

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

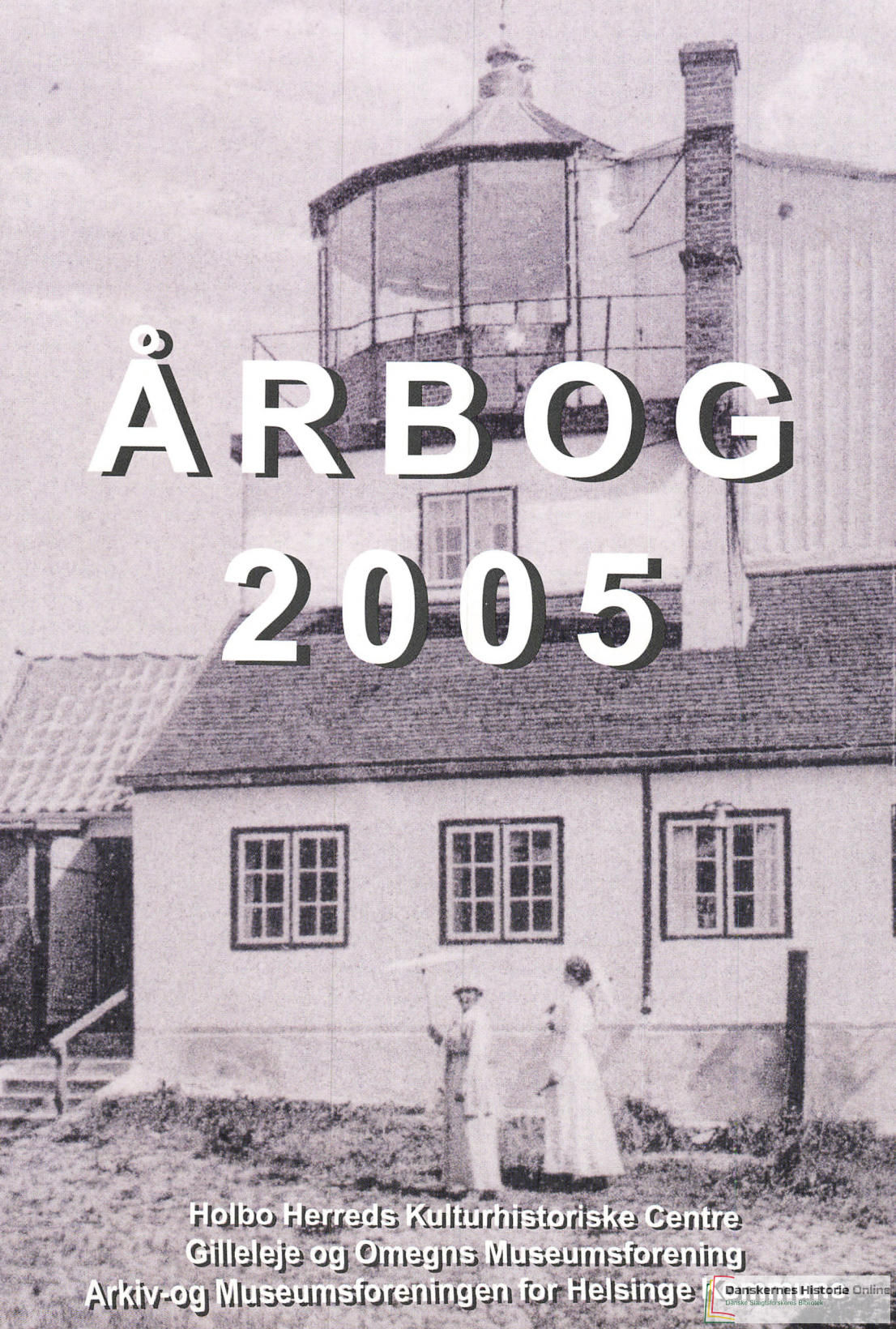
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRBOG 2005

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre
Gilleleje og Omegns Museumsforening
Arkiv- og Museumsforeningen for Helsingør

Forside: Efter postkort med motiv fra Nakkehoved Østre Fyr

Årbog 2005

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre
Gilleleje og Omegns Museumsforening
Arkiv- og Museumsforeningen for Helsingør Kommune

Årbog 2005

Udgivet af Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre,
Gilleleje og Omegns Museumsforening,
Arkiv- og Museumsforeningen for Helsing Kommune
Pris kr. 125,-.

ISBN: 87-91492-04-1

ISSN: 1600-7867

Redaktion: Søren Frandsen og Peter Kalko
Tilrettelægning og produktion: Niels Verner Nielsen
Tryk: Thomas A Grafisk A/S

Aftryk i referat af årbogens artikler er tilladt, når årbogen angives som kilde, og et eksemplar af aftrykket sendes til Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre. Ved aftryk i større omfang må forfatterens samtykke indhentes.

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre (HHKC) er en selvejende institution, som driver museer og arkiver i Helsing og Græsted-Gilleleje kommuner.

Bestyrelsen består af repræsentanter for de to kommuner, Arkiv- og Museumsforeningen for Helsing Kommune, Gilleleje og Omegns Museumsforening samt medarbejderne. Formand er Peter Kalko.

Helsing Arkiv- og Museumsforening, formand Inger Larsen,
tlf. 48 79 44 46, kontingent 150 kr.

Gilleleje og Omegns Museumsforening, formand Bertil Christensen, kontaktes via Gilleleje Museum tlf. 48 30 16 31, kontingent 140 kr.

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centres kontorer:

Gilleleje Museum

Pyramiden, Vesterbrogade 56, 3250 Gilleleje, tlf. 48 30 16 31, fax 48 30 16 71.

Helsing Lokalhistoriske Arkiv

Skolegade 43D, 3200 Helsing, tlf. 48 79 79 00, fax 48 79 79 41

Internet: www.holbo.dk

E-mail:

Lokalhistoriske arkiver i Helsing og Gilleleje: arkiv@holbo.dk

Museerne: museum@holbo.dk

Indhold:

1. *Lonnie Burchardt:* 5
Nakkehoved som udflugtsmål
2. *Leif Holmstrøm:* 31
Gillelejes første sognepræst
3. *Gert Grøndahl:* 45
Hvor kunstnerne kommer,
følger grossererne efter
4. *Simon Steenfeldt Laursen:* 53
Græsted-Gilleleje storkommune
5. *Preben Pedersen:* 77
En rågelejedrengs erindringer
6. *Marco Hansen:* 91
Den tyske marineradarstation
på Gilbjerghoved
7. *Lene Bagger, Inge Margrethe Davidsen,
Peter Kalko og Jørgen Larsen:* 121
Fra lærketræer til møllevinger
8. *Peter Kalko :* 128
Det skete for hundrede år
siden i Holbo Herred

At se det Smukkeste det havde man os lovet –vi saae det også, da vi kom til Nakkehoved

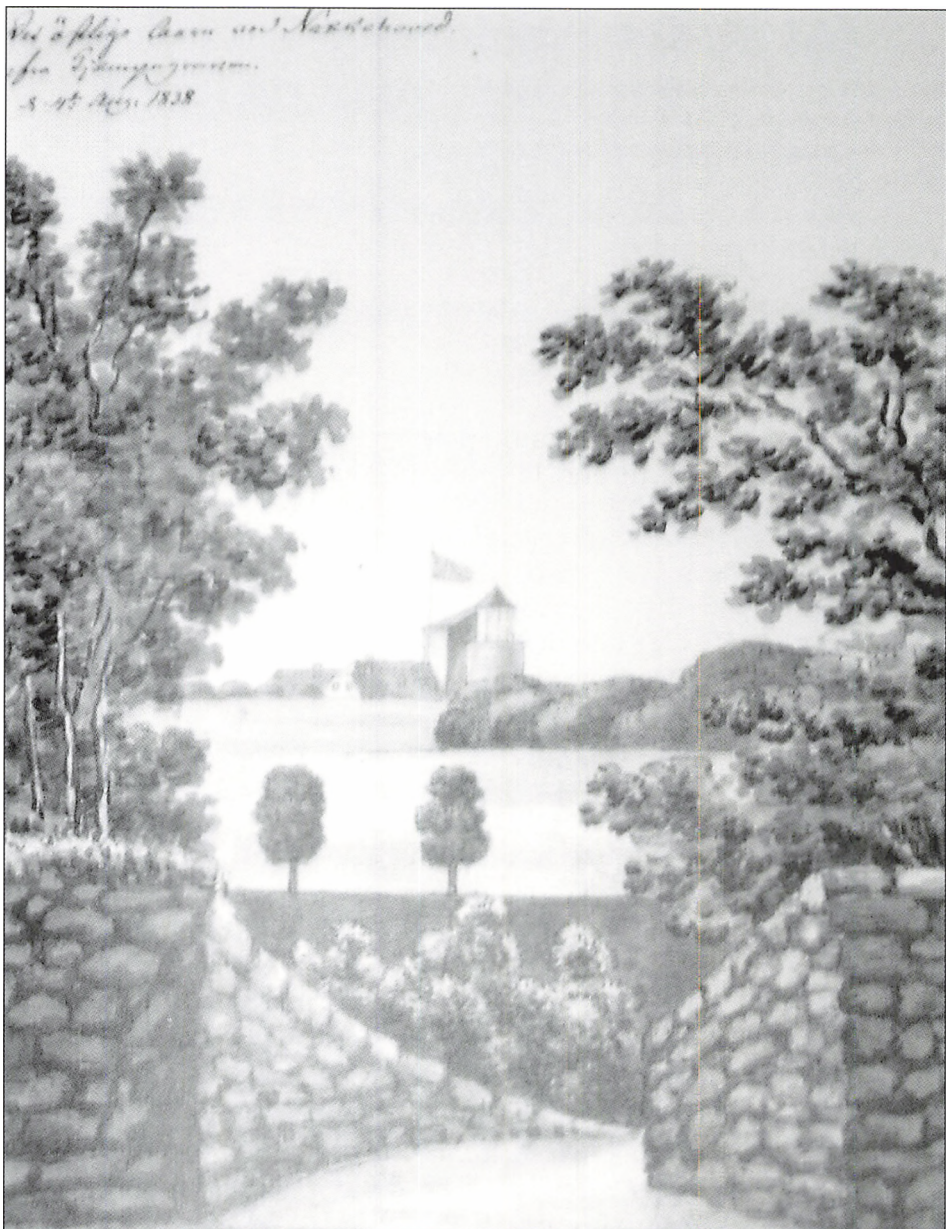
Nakkehoved som udflugtsmål i 1800-tallet

Af Lonnie Burchardt

Fyrene på Nakkehoved med Fabers Have blev fra første halvdel af 1800-tallet et populært udflugtsmål. Landskabet ved fyrene – herunder Fabers Have bød på et pragtfuldt vue over havet og naturen, som tilfredsstillende datidens udsigtsmani og ideal om det skønne landskab. Det lille digt, der danner artiklens overskrift, er fra 1874 og stammer fra én af de to gæstebøger, som lå fremme i Fabers Have. Digtet fortæller at Nakkehoved var et smukt og yndet udflugtsmål, der blev talt vidt og bredt om. Blandt de besøgende taltes danske såvel som udenlandske kongelige og adelige, danske kunstnere og en bred vifte af det bedre borgerskab fra Danmark såvel som Tyskland. Med fyrinspektør Christian Fabers anlægelse af Fabers Have omkring 1830 blev fyrene på Nakkehoved således tillagt en rolle, der endnu gør sig gældende: Nakkehoved som udflugtsmål.

Flyvesand og sandflugt var det altoverskyggende element i landskabet ved Nakkehoved da fyrene stod færdige i 1772. Først med Christian Fabers (1775-1845) ansættelse i 1824 som konstitueret fyrinspektør, blev der fastlagt en langsigtet og effektiv plan for bekæmpelsen af flyvesandet.

Faber selv bemærkede hvorledes fyrtårnene ved hans ankomst i 1824 lignede fangetårne *».. til Qual for Mennesker end som Fyrtaarne til Held for Søemænd.«*¹ Landskabet omkring fyrene lå trist og øde hen - hverken træer eller buske fandtes. De sparsomme vækster, som stod sporadisk i landskabet, bestod af tidsler, nælder og andet ukrudt. Fyrmarkerne og de omkringliggende

Akvarel af O.J. Rawert udført den fjerde august 1838 med titlen: »Det østlige Taarn ved Nakkehoved efter Kjæmpegravene«. Bemærk de stensatte sider beplantet med træer og buske.

landbrugsarealer var nøgne og udslidte. Det var derfor en stor opgave, der ventede Faber, da han udover fyrinspektørembedet tiltrådte stillingen som sandfoged for flyvesandsstrækningen fra Gilleleje til Tisvildeleje i 1831.

På trods af de mange problemer, det livlige flyvesand forårsagede, arbejdede Faber målbevidst på at standse sandflugten bl.a. ved udplantning af træer og buske. I årene 1831-1844 hvor flyvesandsstrækningen var Fabers ansvarsområde fik fyrinspektøren foranlediget udplantningen af hen ved 100.000 træer og buske. Sandflugten, der ligeledes hærgede fyrarealerne, har uden tvivl været en medvirkende årsag til at Christian Faber ønskede at etablere et haveanlæg på Nakkehoved. Desuden var anlæggelsen af haver i fyrinspektørens levetid en gentleman interesse, hvor man kunne vise sin formåen både planmæssigt og økonomisk². Med anlæggelsen af en have kunne Faber udnytte arealerne nyttemæssigt såvel som rekreativt. Netop fyrinspektørens egen betegnelse »*lyst – og haveanlæg*«, peger på at Faber var bevidst om anlæggets dobbeltfunktion: havens nyttemæssige aspekt var at standse sandflugten og afgive naturalier til husholdningen, mens det rekreative lystelement var med til at sikre Faber og Nakkehoved en vis samfundsmæssig status.

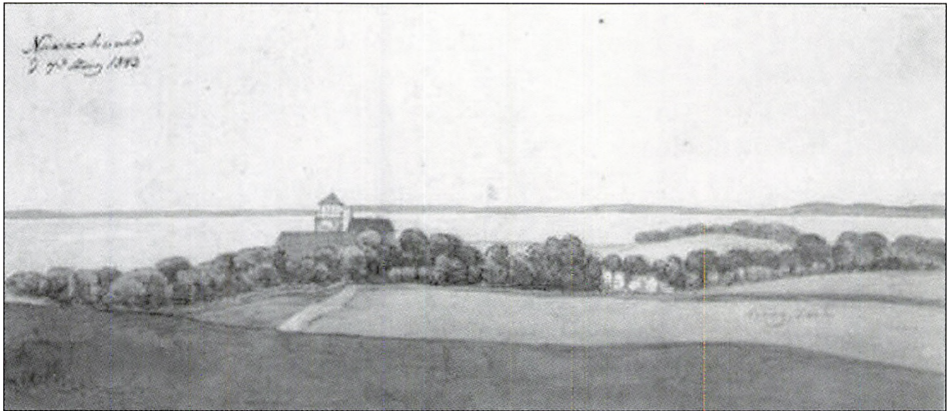
Den landskabelige ramme.

Selve fyrarealet gik i syd fra den gamle landevej mellem Hornbæk og Gilleleje forbi Nakkegården til en port i nord, hvor fyrvæsenets grund begyndte. Porten bestod af fire kraftige egestolper med overligger og rem. Imellem overligger og rem var et zinkskilt fastskruet med bogstaverne KDF og en krone over. Dette var kendingsmærket for det Kongelige Danske Fyrvæsen.

Ved fyrområdets vestlige grænse fandtes en låge for den, der fra Gilleleje til fods af Fyrstien ønskede at komme ind på området. Også her sad et skilt med det beskrevne kendingsmærke. Porten i nord og lågen ved den vestlige grænse var med til at skabe en effektiv ramme om fyrarealet og fyrinspektør Fabers anlæg.

Have – og lystanlæg

De tilgængelige kilder giver os ikke et eksakt år for, hvornår Faber begyndte etableringen af anlægget.

Akvarel udført af embedsmanden O.J. Rawert (1786-1851), der i sit arbejde for industriens fremme gjorde talrige rejser rundt i Danmark. På disse rejser havde Rawert altid en blok med, hvor han skildrede de lokaliteter han besøgte. Den 7. august 1843 kom Rawert forbi Nakkehoved, hvor han gengav Østre fyr i akvarel med de omkringliggende fyrarealer.

Men i vinteren 1838 afgav fyrinspektøren en fuldstændig beskrivelse af haven og lystanlægget, der fik sin geografiske placering ved Østre fyr, hvor også fyrinspektørboligen lå³. Denne beskrivelse, som starter med en omtale af forholdene ved Fabers ankomst i 1824, danner grundlaget for dette kapitels skildring af anlæggets form og indhold.

Da Christian Faber ankom til Nakkehoved var bakken ud for vinduerne ved fyrinspektørboligen på det Østre fyr fyldt med glas- og kulstumper samt kalk- og murstensblokke. Den stærke vind havde ikke været fyrene barmhjertig. Som det første udjævnede Faber denne bakke til en jævn flade, hvor han øst for fyrinspektørboligen anlagde et blomsteranlæg. På resten af bakken blev der skabt selvstændige afdelinger, der bestod af stensatte terrasser, som var gennemskåret i flere retninger af gange med stensatte sider. Disse sidste var beplantet med træer og buske.

Imellem træ- og buskbeplantningen på bakken anbragte Faber et lystbatteri på ni små salutkanoner, der vendte ud mod vandet. De små kanoner har dog ikke været helt ufarlige, idet Fabers søn Wilhelm August Faber (1807-1879), der i 1845 overtog sin faders

Vilhelm Eir (1867-1947), som var
fyrimester på Nakkehoved fra 1915
til 1932, planter asparges i
køkkenhave, der udgjorde en del af
Fabers haveanlæg.

stilling som fyrinspektør på Nakkehoved, i 1852 fik sit ben slemt beskadiget ved en salutering.

En forhøjning med gitterværk, bænke og borde blev indrettet som en smuk ramme om den længe ønskede flagstang, der afløste en tarvelig lægte, hvor flaget blev bundet på enden og ved flagning rejst af to karle. Et splitflag blev anskaffet til særlige lejligheder såsom når kongen sejlede forbi. Faber noterede: *»Flaget har allerede nogle Gange været i Activitet og den første Gang for Hs. Majestæt Kongen ved Forbiseiling«*.⁴

Under bakkens kam placerede fyrinspektøren en grotte, som lå ned til en kunstig sø⁵. Grotten var et dramatisk indslag i haven og repræsenterede et fremmed naturelement. Datidens »mode« foreskrev at enhver velassorteret have burde indeholde en sådan, da grotten var et symbol på naturmystikkens kræfter og dermed udfyldte rollen som poetisk inspiration for havens gæster⁶.

Frugt- og køkkenhaven lå syd for fyrinspektørboligen. Denne var forsynet med omkring 100 frugttræer, som var omgivet af et læbælte, der bestod af flere rækker af vilde træer og buske. I hjør-

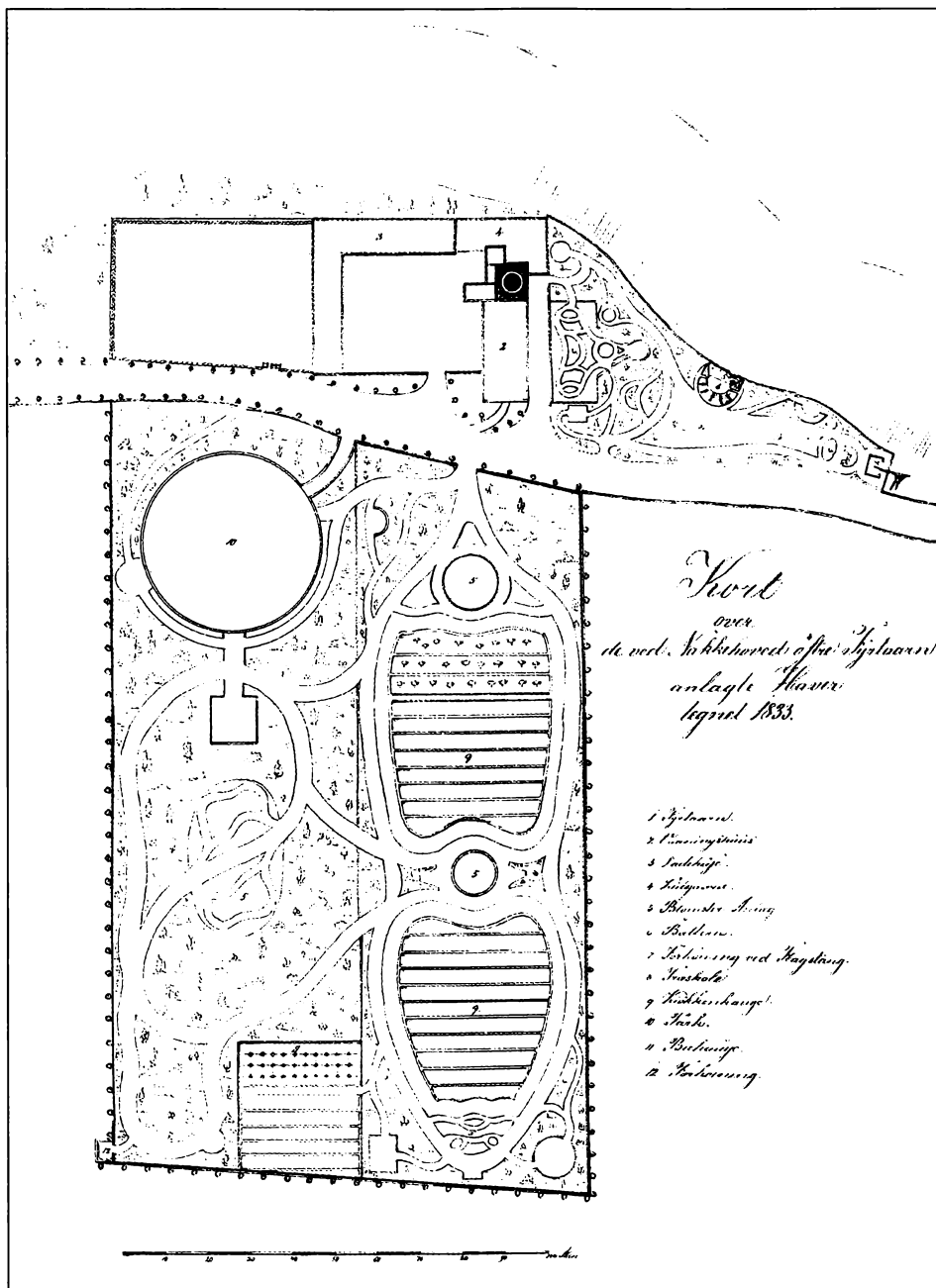
nerne fandtes lystpartier med blomster. Midt i dette anlæg stod det Faber kaldte for »et mindre lystanlæg« af løv- og nåletræer, som delte frugt- og køkkenhaven i to dele. Selve køkkenhaven forsynede fyrinspektøren med asparges, jordbær, ærter, kål og andre nyttige afgrøder.

Vest for frugt- og køkkenhaven anlagde Faber en skovhave bestående af løv- og nåletræer. Som udgangspunkt skulle den skærme for de stærke og skadelige vindstød, men blev efterhånden udstyret med gange og udvidet med et cirkelrundt og stensat bassin med tamme svaner og vildgæs. Bassinet fungerede samtidig som branddam. Løv- og nåletræerne leverede birkeris til koste og materiale til hegnene om fyrmarkerne. For enden af skovhaven længst mod syd henlagde Faber et mindre stykke jord til bihave. Denne bihave med 30 bistader, som gav den dejligste honning, var omgivet af et tæt og levende hegn af hasselbuske. I beskrivelsen udtrykker fyrinspektøren sin begejstring for de mange naturalier, haverne leverede til husholdningen på Nakkehoved fyrene.

Det kongelige Landhusholdningsselskab premierer Faber.

Det kongelige Landhusholdningsselskab, hvis formål var at fremme landbruget og dets bierhverv – herunder havesagen - udgav små beretninger om flid i havebruget. I beretningen fra 1839 nævnes fyrinspektør Fabers indsats og anstrengelser ved anlæggelsen af et have – og lystanlæg på Nakkehoved. Det er værd at bemærke, hvorledes man i Landhusholdningsselskabet foruden at rose selve haveanlægget, også påpeger den venlighed hvormed Faber møder de besøgende, der kommer til Nakkehoved. Således har fyrinspektør Fabers personlighed som vært under gæsternes besøg også spillet en rolle for den stigende popularitet Nakkehoved som udflugtsmål tilegnede sig i første halvdel af 1800-tallet. Beretningen lyder som følger:

»Fyrinspecteur paa Nakkehoved, Krigsraad Faber, forefandt ved sit Embedes Tiltrædelse i Aaret 1824 ingen Have eller Træer ved sin Embedsbolig (paa Sjællands nordligste Odde), men den var ligesom Fyrtaarnene omgiven af et sandigt og bakket Øde, som han paa egen Bekostning har forvandlet til Have – og Lystanlæg, der vidner om hans uførtroede Anstrængelser og særdeles Smag.

Plantegning af haven 1833, der for nylig blev fundet i Erhvervsarkivet i Århus.

I disse Anlæg, som indtage et Areal af omtrent 2,5 Td. Land, findes baade Frugt- og Kiøkkenhaver; de indeholde nu over 12.000 Træer og Buske, iblandt hine en Mængde Frugttræer. Haverne yde nu rig Afgrøde af Træ- og Jordfrugter og af alle Slags Kiøkkenurter, ligesom Skovhaven allerede Afgiver en stor Deel Birkeriis og Gierdsel. Foruden den særdeles Prydelse, disse Anlæg frembyde paa en ellers nøgen Kystbanke, ville de saaledes være af væsentligt gavn for Hr. Faber og hans Eftermand. Hvad der ogsaa fortæner Paaskjønnelse er den forkommende Velvillie, hvormed Hr. Faber indrømmer dem, der besøge dette afsides Punkt, Adgang til de skønne og nyttige Anlæg, han her har fremtryllet. Den til Stedet hørende Jordlod er nu indhegnet, Sandflugten dæmpet og Jordsmonnet forbedret ved Compost og Mergel. Krigsraad Faber, som i den omhandlede Anledning var anbefalet til Selskabets Opmærksomhed af Kammerherre, Amtmand, Grev Knuth i Frederiksborg, tilkjendtes som et Beviis paa Selskabets Agtelse det tredje Sølvbæger, i Form af en Pocal«.

Kort sagt bestod Fabers Have altså af et blomsteranlæg, en frugt – og køkkenhave, en skovhave og en bihave. De mere arkitektonisk prægede elementer bestod af anlagte gange og afskårne hjørner, udsigtspavilloner og lystpartier. Disse lystpartier definerede Faber som værende steder med lysthuse af blomster, urter og buske ⁷.

Blot til lyst.

Fyrinspektøren opførte lysthuse og udsigtspavilloner under mottoet »*blot til lyst*«, hvilket understreger anlæggets rekreative funktion. Netop lyst-aspektet gjorde Fabers Have til et stort aktiv blandt datidens kongelige, kunstnere, borgerskab og andre besøgende. Her var noget man kunne glædes over og nyde. Således rummede Fabers Have også et socialt aspekt de besøgende imellem men også i forholdet mellem fyrinspektøren og gæsterne. I kraft af sit anlæg fik Faber etableret et socialt forhold til de besøgende, der navnlig talte det bedre borgerskab i Danmark. En sådan kontakt ville have været næsten umulig at skabe for fyrinspektøren på det afsidesliggende Nakkehoved uden Fabers Have.

Som udflugtsmål bød fyrene og haven på Nakkehoved på et prægtigt vue over landskabet og Øresund. Her kunne den udbred

Kongepavillonen »Frederiksløst« opkaldt efter Frederik VII, der sammen med grevinde Danner yndede at nyde udsigten fra dette lystparti. Fælles for de tre pavilloner i Fabers Have var at de lå ud til og med åben front mod havet, så det smukke vue kunne nydes fra dem.

te udsigtsmani, der herskede i 1800-tallets finere kredse til fulde opfyldes. Lysthuse og udsigtspavilloner gav mulighed for at gæsterne i Fabers Have kunne nyde herlighedsværdierne i bekvemme rammer.

Der var tre store pavilloner i haven. Den ene lå foran Østre fyr ud mod havet og målte 8 x 5,5 x 4,2 meter ⁸. Pavillonen blev kaldt for »Frederiksløst«, fordi Frederik VII og grevinde Danner brugte den under udflugter til fyrene på Nakkehoved. Kongepavillonen har på et tidspunkt være malet gul og hvid⁹, hvilket var en gennemgående farve for lysthuse i datidens romantiske havestil ¹⁰. Den anden pavillon lå 100 meter sydøst for Østre fyr og målte ca. 8,5 meter i bredden og ca. 6,7 meter i dybden. Pavillonen blev kaldt for »Løwenørns Minde« efter kommandørkaptajn Poul de Løwenørn, som forbedrede de to fyrtårne på Nakkehoved, der år 1800 ombyggedes til lukkede kulfyr. Den tredje og største pavillon lå i det sydøstlige hjørne af haven på en kæmpehøj og målte ca. 9 x 9 meter. Der

Øverst ses Christian Fabers gravsted ved foden af kæmpehøjen i Fabers Have. Blot fem år efter Fabers begravelse boede grevinde Danner i en kort periode på Nakkehoved, hvor hun ofte gik ture i Fabers Have. Til højre ses grevinde Danners gravsted i haven på Jægerspris, hvor hun lod sig begrave i en kæmpehøj.

knytter sig en særlig historie til kæmpehøjens indlemmelse i Fabers Have. Fyrinspektøren beretter hvorledes han i foråret 1837, under sit systematiske arbejde med at beplante de stejle skrænter mod havet, støtte på en kæmpehøj med stenkiste og skelet længst mod øst på fyrgrunden. Fabers fund rygtedes hurtigt, og kom den kendte arkæolog C.J. Thomsen for ører. Men desværre fik fyrinspektørens gravhunde vendt op og ned på kistens indhold, før en nøjere videnskabelig undersøgelse af grav-

højen kunne gennemføres¹¹. Faber anlagde sidstnævnte pavillon på denne kæmpehøj, der blev indlemmet, som en passende afslutning på haven: »*Formedelst den skjønne Udsigt fra denne Høj er tillige et Lystpartie indrettet paa samme*«¹². I folkemunde blev stedet kaldt for »Verdens Ende«.¹³

Fabers grav

Kæmpehøjen med stenkisten fik en stor plads i fyrinspektørens hjerte og inden hans død den 3. juni 1845 havde Faber til sine nærmeste ytret ønske om at blive begravet ved foden af kæmpehøjen. Dette ønske kan på den ene side ses som et udtryk for den stærke tilknytning fyrinspektøren havde til Nakkehoved og det frodige landskab, han havde skabt omkring fyrene. Faber ville begraves i sit livsværk ved »Verdens Ende«. På den anden side var fyrinspektørens ønske i overensstemmelse med tidens romantiske ideal om nærhed til naturen og fortiden – to aspekter kæmpehøjen forenede.

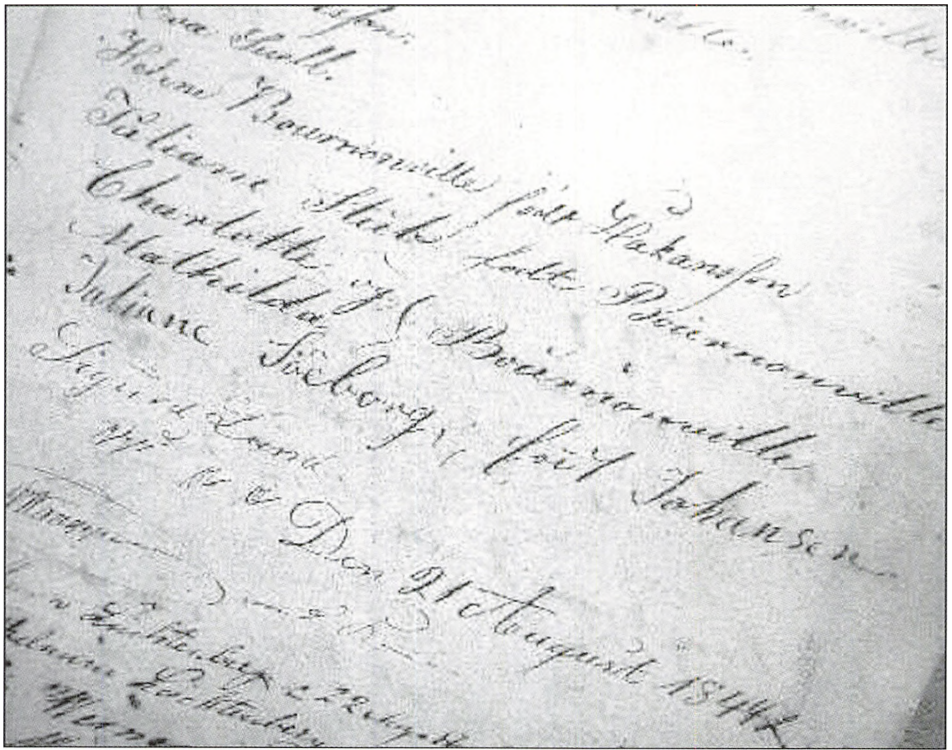
Dagen efter Fabers død skrev hans svigersøn konsul Alfred Hage til Danske Kancelli for at anmode om en tilladelse til at lade Christian Faber begrave i overensstemmelse med fyrinspektørens sidste ønske. Ansøgningen blev videresendt til sjællands biskop I.P. Mynster, som hurtigt sendte sin godkendelse tilbage til Danske Kancelli. Allerede dagen efter gav Christian VIII sin endelige tilladelse til, at Fabers sidste vilje blev efterkommet.

Den 10. juni på ugedagen for Fabers død fandt begravelsen sted efter bevillingens ordlyd: ».. *ved Foden af en Kæmpehøj*«. Inskriptionen på Fabers gravsten blev forfattet af digteren og politikeren Carl Ploug (1813-1894), der var gift med Fabers barnebarn. De smukke ord lyder således:

*"Kæmpegraven gemmer hans Støv;
Klintens Tinde,
skygget af Lund, hegnet af Løv,
er hans Minde".*

De gamle gæstebøger

At fyrinspektørens have blev et yndet udflugtsmål, er de to bevarede gæstebøger, som i sin tid lå fremme i pavillonen »Løwenørns Minde«, et enestående bevis på.

Side fra gæstebogen, der dækker perioden 1843-1858, hvor bl.a. balletmester Bournonvilles datter Charlotte Bournonville har skrevet sit navn.

I 1977 indleverede fyrmester Sofus Beldring (1881-1951), Nakkehoved fyr disse gæstebøger til Gilleleje Museum. Bøgerne, som man før i tiden kaldte for »fremmedbøger«, dækker perioden 1843-1858 samt årene fra 1870-1875. Bøgerne var beregnet til, at de besøgende kunne skrive deres navne og nedfælde de tanker som faldt dem ind under besøget i Fabers Have. De gamle »fremmedbøger« er unikke materielle levn, der kan fortælle om en svunden tid, hvor Nakkehoved blev tillagt en fremtrædende rolle som udflugtsmål. Landskabet omkring fyrene bød på en skøn og intens naturoplevelse, der var særlig yndet blandt 1800-tallets danske kongelige, kunstnere og prominente borgere, hvor naturen i høj grad blev forbundet med nydelse.

Enkelte steder i gæstebøgerne optræder der navne på lokale gårdmænd, ungkarle og møllerfamilier, som fx familien Petersen fra Græsted Mølle og familien Andersen fra Esrum Mølle. Men det

er de borgerlige familier fra København, Fredensborg, Helsingør og Berlin, som er i overtal. En forklaring på dette kan være at anlægget ikke var offentligt tilgængeligt for alle. Der skulle gives en særlig tilladelse før man kunne færdes i Fabers Have¹⁴.

Hvad gæstebøgerne gemte

Gæstebøgerne er i dag mærket af tidens tand og indholdet er mange steder svært at læse. Men ved en grundig gennemlæsning afslører de en verden, der røber en stor glæde ved landskabet på Nakkehoved. Den følgende gennemgang indeholder et udpluk af de personer, som har besøgt fyretablisementet i løbet af 1800-tallet. Langt størstedelen af dem har skrevet deres navne samt en lille hilsen eller et digt i gæstebøgerne, mens et fåtal optræder i andre skriftlige kilder som fx dagbøger, hvor de har skrevet om deres besøg på Nakkehoved. Tilsammen giver oplysningerne os mulighed for at se ind i en forgangen tid, hvor Nakkehoved var et af sommerens højdepunkter i mere end en forstand.

I maleren Johan Thomas Lundbyes (1818-1848) dagbog har kunstneren den 5. oktober 1842 under en gennemgang af de haveanlæg han har besøgt noteret en mindre flatterende bemærkning om Fabers Have på Nakkehoved: »*Lettraborg hører til de Steder, jeg var forud indtaget imod, og det slog rigtig til. Af den Slags var ogsaa Anlægget paa Nakkehoved, der røber mere Taalmodighed end Smag, og der er flere, saaledes Haven til Bregentved (..)*«. ¹⁵ Lundbyes kritiske bemærkning er den eneste af sin art jeg har støt på men den er dog vigtig, idet den indikerer at Fabers Have allerede i tiden omkring 1842 har været beskrevet for maleren som et udflugtsmål. At mange ikke har været enige med Lundbyes kommentar er gæstebøgerne tungtvejende beviser på. Navnlig i balletmester Bournonvilles familie spillede Nakkehoved og Fabers Have en fremtrædende rolle når familien tog på tur i sommerlandet.

Familien Bournonville og Fabers Have.

Den 22. august 1843 besøgte balletmester August Bournonville (1805-1879) fyrene og Fabers Have. Ved samme lejlighed skrev han dette digt i gæstebogen:

*"Man ofte søger i det Fjerne
Hvad Hjemmet eier i sit Skjød
Og Vanderen forsømmer gjerne
Den Lykke Fædre-arnen bød"*

*"Jeg saae i Norge Ringerige,
Fra Ischia Nepals Strand,
og fandt, o Skjønhed, først din Lige
I dag her i mit Fædreland."*

Digtet fortæller ikke umiddelbart noget konkret om landskabet ved fyrene men det fortæller om, hvilken skønhed samtiden til-lagde stedet. Bournonville er af den mening, at hans fædreland i kraft af Nakkehoveds skønhed lader sig sammenligne med land-skaberne i Grækenland og Norge. At landskabet virkelig har betaget Bournonville ses bl.a. ved, at han året efter i august 1844 atter vælger, at besøge Fabers Have med bemærkningen: *»Mit Vers og mit Besøg fornyer jeg i dag og Held og Fred, med dette gjæstfri Tag«*.

Vi ved at familiens tilbagevendende besøg har kastet endnu et skriftligt vidnesbyrd af sig: et brev fra fyrinspektør Faber til ballet-mester Bournonville dateret 11. august 1844. Brevet er en und-skyldning fra Faber til Bournonville for fyrinspektørens mang-lende tilstedeværelse ved familien Bournonvilles' besøg nogle dage forinden. Faber var ikke til stede, idet et skib var løbet på grund ud for Gilleleje. Fyrinspektøren afslutter sit brev med en bemærkning om at han glæder sig til at byde familien Bournonville hjertelig vel-kommen en anden dag.

Fem år efter i 1849 optræder navnet Bournonville igen, men denne gang er det balletmesterens døtre som besøger stedet. Den ene er Charlotte Bournonville som tilføjer sin profession i gæste-bogen. Hun var kgl. kammersangerinde og fra 1864 lærer for Christian IX's døtre.

Andre af datidens kunstnere fandt også vejen til Nakkehoved bl.a. datidens forfattere og digtere. For en af disse – digteren Fre-derik Paludan-Müller (1809-1876) gav besøget i Fabers Have inspiration til et vigtigt værk i dennes forfatterskab.

Brev fra Christian Faber
til August Bournonville
dateret den 11. august
1844.

Faber
N. 244.

Ønskeligt lader jeg om, at mindstelig min Sønsøster!
Et Ønske er liden yndig Grund Nafsen for Gilleleje, og
Jeg jeg gra Sjævelsøsterns Plad og offere skal give Med.
Særligt ønsker jeg for Sønnen, med end for
Samlede, sjævelig oplysnen! at jeg fortælle at vider
saarst mindst er - Jævelsøstern - en sønsøstern for alle.
Hans Sønsøstern
Faber

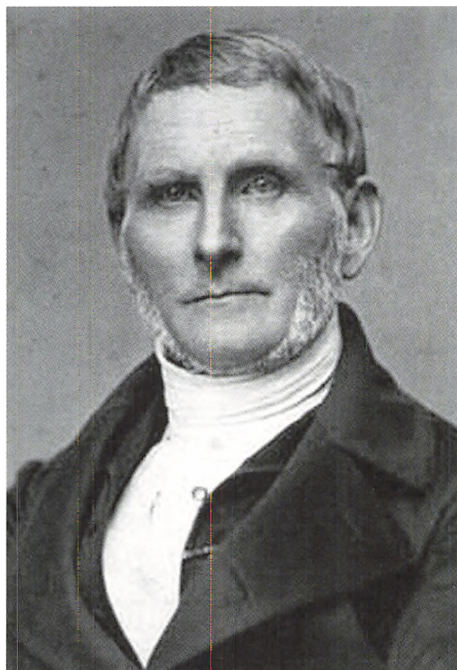
H. S.
for Sønnen, August Bournonville.

Digteren Frederik Paludan-Müller finder inspiration på Nakkehoved

I lektor A. Kragelunds artikel i Gilleleje Museums årbog 1936, fremgår det at digteren Frederik Paludan-Müller (1809-1876) besøgte Nakkehoved den 8. juli 1853, hvor han skrev sit navn i gæstebogen: »den 8. Juli 1853. Fr. Paludan-Müller og Charite P.M endte her en yndig tilbragt Dag«. Desværre er siden hvorpå digteren og dennes hustru har nedfældet deres navne og hilsen ikke til at genfinde i gæstebogen mere. Men vi ved at Kragelund taler sandt eftersom lektoren bragte et fotografi af den pågældende side i gæstebogen i førnævnte artikel.

At Nakkehoved med Fabers grav ved kæmpehøjen var til stor inspiration for Paludan-Müller hersker der iflg. Kragelund ingen tvivl om: »thi Paludan-Müller (.), har følt Stedets Stemning saadan, at det faldt ham naturligt i en dramatisk Digtning at gøre det til skueplads for Verdens Undergang« (..). Den dramatiske digtning som Kragelund henviser til er »Ahasverus« (1854), der handler om

Portræt af Frederik Paludan-Müller fra 1869. Det er tre år efter første del af digterens værk »Ivar Lykkes Historie« udkom, hvori Paludan-Müller inddrager Nakkehoved som udflugtsmål i fortællingen.

jøden Ahasverus, som har spottet Kristus på hans vandring til Golgatha. For denne handling bliver Ahasverus gjort fredløs og på sine lange vandringer sætter han sin fod: *»(..) paa Gurres som paa Babylons Ruiner, paa Chimborazzo som paa Nakkehoved«*. Paludan-Müller lader altså Ahasverus opleve den yderste dag, der skal give ham fred, netop her ved Nordsjællands kyst.

Ved stykkets begyndelse er scenen en gammel forfalden kirkegård ved foden af et bjerg på en brink ved havet, hvor Ahasverus sætter sig på en gammel gravsten. I denne stedlige anvisning er der en vis lighed med Fabers grav ved foden af en kæmpehøj. Også Kragelund mener der er en *»(..) mærkelig Dobbeltthed, der straks springer i Øjnene. (..) Med Kirkegaarden paa Brinken ved Havet og den gamle Gravsten sigtes utvivlsomt, som allerede paapeget af (professor) Vilhelm Andersen, til Nakkehoveds Skrænt med Fabers Grav i den gamle Kæmpehøj. (..) Jeg skulde tro, at Fabers Gravlæggelse i den gamle Stenalders Grav har givet Paludan-Müller Ideén til at lade ogsaa sin Dignings Oldtidsgrav benytte igen (..)«*. Kragelund mener at han ved at søge i Paludan-Müllers værker kan danne sig et helhedsindtryk af digterens besøg på Nakkehoved: *»(..)*

kan vi tænke os ham paa Skrænterne derude, mens forskellige Stemninger helt og halvt bevidst gaar gennem hans Indre».

Det vides ikke om digteren besøgte stedet flere gange, men vi ved at Nakkehoved atter dukker op i et af Paludan-Müllers senere værker »Ivar Lykkes Historie« (udkom i tre dele i årene 1866-1873). Her er der tale om et selskab, som tager på en længere udflugt gennem Nordsjælland, der bl.a. fører dem til Nakkehoved: *»Allerede før Middag naaede man Nakkehoved, hvor man beundrede det storslaaede Anlæg, og hvor paa Randen af Klinten alle bleve enige om, at her maatte Kongen af Thule have staaet og seet udover Kattegat, da han kastede det hellige Bæger i Bølgenes Dyb. En Time efter spiste man til Middag i Gilleleje».*

Til slut i artiklen påpeger Kragelund at: *»Paludan-Müller paa Nakkehoved, hans nationale, menneskelige og kristelige Følelser hér, er et Sidestykke til Kierkegaards Ophold paa Gilbjerg (...)».* Rigtigheden i denne betragtning skal ikke diskuteres her. Det interessante er at Nakkehoved som udflugtsmål formåede at danne rammen om samt give inspiration til en del af den danske kunstnerverden i 1800-tallet. Det er digteren Frederik Paludan-Müller et godt eksempel på. Udover kunstnerne søgte mange af datidens bedre borgerskab – herunder embedsfolk ud og op til ét af sjællands nordligste og smukkeste punkter. Listen herunder rummer et udpluk af navnene på samt enkelte portrætter af de besøgende, som skrev i gæstebøgerne:

Carl Berg (1812-1895): var fra 1864 og frem til 1889 rektor for Frederiksborg statsskole. Var medstifter af det nordiske tidsskrift for filologi og pædagogik, der grundlagdes i 1859. Berg skrev sit navn i gæstebogen i 1870.

Hans Carl Vilhelm Hansen (1852-1910): hofdekorationsmaler og kunstmaler, som skrev i gæstebogen i 1871.

Emil Hartmann (1836-1898): dansk komponist, der besøgte Nakkehoved i 1870. Hartmann virkede som organist i Christiansborg Slotskirke fra 1871 og frem til sin død. Fik titel af professor i 1889.

Orla Lehmann (1810-1870): dansk politiker, skrev i gæstebogen i 1870. Lehmann var medstifter af skriftet »Fædrelandet« og

ønskede at give det danske folk en grundlov. Lehmann havde desuden en fremtrædende stilling i datidens nationalliberale parti.

Petrine Bock (1818-1877): gift med J.C.A. Bock, der var Frederik VII og grevinde Danners livlæge.

Ludvig August Colding (1815-1888): dansk ingeniør og fysiker. Kandidat fra Den Polytekniske Lærestanstalt 1841, 1845 Vej-inspektør i København og 1847 tillige Vandinspektør med ansvar for gas- og vandværkerne i København. Colding beskæftigede sig med videnskabelige og tekniske emner såsom vandets bevægelser i lukkede ledninger, havstrømme, jordbundens indflydelse på sundhedsforhold osv. 1871 Æresdoktor ved Edinburgh Universitet.

Hedevig Berling (1792-1859): gift med bogtrykker Carl Berling. Parret var forældre til Carl Berling, der som bekendt havde et forhold til grevinde Danner. I sommeren 1843 gæstede Hedevig Berling Fabers Have.

Vilhelm Jacob Bjerring (1805-1879): filolog og politiker, der ydede et væsentligt bidrag til Junigrundlovens gennemførelse. Da Bjerring besøgte Nakkehoved i 1849 havde han året forinden fået tildelt professor titlen.

V. Bissen (1836-1913): dansk billedhugger og gift med Christian Fabers barnebarn Vilhelmine Faber. Bissen overtog efter faderen H.W. Bissen dennes værksted og store virksomhed og fuldførte faderens efterladte værker bl.a. Frederik VII's rytterstatue og ærkebiskop Absalon på Højbro Plads i København. V. Bissen blev udnævnt til professor ved Kunstakademiet 1889-1908. I 1875 besøgte V. Bissen og familie fyrene på Nakkehoved, hvor de skrev deres hilsen i gæstebogen.

Nicolaj Matthias Harboe (1853-1915): provst, der gæstede fyrene og Fabers Have i 1873.

Charles Frederik (Frits) Holst (1834-1909): officer og forfatter. Holst deltog på udsatte poster i forsvaret af Dybbølstillingen i 1864 og blev i 1874 udnævnt til kaptajn og atter forfremmet 1886 til oberstløjtnant. I en årrække skrev Holst for Folketeatret **& Louise Holst** (1840-1883): skuespiller og gift med C.F. Holst. Louise tjente Folketeatret i København fra 1857 og uafbrudt til sin død i 1883. Louise besøgte Nakkehoved sammen med sin mand i 1870.

Emil Hornemann (1810-1890): læge, gift med **Christy Hornemann** (1829-1897). Emil og Christy Hornemann besøgte Nakkehoved i 1870.

Theodor Krarup (1851-1916): læge, som i skrev i gæstebogen i 1873.

Theodor Liebe (1823-1893): dansk skuespiller og operasanger, der var søn af skuespillerparret Georg Liebe og Anna Dorthea Liebe. Theodor Liebe havde sin debut i 1845 – fire år før han besøgte Nakkehoved, hvor han skrev sit navn i gæstebogen.

Peter Panum (1820-1885): dansk læge og i 1853 professor i fysiologi ved universitetet i Kiel. Panum vendte i 1863 tilbage til København hvor han fire år senere oprettede et fysiologisk institut. Panum skrev i gæstebogen i 1870.

Niels Frederik Martin Rohde (1816-1886): landskabsmaler. Besøgte fyrene og Fabers Have i 1850, hvor han skrev sit navn i gæstebogen

Hans Tegner (1843-1932): maler, tegner og kunsthåndværker. Bror til billedhuggeren Rudolph Tegner. I 1882 udarbejdede Hans Tegner farvelagte illustrationer til H.C. Andersens "Fyrtøjet" og "Svinedrengen". Desuden er H. Tegner kendt for sin brugsgrafik på den danske femkroneseddel der var i omløb 1898-1912. I 1888 fik Tegner fortjenstmedaljen i guld for sine Holberg-illustrationer. Tegner besøgte Nakkehoved i 1870 hvor han skrev i gæstebogen.

A.F. Tscherning (1795-1874): dansk artilleriofficer og politiker, statsråd. Kongevalgt medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1849. Tscherning havde et tæt og tillidsfuldt forhold til Grevinde Danner og Frederik VII. Blot fire år før sin død besøgte Tscherning Fabers Have.

Emma Wiibroe: næst yngste datter efter grundlæggeren af Wiibroe Bryggerierne, Carl Wiibroe (1812-1888). Emma blev gift med assistenten ved Wiibroe Bryggerierne Carl Heise, som efter Carl Wiibroes død i 1888 overtog bryggerierne. I sommeren 1873 gæstede Emma Nakkehoved.

»Jordens Fryd og Himlens Gave, fandtes i Hr. Fabers Have«

- digte i gæstebøgerne.

Andre mere anonyme og for eftertiden mindre kendte gæster nedskrev de tanker, som besøget på Nakkehoved vækkede hos dem i form af digte. Fælles for dem alle er, at de er betaget af det smukke landskab omkring fyrene på Nakkehoved – herunder Fabers Have. De følgende digte udgør en lille del af den samlede mængde, der optræder i de to gæstebøger:

*”Der er et yndigt Sted, det ligger højt mod Norden,
Og Nakkehoved stævner under dets Navn
Der er en Mand, hvis Bolig staar paa Jorden,
Skjøndt Himlen, er hans rette Havn.”*

*”Bruser i Bølger, Bruser med Lyst
Bruser med Vælde, trindt om vor Kyst
Skaldede Klitter, Almagten skabte
Ladte som Værn, dem mod Bølgernes Magt
Dog see vi Faber Modet ei tabt,
Klitten han henrykked med Blomstrende Pagt
Trylled et Eden, et Paradis Frem,
Dannede på Klitten et samlende hjem.
Bruser i Bølger, Bruser med Lyst
Bruser med Vælde trindt om vor Kyst.”*

*”Naar man kommer her igjen mindes man saa
gjerne de glade Dage man har levet Tilsammen
og ønsker at mange Glade Dage maae
følge paa denne.”*

*“When I do cast my eyes over The beauteous Ocean
it puts me a mind of my Departure
to distant Countrys – Sorrow!”*

*”Et fyr, som Nakkehoved veed jeg i Europa findes,
En inspektør som Faber kan jeg ikke mindes,*

*For hr. Faber
Vi aldrig vor agtelse taber.”*

*”Det er det smukkeste Sted
vi nogensinde har været.”*

*”I dag vi tog til Faber hen
og hans have;
godt nød alle vi lærde mænd
af hans gave
og der var Melk med Vand ei blandet,
det gjorde godt på den Marsch i Landet,
ja i Landet.”*

I august 1872 besøgte fire degne Fabers Have. Af deres digt fremgår det at mange af de besøgende i tiden omkring 1870 vælger at afleverer et lille portrætfoto af dem selv, som en slags visitkort frem for blot at skrive i gæstebogen:

*”Da den ene af 4 Degne
Er ganske ferm udi at tegne
Han i Mangel af Fotografier fremsætter
Vore veltrufne respektive Portrætter.
To lange og Tynde, To Kort og Tykke,
Haabende vi alle vil gjøre Lykke.”*

Datidens fascination af fotografiets opfindelse kom således også til udtryk i gæstebogen på Nakkehoved såvel som rent materielt i form af den for eftertiden bevarede samling af visitfotos, som Chr. Fabers søn Wilhelm August Faber, der efterfulgte sin fader i embedet, fik oparbejdet.

Af en avisnotits fra 1879 forfattet umiddelbart efter Wilhelm Fabers død fremgår det hvorledes Fabers menneskelige egenskaber havde stor betydning for Nakkehoveds rolle som populært udflugtsmål efter Chr. Fabers død: *”De mange, der have besøgt Nakkehoved, ville med Taknemmelighed mindes Fabers hæderlige Personlighed og hans sjeldne Gæstfrihed, som gjorde ham agtet og afholdt af alle, der lærte ham at kjende, og vel væsentlig bidrog til, at Nakkehoved blev et yndet Sommer-*

I 1930 fik Gilleleje Museum dette foto af en efterkommer af fyrmester Wilhelm Faber. Billedet viser Fabers stue i fyrmesterboligen på Østre fyr omkring 1870. På væggen ved skrivebordet ses de mange visitfotos i hver sin ramme. Som en smuk dekoration bag rammerne har Faber sat påfuglefljer, der svagt kan anes bag de billeder som hænger fra skrivebordets bagside og opefter. I den tilstødende stue over sofaen hænger blandt andre et portræt af Frederik VII, som ofte besøgte Wilhelm Faber på Nakkehoved sammen med grevinde Danner. I forbindelse med Frederik VII's arkæologiske udgravninger af Søborg slotsruin i 1850 tog grevinde Danner ophold hos W. Faber i fyrmesterboligen.

Udflugtssted, idet Faber med Sans for det Smukke og Skjønne forstod at vedligeholde og bevare de smukke Omgivelser, hvortil hans Fader, hvem han fulgte i Embedet, havde lagt Grunden (...).”¹⁶

De kongelige besøger Fabers Have.

Omkring 1840 begynder de talrige udflugter i Nordsjælland, som prægede hoftilværelsen i dette og de følgende årtier hvilket også fik

betydning for Nakkehoved, der i disse år efterhånden fik stadfæstet sin rolle som et yndet udflugtsmål.

Frederik VII er tidligere blevet udnævnt til opdageren af Nordsjælland som udflugtsmål deriblandt Nakkehoved længe før man kunne tænke sig en turisme af vor tids dimensioner.¹⁷ Det kan have sin rigtighed. Men iflg. cand. mag. Otto Jensen¹⁸ kan ét af de tidligste kongelige besøg på Nakkehoved dateres tilbage til 6. september 1840, hvor arveprins Frederik Ferdinand (1792-1863) med sin hustru Caroline (1793-1881), datter af Frederik VI (1768-1839) besøgte Fabers Have efter at: *»Ihro königl. Hoheit Prinzessin Iuliane en Maaned i Forvejen havde besøgt Stedet«*. Der må her være tale om prinsesse Juliane Sophie (1788-1850), der var søster til Christian VIII (1786-1848).

Fyrinspektør Christian Faber nåede således at få kongeligt besøg i sit smukke anlæg mens han levede. Også Wilhelm Faber, der efterfulgte sin fader i fyrembedet fik som nævnt den store ære at yde sin gæstefrihed overfor de kongelige – nærmere betegnet Frederik VII og grevinde Danner. Parret fandt et fristed i Fabers Have langt fra hovedstadens sladder om forholdet mellem kongen og den borgerlige Louise Rasmussen.

Kongelig kærlighed på Nakkehoved.

Den første gang vi hører om grevinde Danner og Frederik VII's besøg på Nakkehoved er søndag den 21. april 1850, hvor grevinde Danners 35 års fødselsdag blev fejret på stedet. I hoffurerens dagsjournal står: *»Hs. Majestæt Kongen tog i dag med Suite til Nakkehoved, hvor der dinedes 12 Couverts, retournerede kl. 7½ aften.«*

Omkring en måned senere fra den 30. maj til 21. juli 1850 ledede Frederik VII udgravningerne af Søborg Slotsruin. Kongen opslog sin teltelejr på Mellemholmen, hvorfra der ikke var langt til Nakkehoved. Derfor flyttede grevinde Danner ind i fyrmesterboligen hos Wilhelm Faber i en del af den periode, kongen var på Søborg. Den hyppige brevveksling mellem dem under dette ophold giver et indtryk af to meget forelskede mennesker, der efter hjemkomsten til Frederiksborg giftede sig i Slotskirken d. 7. august 1850.

Flere besøg på Nakkehoved.

Frem gennem 1850'erne besøgte Frederik VII og grevinde Danner sammen eller hver for sig fortsat fyretablisementet. Af hoffurens dagsjournal fremgår følgende ture til Nakkehoved:

· *8. september 1851:*

Hs. Majestæt gjorde i dag et Landparti. Middag paa Nakkehoved kl. 2. Musikken befordredes dertil med 2 vogne.

· *11. december 1851:*

Hs. Majestæt med suite var på en køretur til Gilleleje. Skårne smørrebrød og vin samt kaffe medtaget. Til opvartning var kun tjener Mortensen.

· *4. november 1852:*

Hs. Majestæt med suite tage til Nakkehoved.

· *8. mai 1853:*

Grevinden tog til Tumlingevang og Nakkehoved, retourerede kl. 10 aften.

· *Lørdagen den 8. mai 1853:*

Hs. Majestæt tog i dag til Nakkehoved, dinede der, 6 couverts, Retour kl. 12 ¼ Nat.

· *Søndagen den 28. mai 1854:*

Kl. 11 kjørte Hs. Majestæt med suite til Nøddeboholt derfra over søen til Tumlingevang, hvor der spistes frokost, derfra til Nakkehoved, hvor der dinedes 9 couverts. 2 vogne vare gaaende forud med proviant, ligeledes 2 vogne for musikken der var med på hele turen, alle erholdt forpleining, og musikken en (..). Retour kl. 11 ½ Aften.

· *Fredagen den 19. januar 1855:*

Kl. 9 kjørte Hs. Majestæt med et lidet følge til Nakkehoved en vogn fulgte med (..) frokost og kaffe Hs. Majestæt retourerede kl. 4.

· *Fredagen den 15. mai 1857:*

Kl. 11 formiddag kjørte samtlige herværende herrer med Majestæt og Gemalinde til Nakkehoved, der medgik Jæger Christensen som havde faaet direkte Ordre at medtage smørrebrød i pakker, viin (incl.), champagne og kaffe, den bentjenske vogn brugtes dertil af mangel paa plads i

cavallervognen. Ingen Ordre hverken til hofchefen eller hoffoureren vare given. Retour kl. 6 ½”.

· *Søndagen den 23. mai 1858 (1`te Pintsedag):*

Kl 10 kjørte Hs. Majestæt med Gemalinde og suite til Nakkehoved, hvor der spistes middag kl. 4, 11 Couverts. Hans Excellence overhofmarskallen kom kl. 11 ½”.

Turene til Nakkehoved i Pinsen blev en tradition for grevinde Danner og Frederik VII. Om dette har H.C. Terslin skrevet ¹⁹: *»Frederik VII kom ofte ved Pinsetid paa Besøg hos Faber. Dennes Vogterdreng skulde aabne Leddet, naar de kongelige Vogne ankom, og der blev kastet en Mark ud til ham«. Også »Gillelejerne« yndede at tage til Nakkehoved for at fejre Pinsen. Terslin fortæller videre: »Pinsedags Eftermiddag gik man Tur til Krigsraadens Have (Fabers Have) ved Nakkehoved Fyr, der dengang ikke var offentlig tilgængelig, hvorfor man maatte anmode om Tilladelse til at færdes i den; her fandtes en Gyng, som Ungdommen benyttede. Og her stod fire Malmkanoner, som Fyrmester Faber affyrede, naar Kongen sejlede forbi (..)«. For beboerne i Gilleleje var Pinsen således den tid på året, hvor de kunne nyde Fabers anlæg i en kongelig stemning uden først at skulle bede om tilladelse til det.*

Nakkehoved som udflugtsmål i 1800-tallet såvel som i dag skylder fyrinspektør Christian Faber sin eksistens. Med Fabers anlæggelse af et have- og lystanlæg på ét af Nordsjællands smukkeste punkter grundlagdes kimen til fyrenes rolle som udflugtsmål. En rolle der rakte udover det oprindelige nyttemæssige argument for fyrenes anlæggelse i 1772.

Noter

¹ Jensen, Otto: "Fyrinspektør Chr. Faber og Nakkehoved", Gilleleje Museums årbog 1946

² Elling, Christian: "Den romantiske have", Gyldendal, 1979

³ Jensen, Otto: "Fyrinspektør Chr. Faber og Nakkehoved", Gilleleje Museums årbog 1946

⁴ Friis, Niels: "Nakkehoved Fyrs Historie", Gilleleje Museums Årbog 1945

⁵ Jensen, Otto: "Fyrinspektør Chr. Faber og Nakkehoved", Gilleleje Museums årbog 1946

⁶ Elling, Christian: "Den romantiske have". Gyldendal, 1979

⁷ Jensen, Otto: "Fyrinspektør Chr. Faber og Nakkehoved", Gilleleje Museums årbog 1946

- ⁸ Målene på de tre pavilloner stammer fra et specialkort, som fyrvæsenet lod fremstille i forbindelse med en beskrivelse af fyrene i 1886. Se nærmere i artiklen: "Lyslevende 100-årig" af Søren Frandsen i Gilleleje Museums årbog 1998
- ⁹ Avisartikel i Frederiksborg Amts Tidende: "Nakkehoved gamle Fyr, "Fabers Have" og Fyrkroen er i Fare!", 27. september 1952
- ¹⁰ Floris, Lene: "Havens huse – eksempler 1700-2000", Thanning & Appel, Holbæk Museum
- ¹¹ Jensen, Otto: "Af Nakkehoved Krønike. En Udgravning for hundrede Aar siden", Frederiksborg Amts Avis 14. maj 1955
- ¹² Jensen, Otto: "Fyrinspektør Chr. Faber og Nakkehoved", Gilleleje Museums årbog 1946
- ¹³ I forbindelse med min indsamling af materiale om Fabers Have er det blevet mig fortalt, at kæmpehøjen med Fabers grav blev kaldt for "Verdens Ende" i folkemunde.
- ¹⁴ Terslin, H.C.: "Lidt om Aarets Fester og Livets Højtider i Gilleleje-Søborg Sogne", Gilleleje Museums årbog 1942
- ¹⁵ Lundbye, Johan Thomas: "Et Aar af mit Liv", indledning og noter af Mogens Lebech, udgivet af Forening for Boghaandværk, 1967
- ¹⁶ Gilleleje Lokalhistorisk Arkiv nr. 1977/1465
- ¹⁷ Schepelern, H.D.: "Omkring Frederiksborg Slots brand 17. december 1859", Frederiksborg Amts historiske Samfund
- ¹⁸ Jensen, Otto: "Fyrinspektør Chr. Faber og Nakkehoved", Gilleleje Museums årbog 1946
- ¹⁹ Terslin, H.C.: "Lidt om Aarets Fester og Livets Højtider i Gilleleje-Søborg Sogne", Gilleleje Museums årbog 1942

Lonnie Burchardt (f. 1979) stud. mag, europæisk etnologi. Tilknyttet Gilleleje Museum i forbindelse med etableringen af Fyrhistorisk Museum på Nakkehoved - arbejdede med formidlingen af fyrmestrenes levnedbeskrivelse samt kulturlandskabet ved fyrene - herunder Fabers Have.

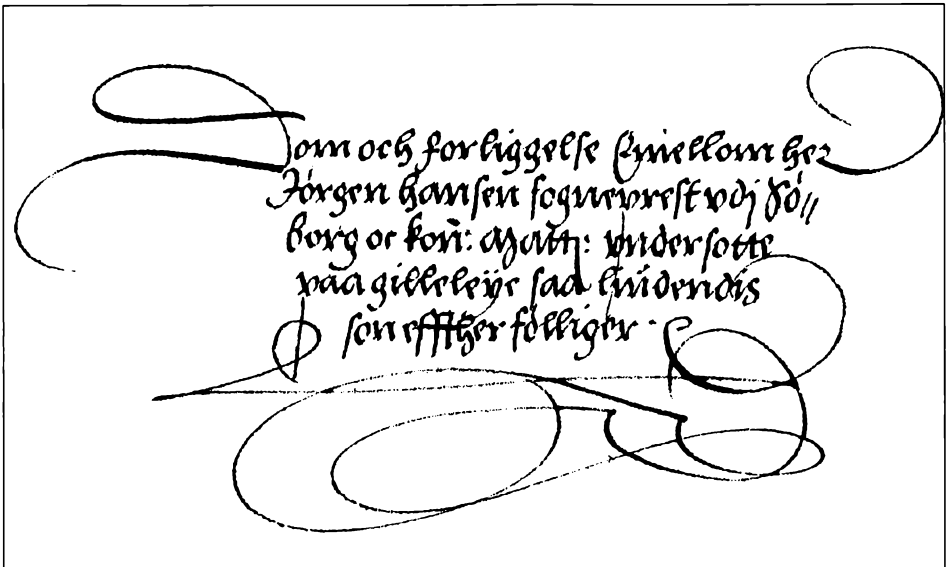
Hans Lauritzen - Gillelejes første sognepræst

Af Leif Holmstrøm.

Fredag den 6. oktober 1559 satte kong Frederik II sit navn under et af reformationstidens mærkeligste dokumenter, nemlig det såkaldte »Dom og forliggelse Emellom Her Jørgen Hansen sogneprest vdi Søborg oc Kon: Mattj: vndersotte paa gilleleye saa liudendis som effther følliger«.

Den sag, kongen tog stilling til, var ifølge dokumentet en klage fra Jørgen Hansen over at beboerne på Gilleleje, som ellers fra gammel tid havde hørt til Søborg kirke, var holdt op med at bruge kirken der og derfor heller ikke havde betalt tiende til præsten af deres fangster i mere end 20 år. I stedet havde de antaget deres egen kapellan og lønnet ham af det de fangede.

Selve dokumentet har aldrig været trykt, selv om dets indhold har været kendt længe og også tidligere har været omtalt af H.C. Terslin i »Fra det gamle Gilleleje 1933«. Derfor bringer jeg den fulde ordlyd

Det centrale afsnit i kong Frederik II's svar på klagen fra Søborg-præsten Jørgen Hansen i 1559.

i artiklen, men først vil det være på sin plads kort at opridse nogle af de begivenheder, der gik forud for kongens afgørelse.

Det tidligste Gilleleje

De første skriftlige vidnesbyrd om beboelse i Gilleleje stammer fra årene umiddelbart inden reformationen. Det drejer som om to beskyttelsesbreve fra 1535 ¹ og en dom fra 1536 ² om ikke at drive handel i Gilleleje. Det sidste dokument har været behandlet tidligere, men dokumenterne skal nævnes her fordi de viser, at der på det tidspunkt fandtes en fast bebyggelse. Indtil omkring 1500 må man forestille sig, at der kun blev drevet fiskeri fra stranden ved Gilleleje i den gode sildetid om efteråret, sådan som det også skete mange andre steder i landet, men fiskeriet - også af torsk - var så godt, at det kunne danne grundlag for helårsbeboelse.

Dokumentet fra 1536 viser, at beboerne i Gilleleje klarede sig godt. Kongen måtte 5. april 1536, efter klage fra borgmestre og rådmænd i købstæderne Søborg og Helsingør, indskærpe overfor de menige bønder og almuen, som boede på Gilleleje og Villingebæk fiskerlejer, at det ikke var tilladt for dem at drive handel andet end til deres eget hus' opretholdelse. Al anden købmandskab skulle foregå i de købstæder, som havde eneret på handelen.

I dokumentet fra 1535 nævnes, at henholdsvis »Gilleide i Siøborg leen« og »menige almoe paa Gilleleid i Siøborg leen« har fået et »protectorium«, altså beskyttelsesbreve udstedt af hertug Christian (den senere Christian III), i forbindelse med hertugens belejring af København.

Behovet for beskyttelsesbreve vidner om de urolige forhold Grevens fejde medførte, hvor både grev Christoffer af Oldenburg og hertug Christian lovede beskyttelse til de adelsmænd og de byer, der støttede dem med forsyninger eller lignende under fejden. Men forekomsten af sådanne breve fortæller også, at der allerede i 1535 var så mange mennesker på Gilleleje, at det var værd at sikre sig deres støtte.

Reformationen

Grevens fejde hang sammen med den usikkerhed, der havde rådet siden Frederik I's død i 1533, hvor det ikke var lykkedes at vælge

en ny konge. Fejden endte med nederlag til grev Christoffer og de kredse fra Hansestaden Lübeck, som ønskede at kontrollere de danske farvande for uhindret at kunne sejle ud fra Østersøområdet. Men fejden førte også til, at Frederik I's søn, hertug Christian blev Danmarks konge og da Christian III var en ivrig tilhænger af Luthers tanker – og kendte reformatoren personligt efter besøg i Wittenberg og gennem flittig korrespondance med Luther - var vejen banet for reformationens indførelse i Danmark.

Reformatorerne havde allerede vundet indpas mange steder, først i Haderslev og Viborg i 1520-erne, men det var som undtagelser, hvor kongen havde givet sin personlige tilladelse i form af værnebreve til de enkelte lutherske prædikanter. Den egentlige indførelse af reformationen som statsreligion skete i forbindelse med et regulært statskup, hvor de katolske bisper – som med ærkebispens fra Lund i spidsen normalt skulle være med til at vælge efterfølgeren for Frederik I – blev fængslede, medens de øvrige stormænd i rigsrådet blev tvunget til at vælge hertug Christian til landets næste konge, og samtidig sætte deres navn under en erklæring om, at Rigets anliggende ikke længere skulle afhænge af ærkebispens eller andre bisper, men af Hans Kongelige Majestæt og det verdslige råd.

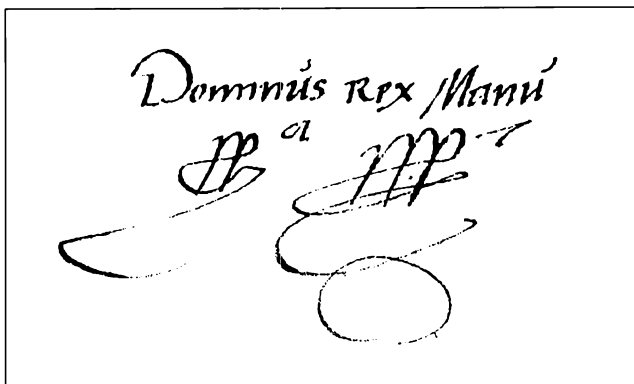
Ved at afsætte de katolske bisper var vejen banet for at inddrage kirkens ejendom, og derved få et hårdt tiltrængt bidrag til aflønning af de soldater, der havde kæmpet på hertug Christians side under Grevens fejde, men der er så mange vidnesbyrd om kongens lutherske sindelag, at det ville være en forenkling blot at betragte reformationen som en behændig måde at styrke rigets finanser på.

Dokumentet

Da Christian III døde 1. januar 1559 valgte Rigsrådet hans søn Frederik til konge og efter kroningen i Københavns domkirke 13. august var en af Frederik II's første embedshandlinger at sætte sit navn under dokumentet om striden mellem præsten i Søborg og kongens undersætter på Gilleleje.

Dokumentet findes nu i Rigsarkivet i en af de bøger, som alle regeringsafgørelser blev nedskrevet i ³. Af parterne i sagen har sognepræst Jørgen Hansen sikkert fået et dokument da under-

Kongens underskrift
på dokumentet.

Domniús Rex Manu
M^{ca}

skriften NP ^{oc} MP (nomine propria og manu propria) betyder, at kongen har skrevet under i eget navn og med egen hånd, men om folkene fra Gilleleje også har fået noget med på skrift, er ikke sandsynligt, eftersom de færreste kunne læse dengang og alle kundgørelser derfor altid blev læst højt på tinget, markedspladser eller i kirkerne.

Uanset hvor mange eksemplarer det kongelige dokument fandtes i, er det kun eksemplaret fra »Register over alle lande« i Rigsarkivet, der er bevaret. Søborgpræstens eksemplar med den kongelige underskrift er formodentlig gået tabt, da Søborg præstegård brændte i 1873.

Dokumentet er naturligvis håndskrevet med en gotisk skrift og med gammel stavemåde, men her gengiver jeg det på nutidigt dansk.

Dom og forlig mellem Hr. Jørgen Hansen sognepræst i Søborg og kongelig majestæts undersætter på Gilleleje så lydende som efter følger:

Vi Frederik den anden etc. gør alle vitterligt at år MDLIX (1559) efter Guds (Søns) fødsel den 6. oktober, her i Esrum kloster i vor egen nærværelse, nærværende os elskelige Hr. Magnus Gyldenstjerne, Ridder Holger Rosenkrans og Korfitz Ulfeldt, vore mænd og råd, var sendt denne brevviser Hr. Jørgen Hansen sognepræst i Søborg, som beklagede, at vore undersætter på Gilleleje som fra gammel tid har besøgt Søborg kirke som deres rette sognekirke, og nu for nogen år siden har de taget dem en kapellan selv. Jørgen Hansen mente at den præsterente som han

med rette burde have, dermed var krænket og han syntes, at eftersom Gilleleje ligger i Søborg sogn, og da så mange som dør på Gilleleje bliver begravet i Søborg kirke og kirkegård, da burde de også besøge Søborg kirke som deres rette sognekirke.

Dertil svarede vore undersætter af Gilleleje og berettede, at de i mere end 20 år havde holdt deres egen kapellan og af det, som Gud gav dem af vandet, lønnede de ham og stillede ham tilfreds. Og eftersom mange folk årligt besøgte Gilleleje og da de bor langt fra Søborg kirke, var det besværligt for dem at besøge den som deres sognekirke. Efter at der var vekslet flere ord mellem parterne, har vi gjort denne handel mellem dem, at den kapellan som vore undersætter på Gilleleje nu har, ham kan de beholde indtil han får et andet kald, og når han får anden ansættelse, da skal sognepræsten i Søborg, han som er der nu, eller den som kommer efter ham, besøge vore undersætter på Gilleleje og gøre sådan en tjeneste for dem i kirken og andre steder som en sognepræst bør yde sine sognefolk, eller ansætte en kapellan som kan yde samme tjeneste, som det sig hør og bør. Og vore undersætter på Gilleleje skal for hans tjeneste årligt give sognepræsten samme rente med fisk, som de giver den kapellan, de nu har.

Givet år og dag som ovenfor står skrevet, under vort signet:

Af Herren Kongens Hånd.

I eget navn og med egen hånd.

Som sognepræst i Gilleleje har jeg mange gange stået i kirken og fortalt om dette mærkelige dokument, som synes at fortælle at folkene i Gilleleje begik en slags selvtægt eller civil ulydighed ved at ansætte og lønne deres egen præst. Samtidig siger det indirekte, at kong Christian III må have kendt til forholdet og stiltiende billiget det.

I foråret 2004 havde jeg lejlighed til at studere den kongelige afgørelse og andre samtidige dokumenter nærmere. Mit håb var at finde en forklaring på, hvordan noget sådant kunne få lov at stå på i mere end tyve år. Altså spørgsmål som: Hvorfor klagede Søborg-præsten ikke noget før? 20 år er dog lang tid at undvære en del af sin løn! Desuden ville jeg se, om det var muligt at sige noget om, hvor Gillelejes første præst kom fra, hvad var hans baggrund,

siden han blev årsag til denne klage? Og endelig undersøge, om noget lignende skete andre steder i Danmark ved reformationens indførelse.

Men det kan allerede her afsløres, at det ikke lykkedes mig at finde nogle endegyldige svar, dertil er der bevaret alt for få dokumenter fra dengang. Men ud fra det tilgængelige materiale – i alt 7 originale dokumenter omhandlende den første præst i Gilleleje - er det dog muligt at fremsætte nogle sandsynlige forslag til svar.

Sognepræsten i Søborg

Jørgen Hansen var sognepræst i Søborg i 48 år fra 1522-1570, en periode med store forandringer både for lokalområdet og for hele kongeriget.

Da han kom til sognet, var Søborg en købstad ledet af mindst to borgmestre og et antal rådmænd. I sognet lå et kongeslot på en holm i den sø, der var forbundet med Kattegat ved et åløb. I 1570 var slottet for længst blevet ødelagt og Søborg havde mistet sine købstadsrettigheder.

Da Jørgen Hansen kom til sognet var Christian II konge i et katolsk rige, i 1570 efter tre kongeskifter og Grevens fejde regerede Frederik II det protestantiske Danmark.

Det er vanskeligt at sige hvilken betydning de omvæltninger, hele landet gennemgik i hans præstetid, har haft for Søborg sogn, men der er næppe nogen tvivl om, at det var under Grevens fejde, Søborg slot blev ødelagt.

Samtidig med disse lokale og landsdækkende forandringer tyder det kongelige dokument fra 6. oktober 1559 på, at Søborg sogn også mistede en del af sit indtægtsgrundlag, fordi fiskerne i Gilleleje antog og lønnede deres egen præst kort efter reformationen. Det er i sandhed en mærkelig skæbne Jørgen Hansen fik i sin 48 årige præstetid – en karriere som vel bedst kan beskrives som en konstant tilbagegang.

Man ved ikke noget om hans baggrund, men som alle andre skulle han også være 25 år for at blive præst. Efter endt skolegang må han vel have modtaget undervisning ved et af domkirkernes præsteseminarier, for derefter straks efter præstevielsen at blive placeret som sognepræst i købstaden Søborg. Med sine 48 års

tjenestetid har han mindst opnået den høje alder af 73 år. Derfor taler al sandsynlighed for, at Søborg var hans første og eneste embede. Hvordan eller hvorfor han kom dertil, kan man ikke sige noget sikkert om, for der er ikke efterladt andre vidnesbyrd om ham end den kongelige dom, samt det nedenfor nævnte dokument fra 1563. Men så er det, at de mange års venten måske kan give et lille vink.

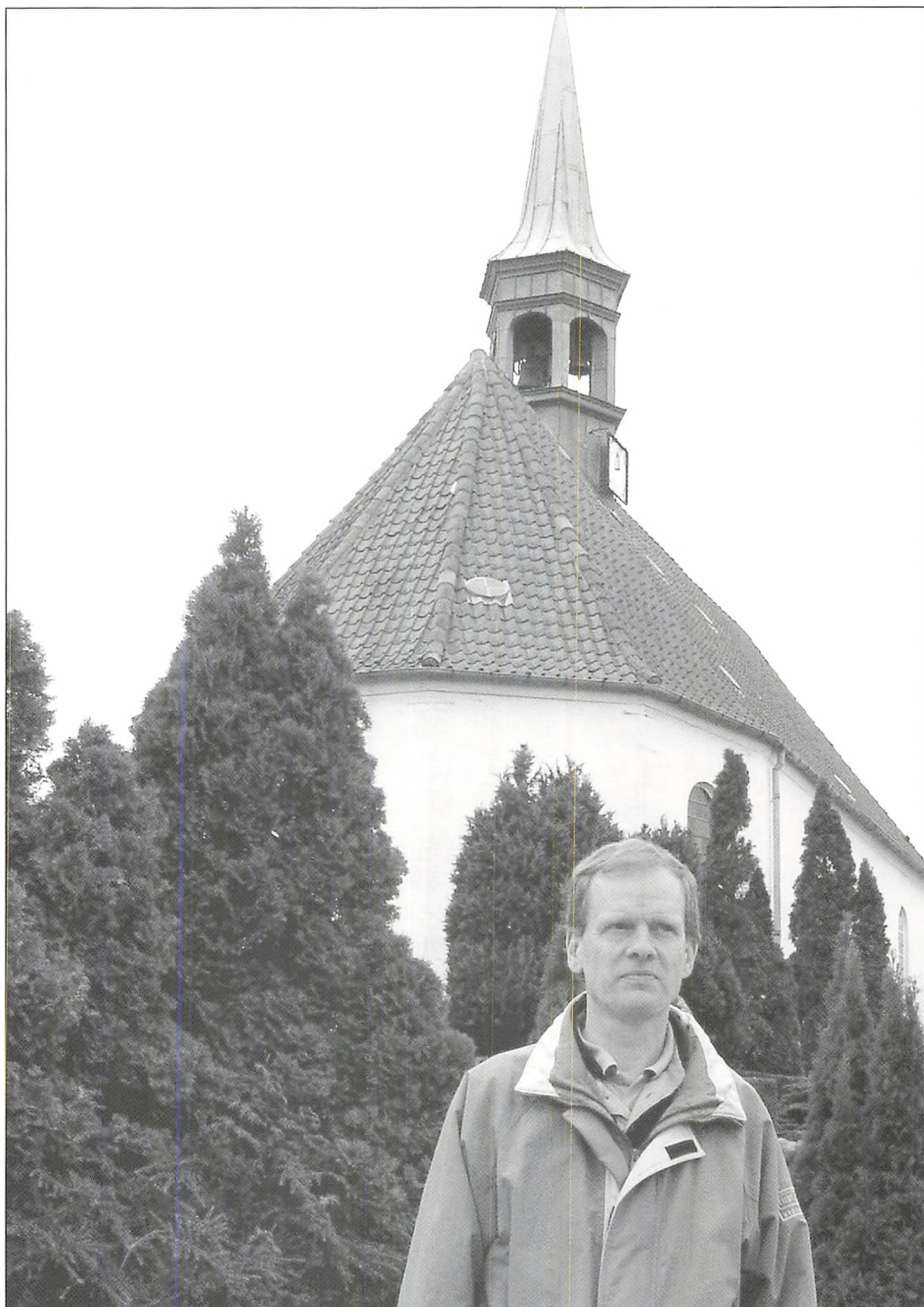
Hvorfor vente så længe til efter kongeskiftet, hvis ikke det var fordi han regnede med at have bedre mulighed for at få ret hos den nye konge end hos reformationskongen Christian III?

Der havde nemlig været mindst to oplagte muligheder for at klage længe inden 1559.

Den første havde han i løbet af de første fem år efter reformationen, idet vi ved at Sjællands nyudnævnte biskop Peder Palladius besøgte alle 390 kirker i stiftet i løbet af årene 1538-43. Der findes ikke noget materiale, som kan sige præcist, hvornår Søborg fik besøg af biskoppen, men det fremgår af Palladius' »En Visitatsbog«⁴, hvor forløbet af en visitats gennemgås, at biskoppen altid oplæste Kirkeordinansen, den kongelige forordning om bl.a. tiende for derefter at sikre sig, at præsten virkelig fik den tiende og de offergaver, der var fastsatte.

Det forekommer derfor nærmest uforståeligt, at sognepræsten ved en købstadskirke - Søborg nævnes stadig som købstad så sent som i 1559 - ikke skulle have nævnt det forhold, at folkene i Gilleleje ikke betalte deres tiende, når biskoppen stod i kirken og spurgte direkte om det. Men skal man gætte på en årsag til hans tavshed kunne det være, at Jørgen Hansen jo havde været katolsk præst fra 1522 og indtil reformationen blev indført 1. oktober 1536. Måske faldt det ham ikke let at skifte sine katolske skikke ud med lutherske?

Det er naturligvis et gæt, men da man ved, at Nordsjælland var et af de områder, hvor modstanden mod reformationen var stærkest⁵, er det muligt at præsten i Søborg holdt sig tilbage med at klage, fordi han ikke ønskede at henlede myndighedernes opmærksomhed på eventuelle katolske skikke, som endnu blev holdt i live i sognet, og som mange steder var særdeles populære i menighederne. Det fremgår nemlig af biskop Palladius' visitats-

Artiklens forfatter, sognepræst Leif Holmstrøm foran Gilleleje Kirke.

bog, at skikke som bønner til jomfru Maria, rosenkransen eller helligdage med procession rundt om markerne for at sikre gode afgrøder var så udbredte, at biskoppen måtte advare udtrykkeligt imod den slags levn fra den katolske tid.

Den anden helt sikre mulighed for at klage var i 1555, hvor Christian III åbenbart var blevet så træt af at modtage evindelige tiggerbreve fra præster, der ikke kunne få økonomien til at hænge sammen, at kongen skrev til samtlige bisper, provster og stiftslensmænd, at de skulle indfinde sig hos kongen med lister over utilstrækkeligt lønnede præsteembeder, sådan »...att wij jo en gang for alle motte giøre en ende ther paa oc icke altid skulle besueris mett presternis offuerløb oc klage maall for theris vnderholling.«⁶ Fra Holbo Herred kom der i den anledning kun en klage over økonomien i Tyebircke (Tibirke) sogn, så den klagelejlighed lod Jørgen Hansen åbenbart også gå fra sig.

I 1563 nævnes det, at Søborgpræsten klagede over at indtægten fra nogle gårde, som havde hørt til embedet siden arilds tid, uretmæssigt var blevet inddraget af fogeden på Krogen (Kronborg). I stedet fik sognepræsten året efter tilkendt landgilde fra tre gårde i Mønge. Så uden at det synes at hænge sammen med klagen over gillelejerne, opnåede Jørgen Hansen dog en bedre økonomi i sine sidste embedsår.

Kapellanen i Gilleleje

Som det ses af 1559-dokumentet, står sagen mellem den klagende sognepræst i Søborg og befolkningen på Gilleleje. Klagen handler om, at de har lønnet en anden præst i mere end 20 år, men denne præsts eller kapellans navn nævnes ikke. Man skal helt frem til 1577, altså 18 år senere end klagen og dermed 38-39 år efter kapellanen kom til Gilleleje, førend navnet Hans Lauritzen dukker op første gang⁷.

Jeg havde som nævnt håbet at kunne finde noget om den første præst i Gilleleje, for man kunne vente, at han måtte være en særlig personlighed, siden de lokale fiskere brød alle regler og antog ham uden kongelig tilladelse. Måske havde han været en af dem, der var aktive ved reformationens frembrud i Jylland eller i Malmø. Men hans navn figurerer efter alt at dømme ikke i bevarede kilder. Hverken i beretninger om de første lutherske prædikanters virke,

eller i de ganske vist mangelfulde fortegnelser over studerende fra Universitetet nævnes navnet, ligesom Hans Lauritzen heller ikke er at finde blandt de ganske mange danske studenter, som i 1530-erne drog til Wittenberg eller andre lutherske universitetsbyer for at studere. Navnet dukker først op i et brev af 5. maj 1577, hvor fiskeriet åbenbart var blevet dårligere, og kongen derfor tildeler »Hans Lauritzen sognepræst paa Gydeleye« et årligt tilskud på 1 pund rug og 1 pund malt fra Esrum Ladegård.

I 1559 tales der om en unavngiven kapellan, i 1577 om en navngiven sognepræst, men at der ikke kan være tale om to forskellige præster står direkte i det kongelige dokument, idet folkene fra Gilleleje der forsvarer sig med at de »...vdj XX Aar oc mere haffue hollit deris egen Cappllan...« og da kongens afgørelse lyder, at de må beholde ham »... til saalænnge hand fanger it Anndett kald...«, må der være tale om den samme præst gennem alle årene.

Hvor spørgsmålet om Søborgspræstens katolske eller lutherske sindelag må stå som et gætteri alene baseret på det forhold, at han først klagede efter Christian III's død, giver de få kilder imidlertid anledning til at sige noget konkret om Hans Lauritzens tro.

En af måderne hvormed kongen ville sikre sig, at menigmand virkelig skulle lægge mærke til, at der var sket en forandring ved reformationen var, at han i Kirkeordinansen pålagde alle sognepræster at gifte sig, for derved at vise at de ikke længere var munke. Mens vi ikke ved om Jørgen Hansen var gift eller ej, fremgår det af et brev fra 1585 ⁸, at Hans Lauritzens enke (han døde året før), Anne Madtzdatter fik lov at blive boende med deres datter og svigersøn på krongården Nillerup, som siden Mikkelsdag (29. september) 1579 havde været præstegård i Gilleleje. Dette dokument handler, ligesom de andre, også om økonomiske forhold, men har samtidig en klar teologisk pointe.

Ud fra det kan man med sikkerhed sige, at gillelejerne havde en sognepræst, der levede op til Luthers eget forbillede ved at være gift, hvilket er et vidnesbyrd om luthersk tro. Samtidig afslører tildelingen af den nu overflødige præstegård som »pensionistbolig« til Anne Madtzdatter, et nyt problem som reformationens gifte præster medførte, nemlig hvordan man kunne skaffe kost og logi til præsteenker, når den nye præst skulle bo i præstegården. I det

givne tilfælde blev der ikke nogen konflikt, fordi man efter Hans Lauritzens død fremover skulle betjenes af Søborgpræsten.

Kirken i Gilleleje

Opførelsen af Gilleleje kirke kan måske fortælle noget mere om gillelejernes trosforhold ved reformationen. Ifølge Nationalmuseets undersøgelse i »Danmarks Kirker«⁹ tyder alt på, at kirkebygningen er opført omkring reformationen.

Første vidnesbyrd om en kirkebygning i Gilleleje stammer først fra 1. februar 1578¹⁰, hvor kongen befaler lensmanden på Krogen, Johan Taube at sætte kapellet på Gilleleje i stand og indskrive omkostningerne derved i lenets regnskab, da det var meget forfaldent og bønderne ikke selv havde råd.

Det fremgår ikke nøjagtigt hvor i Gilleleje dette kapel var opført, men Nationalmuseets folk fastslår ud fra undersøgelser af den nuværende kirkebygning, at den nuværende murede kirke har samme udstrækning og højde som den tidligere bindingsværkskirke. Det skønnes imidlertid samtidig tvivlsomt, om man byggede en så stor kirke lige efter reformationen, og det foreslås at kirkens nuværende fem-kantede kor først blev opført ved istandsættelsen i 1578.

Alt taler derfor for, at Gilleleje kirke ligger på det samme sted i byen, hvor den første kirke blev bygget kort efter reformationen, og hvad enten den fra først af blev bygget med den nuværende kor-»runding«¹¹ eller ej, fremstår bygningen som en ganske anderledes kirke end de talrige kirker fra middelalderen. Uden den traditionelle opdeling med skib og våbenhus til menigheden og kor og apsis til gejstligheden, har kirkens arkitektur udgjort et billede på den lutherske grundtanke, at præsten ikke skal fungere som et forbindelsesled mellem Gud og menighed, fordi alle er lige for Gud. Luther sagde, at enhver som er krøbet ud af dåben selv er præst, bisp og pave og derved gjorde han op med den hierarkiske struktur, den katolske kirke var og er bygget på.

I alle værker om Danmarks kirkehistorie udnævnes Raklev kirke ved Kalundborg til at være den første efterreformatoriske kirke idet man ved, at den blev opført i 1547, fordi de dokumenter, hvori der blev givet tilladelse til dens opførelse, er bevaret. Arkitektonisk er Raklev kirke imidlertid helt traditionel og kun speciel derved, at

den hører til blandt de ganske få kirker, der blev bygget i 1500-tallet. Reformationsårhundredet var nemlig snarere karakteriseret ved menigheder, der fik tilladelse til at nedbryde kirker, for at genbruge byggematerialerne til istandsættelse af andre kirker eller til opførelse af skoler eller hospitaler, end ved nybyggeri af kirker.

Et af de få kirkerum, hvor præst og menighed efter luthersk forbillede er sammen overfor Gud, er Frederiksborg slotskirke, som blev taget i brug i 1562, men Slotskirken var dengang kun til brug for hoffet, så uanset om Gilleleje kirke blev bygget i sin nuværende størrelse i 1538 eller blev udvidet 40 år senere ved Johan Taubes istandsættelse, er den efter alt at dømme den første danske kirkebygning, hvor menigmand befandt sig i samme rum som præsten.

Konklusion

Man kan ikke ud fra de bevarede kilder sige noget sikkert om, hvordan præsten i Søborg forvaltede sit embede eller hvordan han stillede sig til de forandringer reformationen havde medført, men det er et besynderligt faktum, at han ikke greb de muligheder, han bevisligt havde for at fremføre sin klage overfor Christian III.

Derimod kan det siges med sikkerhed, at Hans Lauritzen fulgte kongens opfordring i Kirkeordinansen til at vise luthersk sindelag ved at gifte sig, ligesom det også siger noget om holdningen hos den forholdsvis lille befolkning, der boede i Gilleleje dengang, at man ikke alene fandt midler til at lønne denne luthersk sindede præst, men at man tillige byggede en kirke som i sin udformning må skønnes lige fra begyndelsen af at have afspejlet den nye lutherske tro.

Selv om tiden efter Grevens fejde var urolig, er der ingen andre bevarede dokumenter med eksempler på menigheder, som antog en præst uden kongens tilladelse. Og medens der uden tvivl blev ødelagt klostre, kapeller og kirker uden myndighedernes tilladelse, findes der heller ingen kilder, der fortæller om selvtægt ved kirkebyggeri, så både ansættelsen af Hans Lauritzen og opførelsen af Gilleleje kirke er ganske enestående. Ingen kendte eller bevarede dokumenter kan godtgøre det, men begge dele må næsten være sket i stiltiende forståelse med Christian III, for nok var der

uro efter de borgerkrigslignende tilstande, men både kongen, hans lensmænd, biskoppen og provsterne kom rundt i landet for at afgøre små og store sager. Derfor må forholdene i Søborg sogn også have været kendt, der er bare ikke bevaret noget på skrift før Frederik II svarede på Jørgen Hansens klage fredag den 6. oktober 1559.

Noter

- ¹ Danske Magazin 3. rk. 5. bd. s.72-73 (1857)
- ² Fra det gamle Gilleleje 1933 s. 27-28
- ³ Danske Kancelli B 19, Register over alle lande 1559, Fol. 268-269
- ⁴ Peder Palladius, En visitatsbog, s. 102-104, udg. af Martin Schwarz Lausten, København 2003
- ⁵ Sct. Mariæ kloster i Helsingør fungerede som et af de steder, munke og præster flygtede til, efterhånden som reformationen bredte sig over landet, iflg Danmarks Kirkehistorie bd. 3 s. 387, red. N. K. Andersen og P.G. Lindhardt, Kbh. 1965
- ⁶ På moderne dansk: "At vi en gang for alle måtte gøre en ende derpå og ikke altid skulle besværes med præsternes offerløb og klagemål over deres aflønning" (Danske Kirke Love bd. 1 s. 421-422, udgivet af H. Fr. Rørdam, Kbh. 1888)
- ⁷ Danske Kancelli B 54 A, Sjællandske Tegnelser 1572-78, Fol. 289
- ⁸ Danske Kancelli B 54 B, Sjællandske Registre 1579-88; Fol 396
- ⁹ Danmarks Kirker, Frederiksborg Amt Bd. 2, s. 1156, udg. København 1967
- ¹⁰ Danske Kancelli B 57 C, Sjællandske Tegnelser 1577-81, Fol. 13-14

Leif Holmstrøm, 49 år, har været sognepræst ved Gilleleje Kirke siden 1998. I 2004 havde han studieorlov i tre måneder for at beskæftige sig med forholdene omkring Gillelejes første præst. Denne artikel er det foreløbige resultat af det arbejde.

Før nu

Lykkegård/Løkkegård ved Højbjerg omkring 1910

*Løkkegård i ny
skikkelse år 2002
(På sydfacaden står
»1936«. (Foto: Peter
Kalko).*

Hvor kunstnerne kommer, følger grossererne efter

Erindringsglimt fra dengang Munkerup blev opdaget

Af Gert Grøndahl

Når folk spørger, hvordan så der ud i Munkerup i begyndelsen af 1930'erne, plejer jeg at svare: - Næsten som 250 år tidligere. I min barndom var Munkerup nemlig endnu kun på tærsklen til »opdagelse«. Det var let at føre linjen tilbage til Markbogen fra 1681. Her ses, at Munkerup omfattede to halve gårde samt to landgildehuse i Tornbakke og tre landgildehuse i Hulerød.

Et landgildehus var, hvad man i dag vil kalde et husmandssted, som beboeren ikke selv ejer, men har i forpagtning.

Tornbakkehuse er midtvejs i Munkerup. Det ene af husene eksisterer endnu under navnet Grøndahlshus. Det andet lå på

Grøndahlshus, det sidste endnu eksisterende hus i bebyggelsen Tornbakkehuse i Munkerup. Begge stednavne er aftegnet på Caspar Wessels kort fra 1768.

Grøndahlsvej er opkaldt efter Christian Vilhelm Grøndahl, som var en anset murermester og meget skattet som amatørmusiker på violin og harmonika.

Grøndahlsvej og blev nedrevet omkring 1933. Det eksisterende hus og vejen er opkaldt efter min oldefar, murermester Christian Vilhelm Grøndahl, som på et tidspunkt ejede Tornbakkehusene.

Københavnerne kommer

Munkerups udvikling som rekreativt område begynder med Hornbæk og Helsingør-Hornbæk-Gilleleje banens videreførelse fra Hornbæk til Gilleleje omkring 1920.

Det var kunstnere som maleren Carl Locher og digteren Holger Drachmann, der opdagede Hornbæk for cirka hundrede år siden.

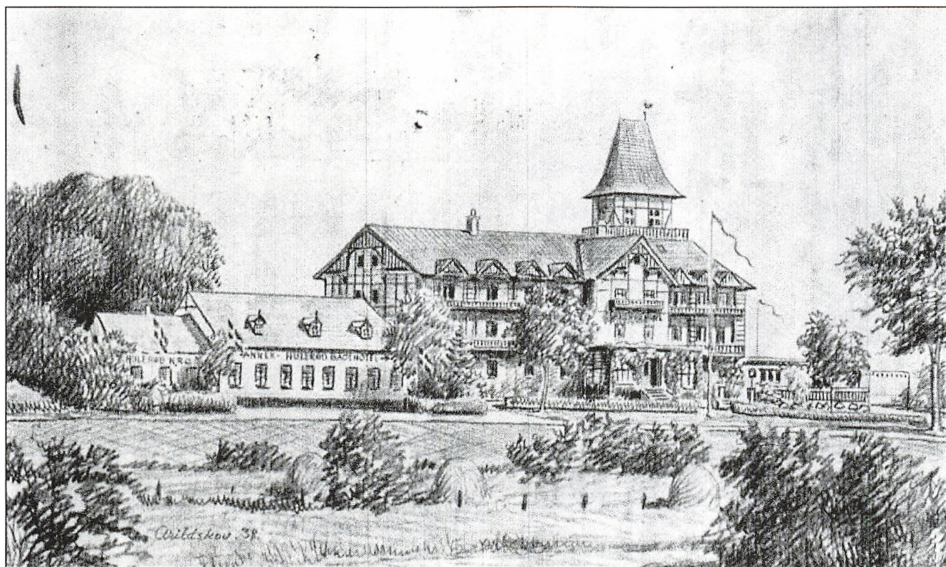
Min litterært velorienterede oldemoder, Lisbeth Grøndahl, sagde: »Hvor kunstnerne kommer, følger grossererne efter, så nu kan vi udstykke og trække os tilbage fra forretningerne«.

Sådan gik det, og dermed fik Munkerup sit vejnavn nummer to. Det første var Munkerupvej. Sommerhusene på Grøndahlsvej er opført omkring 1936.

Hvordan så der så ud, når man en sommerdag 1933 kom spadserende fra Dronningmølle station?

Ja, først og fremmest slog vejen et sving ud mod kysten ved Dronningemøllen, altså ad nuværende Hulerødvej. Her fandt man ved siden af Hulerød kro det mondæne Hulerød Badehotel, et af Nordkystens talrige badehoteller, der markerer det københavnske bourgeois dragning mod nord. Deres børn, børnebørn og oldebørn ejer fortsat en god del af Munkerups sommer- og helårshuse.

Man »lå på landet«. Først på badehotellet, derpå som lejer hos en lokal familie, der et par måneder flyttede ned i kælderens til

Det mondæne Hulerød Badehotel her tegnet 1938 af den lokale kunstner Arildskov. Det smukke og morsomme bygningsværk led hårdt under anden verdenskrig ved indkvartering af tyske flygtninge og senere som stald for cirkus Benneweis' elefanter. Senere nedrevet.

gengæld for en klækkelig leje. Derpå købte man, det vil sige de, der blev fortryllet af Munkerup, egen grund og fik opført et sommerhus.

Sommergæsterne kaldtes af de lokale under ét »københavnere«, uanset hvor de kom fra. Der lå intet afstandstagende eller kompleksbetonet i karakteristikken. Tværtimod. Konfrontationen mellem hovedstadens økonomiske og akademiske overklasse og de lokale forløb harmonisk og gensidigt berigende.

Det bør dog ikke skjules, at københavnerens adfærd undertiden forekom de lokale ejendommelig. For eksempel vakte det furore, at kongelig kapelmusikus Erling Bloch og hans familie var vegetarer. Noget så besynderligt havde man aldrig tidligere oplevet blandt normale nordsjællændere, der nødtigt og kun i begrænset omfang fortærede grøntsager – og i hvert fald kun hvis grøntsagerne var syltede, henkogte eller gennemkogte, så ethvert spor af smag eller vitaminer var grundigt elimineret.

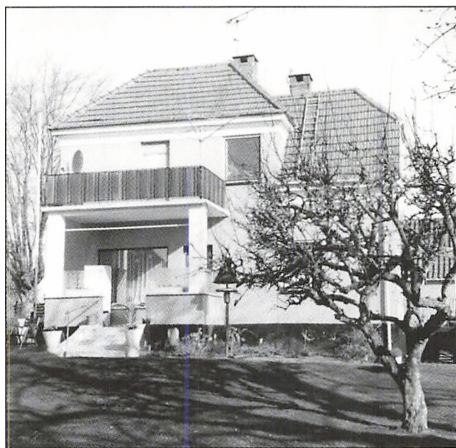

Strandgårdens stuehus. Gårdens økonomibygninger eksisterer ikke mere.

Munkerup anno 1933

Nå, vi skal i gang med den lovede Munkeruptur anno 1933.

Den starter ved foden af Munkerupbakken, hvor vi får øje på Munkerups første sommerhus i nutidig forstand. Det hedder Cotten og er en beskeden træhytte, der holdt stand i mange år.

Villa Sunhills statelige facade mod Strandvejen.

Derpå er vi omgivet af marker til bakkens top, hvor Strandgården ligger til højre. Stuehuset eksisterer endnu. Så følger på højre side villa Sunhill, ejet af murermester Petersen. Derpå, ligeledes til højre, et periodestykke fra stilforvirringens glade dage, villa Danebo, ejet af rentier, forhenværende gårdejer og sognerådsformand Anton Hansen.

Inden vi følger Strandvejen nordpå, noterer vi i forbifarten, at Munkerupvej allerede har nogle herskabelige sommerbo-

Den fornøjelige villa Danebo, brutalt klemt inde af grimme værkestedsbygninger. Navnet skyldes, at ejeren, Anton Hansen, som aktiv landmand tidligere havde ejet den store gård Danevang i Ferle.

Et stænk af Bordeaux i Munkerup. Bogforlægger Chr. Erichsens mini-château på Munkerupvej tæt på stranden.

liger i første klitrække, blandt disse et mini-château tilhørende forlæggeren Chr. Erichsen. Også på Kammerådens Vej i Hulerød er der store sommerhuse.

Tilbage til Strandvejen, hvor vi lidt før Grøndahlsvej ser kongelig skuespiller August Liebmanns sommervilla. Dens jordtilliggende er en smukt anlagt park, der strækker sig fra Strandvejen til havet og

Liebmanns sommervilla tæt ved Munkerup Strandvej, og i hans tid med en stor smuk park ned til havet.

Vejskiltet til Liebmanns Have med kommunens forkerte stavemåde, som går igen i den lokale vejviser og dennes kort.

Bøgvad-Eriksen. Senere tilbygninger slører ikke, at det oprindelige hus er funktionelt og smukt. Det er et ungdomsarbejde af den berømte arkitekt Poul Henningsen, også kendt som PH, der levede fra 1894 til 1967. Malermesteren blander selv sine farver, og værkstedet rummer en mængde trækasser med farvepigmenter. At åbne en ny kasse med for eksempel cinnoberrødt eller koboltblåt er en stadig erindret æstetisk oplevelse.

Efter Malerbo er der på landsiden marker med en sti, der benyttes til aftenuren til kæmpehøjen i Hesbjerg. Herfra nyder man en enestående udsigt mod Hornbæk, til Kullen og på landsiden Gribskov..

Nu kommer vi til Barnets Hus, der i 1933 er privat børnepen-sion. Overfor ligger det store Munkerup Børnesanatorium for kirtelsvage børn fra København. Spadserende børn under opsyn af unge damer, datidens pædagogmedhjælper, er et perma-

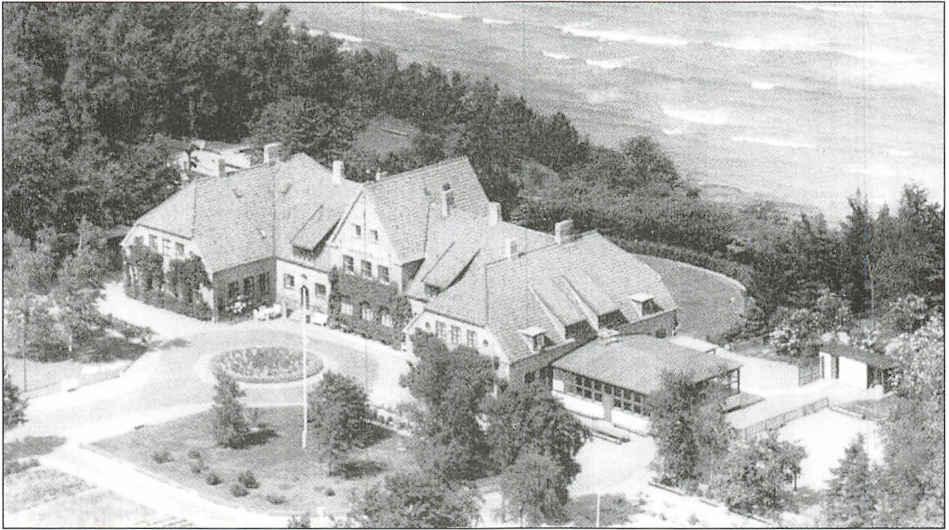
senere bliver udstykket til sommerhusgrunde omkring vejen Liebmanns Have (forkert stavet på kommunens vejskilt!). Om Liebman skrev kritikeren Fr. Schyberg: »Nu og da, når hans i sandhed kongelige adstadighed ikke har forhindret det, har han, selv i sine ældre år, kunnet slå sig løs i den klassiske komedie«.

Næste villa på Strandvejen tilhører min bedstefader, murer-mester Laurits Madsen.

Overfor Liebmanns hus ligger Malerbo, opført af malermester

Malerbo er et ungdomsarbejde af Poul Henningsen (PH). Desværre er et vindue på sydvæggen muret til. En forsyndelse, der altfor ofte ses.

Ældre luftfoto af Munkerup Børnesanatorium.

nent træk i gadebilledet. Børnene er af praktiske og demokratiske grunde iført en ensartet påklædning, der omfatter marinestortrøje med blanke knapper, postkasserøde strikstrømper og sorte træsko.

Sanatoriet ejer det store område, der i dag optages af bebyggelsen Munkeruphave. Det lille stråtækte hus ved vejen har tilhørt sanatoriet.

Det lille stråtækte hus overfor indkørslen til Munkerup Børnesanatorium fungerede i sin tid som portnerbolig for sanatoriet.

Efter Barnets Hus er der åbne marker, idet landbrugsejendommene Holtesgård og Østerled først udstykkes langt senere. På Strandvejens havside er der kun sparsom bebyggelse, nemlig Munkeruphus med en stråtækt funktionærbolig samt to herskabelige sommerhuse.

I tiden op mod anden verdenskrig opføres et begrænset antal helårs- og sommerhuse i Munkerup. Det store byggeboom starter omkring 1950-60.

Adstadighed udbedes

Gamle Munkerupere, fastboende såvel som københavnerne, længes undertiden tilbage til de gode, gamle dage. Dengang var Munkerup forbeholdt de få. I dag er vi flere om at dele glæderne, der stort set er de samme. Sommerlivet i Munkerup har kun ændret sig lidt gennem de sidste 70 år. Gør-det-selv arbejdet med hus og have er blevet mere udbredt, og fritidshusene bruges nu året rundt.

På stranden bemærker man, at badedragterne er blevet mindre og menneskene slankere og mere ungdommelige end for 70 år siden.

Munkerup hviler stadig i sig selv, men tåler næppe yderligere udvikling. Slet ikke i form af sommerlande, lufthavne eller lignende. På disse områder må turistfolk og byrådsmedlemmer gerne væbne sig med skuespiller Liebmanns kongelige adstadighed hvad Munkerup angår. Måske skulle turistfolkene også erindre sig et gammelt lokalt bondeordsprog: -Malk koen, men riv ikke patterne af den.

Gert Grøndahl, født 1929 i Esrum. Journalist og grafisk konsulent. Tilbragte barndom og ungdom i Munkerup. Fra 1963 påny bosat i Munkerup. Bidrag til Gilleleje Museums årbøger 1948, 1950, 1951, 1979 og 1984 samt Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre's Årbog 2003. Gert Grøndahl døde i oktober 2005.

Denne artikels fotografiske illustrationer er optaget af Peter Kalko i år 2005.

Græsted-Gilleleje Storkommune

Kommunalreformen 1970 i Holbo Herred del 2 af Simon Steinfeldt Laursen

Omfanget af og forudsætningerne for kommunalreformen i 1970 samt dannelsen af Helsinge storkommune er beskrevet i den første artikel ⁽¹⁾. Trods reformens lange tilløb helt tilbage fra 1956, var der ikke taget nogen initiativer til sammenlægninger i den østlige del af herredet - området der senere kom til at udgøre Græsted-Gilleleje Kommune - før Helsinge-Valby sognekommune indbød til drøftelse om sammenlægning på Helsinge Kro den 16. november 1966 ⁽²⁾.

Selvom der ikke var sket noget udadtil, må vi formode, at der indadtil har været nogle overvejelser. Embedsmandsrapporten »Frederiksborg-undersøgelsen« med forslag til kommunal inddeling var udkommet året forinden - nærmere bestemt den 18. november 1965. Den havde foreslået, at Blistrup blev lagt sammen med Vejby-Tibirke og Ramløse-Annisse. Og Græsted-Mårum blev lagt sammen med Helsinge-Valby. Samt endelig, at Søborg-Gilleleje og Esbønderup blev lagt sammen, med en udskillelse af Nødebo til købstaden Hillerød ⁽³⁾.

Det var kun Helsinge-Valby sognekommunes naboer, der var inviteret til det nævnte debatmøde på Helsinge Kro i slutningen af 1966. Blistrup og Græsted-Mårum sendte derfor begge repræsentanter, mens Søborg-Gilleleje og Esbønderup-Nødebo ikke var involveret. Mødet viste ifølge Frederiksborg Amtsavis en uvilje til sammenlægning af de to bycentre Græsted og Helsinge. Resultatet blev efterfølgende nedsættelsen af to separate udvalg, der kom til at forhandle videre uafhængigt af hinanden. Helsinge-Valby, Vejby-Tibirke og Ramløse-Annisse samledes i det ene udvalg, mens Græsted-Mårum og Blistrup gik sammen i det andet ⁽⁴⁾. Dette var reelt den første afklaring i forbindelse med til dannelsen af nye storkommuner i Holbo Herred.

Blistrup var som udgangspunkt inviteret til deltagelse i udvalget om en fremtidig Helsinge Kommune, men sognerådsformanden meddelte skriftligt Helsinge-Valby sognekommune, at de ønskede

Søbørg-Gilleleje sogneråd 1962-1966 med sognerådsformand Oluf Petersen siddende midtfor til højre.

forhandlinger med Græsted-Mårum i stedet. Blistrup og Græsted-Mårum nedsatte derfor i starten af 1967 et udvalg med tre repræsentanter fra hvert sogneråd og med det erklærede formål at drøfte en sammenlægning af de to sognekommuner ⁽⁵⁾.

Første forsøg

Allerede på det første møde - den 8. marts 1967 - blev udvalget enige om, at de ville arbejde hen mod en større kommune der også omfattede Søbørg-Gilleleje. Mødets eneste punkt blev derfor en invitation til Søbørg-Gilleleje sogneråd om deltagelse i et efterfølgende fællesmøde med drøftelse af mulig kommunesammenlægning mandag den 10. april. På dette møde blev Søbørg-Gillelejes sognerådsformand Oluf Pedersen indledningsvist spurgt, hvad Søbørg-Gilleleje havde tænkt sig med hensyn til kommunalreformen. Han svarede, at de var tilfredse med amtskitsens forslag om sammenlægning mellem dem og Esbønderup. Grunden til at de ikke havde henvendt sig til Esbønderup var, at

Græsted-Mårum sogneråd 1966-1970 med sognerådsformand K.A. Kofod midtfor ved bordenden.

de vidste, at Esbønderup og Nødebo nødigt ville skilles. På et direkte spørgsmål om Søborg-Gilleleje var villig til sammenlægning med de øvrige tilstedeværende samt eventuelt Esbønderup, svarede han, at det ville være uheldigt med to deciderede bysamfund i samme kommune. På et uddybende spørgsmål om hvorfor dette var et problem, svarede han, at der kunne opstå uønsket konkurrence mellem Græsted og Gilleleje. Græsted-Mårum sognerådsformand K.A. Kofod erklærede hertil, at han delte denne betænkelighed. Udgangen på mødet blev, at Søborg-Gilleleje skulle kontakte Esbønderup-Nødebo om deres stilling. Herefter skulle alle fire parter om muligt holde et nyt afklarende møde ⁽⁶⁾.

Søborg-Gilleleje og Esbønderup-Nødebo holdt internt møde den 5. juni 1967, der resulterede i et fællesmøde ugen efter - den 12. juni i Gilleleje - med deltagelse af alle fire involverede sognekommuner. Sognerådsformand for Søborg-Gilleleje Oluf Pedersen

Sognerådsformand for Esbønderup-Nødebo Hans Frederiksen.

indledte dette møde med at erklære, at man kunne overveje sammenlægning af de fire til to eller måske en kommune. Mødet udviklede sig dog umiddelbart herefter i en mere konfliktbetonet retning ved, at Esbønderup-Nødebos repræsentanter udtrykte utilfredshed med, at de var blevet diskuteret ved et møde, hvor de ikke deltog. Herefter opstod der en tvist mellem Søborg-Gilleleje og Esbønderup-Nødebo, der hver især mente, at de burde have en eventuel kommende administrationsbygning. Denne diskussion blev først afbrudt, da en spurgte, om de tilstedeværende overhovedet ønskede sammenlægning. Det førte til et større antal indlæg af modsatrettede meninger. Hovedtendenserne

var dog, at Søborg-Gilleleje erklærede sig villig til en eller anden form for sammenlægning, Græsted-Mårum ville helst sammenlægges med Blistrup, som til gengæld ikke have gjort sin stilling endeligt op. Endelig var Esbønderup-Nødebo måske villig til en sammenlægning, hvis de fik administrationsbygningen. Således med fremtiden pegende i alle retninger, blev parterne enige om at mødes igen ⁽⁷⁾.

På det følgende møde den 29. august 1967 i Esrum tilsluttede alle de fire sognekommuner sig en sammenlægning, selvom det blev understreget, at en så vidtgående beslutning selvfølgelig først skulle godkendes i de respektive byråd. Den nyvundne enighed blev dog skæmmet af en underliggende ret så voldsom uenighed. Søborg-Gillelejes sognerådsformand meddelte direkte, at en beslutning i hans byråd sandsynligvis var betinget af, at en fremtidig administrationsbygning blev placeret i Gilleleje. Denne

Blistrup kommunekontor – her i 2005 som skattekontor for Græsted-Gilleleje Kommune.

udmelding resulterede i en ikke ubetydelig utilfredshed fra især repræsentanterne fra Græsted og Esbønderup, som mente, at de hver især var mere naturlige som valg for en administrationsbygning. Blistrups sognerådsformand foreslog som kompromis, at bygningen blev placeret uden for byerne i midten af den nye kommune. En sådan placering mente Gillelejes sognerådsformand imidlertid ikke var hensigtsmæssig i forhold til Gilleleje, som han påpegede var det største bysamfund. Denne kontante udmelding fra Gilleleje medførte en stemning mellem de øvrige for at inddrage Kommunalreformkommissionen i sagen. Diskussion om administrationsbygning fyldte meget, men Esbønderup og Nødebos frygt for ikke at kunne forblive samlet blev dog også kort berørt, inden man sluttede med aftale om et nyt møde ⁽⁸⁾.

I et udvidet møde den 12. oktober 1967 i Esrum deltog alle medlemmer fra de fire sogneråd med undtagelse af et enkelt afbud. En inviteret repræsentant fra Kommunalreformkommissionen indledte med en gennemgang af muligheder og lovgivning. Han erklærede herefter, at de lokale problemer med Nødebos mulige indlemmelse i Hillerød - og Mårums eventuelle ønske om sammenlægning med Helsingørskommune - måtte vurderes og afklares. Problemet om Nødebos status havde været et konflikt-

Søborg-Gilleleje kommunekontor på Vesterbrogade i Gilleleje kort efter opførelsen i 1937.

område siden Frederiksborg-undersøgelsens anbefaling, men det var første gang en konflikt om Mårums tilhørsforhold optrådte på et offentligt møde. Kommunalreformkommissionens repræsentant sluttede med at bifalde de fire sognekommuners sammenlægning. Esbønderup-Nødebos sognerådsformand ville herefter gerne have en garanti for, at dele af de sammenlagte kommuner ikke blev skilt ud senere, hvilket repræsentanten dog ikke kunne garantere. Søborg-Gillelejes sognerådsformand ville på sin side høre om - en lille sammenlægning mellem dem og Esbønderup sogn alene - ville kunne godkendes. Det ville repræsentanten ikke afvise, men opfordrede til sammenlægningen af alle fire sognekommuner. Søborg-Gillelejes Sognerådsformand ville så høre, om de måtte forblive alene, hvis det kom dertil. Hertil svarede repræsentanten klart, at det skulle de ikke forvente. Et medlem fra Blistrup sogneråd spurgte om, en sammenlægning mellem Blistrup og den nye Helsingørskommune kunne godkendes. Det ville repræsentanten ikke udtale sig om. På Søborg-Gillelejes anmodning om

garanti for at få administrationsbygningen, bad repræsentanten dem om at vente med dette spørgsmål til efter sammenlægningen. Sluttelig fastsatte de det afgørende fællesmøde, hvor der efter den afklarende debat og vedtagelser i de respektive sogneråd skulle vedtages en endelig beslutning om sammenlægning ⁽⁹⁾.

Dette meget afgørende møde blev holdt i Blistrup den 16. november 1967. Mødet blev imidlertid kort og en chokerende oplevelse for de fleste af mødedeltagerne. Søborg-Gilleleje sognekommunes repræsentanter indledte nemlig med at meddele, at de enstemmigt havde vedtaget at holde sig udenfor sammenlægningen. Alternativt var de kun villige til at gå sammen med Esbønderup-Nødebo. De tre øvrige sognekommuner var ikke forberedte på denne udmelding, da de alle havde vedtaget at gå med i den foreslåede nye storkomme bestående af de fire sognekommuner. De tre ønskede derfor nu en drøftelse af den nye situation, men da Søborg-Gillelejes sogneråd simpelt hen rejste sig og forlod mødet, nøjedes de med at beslutte et nyt møde, hvor der måtte findes en løsning på den nye situation ⁽¹⁰⁾.

Samarbejde dikteres

Den opståede situation var uholdbar. Storkommunen - som var under dannelse - ville komme til at omslutte Søborg-Gilleleje helt. Søborg-Gilleleje insisterede på sin side på at være alene, selvom Kommunalreformkommissionen havde meldt klart ud, at det ville de ikke få lov til. På det følgende møde - i Græsted den 15. december 1967 - mellem de resterende tre sognekommuner, tilkendegav Græsted-Mårum og Esbønderup-Nødebo deres tilslutning til videre samarbejde om sammenslutning af de resterende tre. Blistrup sognerådsformand henviste derimod til, at den nye situation skulle behandles på et borgermøde den 15. januar 1968, og sognerådet ville afvente dette møde inden de udtalte sig yderligere. Mødedeltagerne blev på den baggrund enig om at udskyde videre drøftelser til Blistrup havde afklaret deres situation ⁽¹¹⁾.

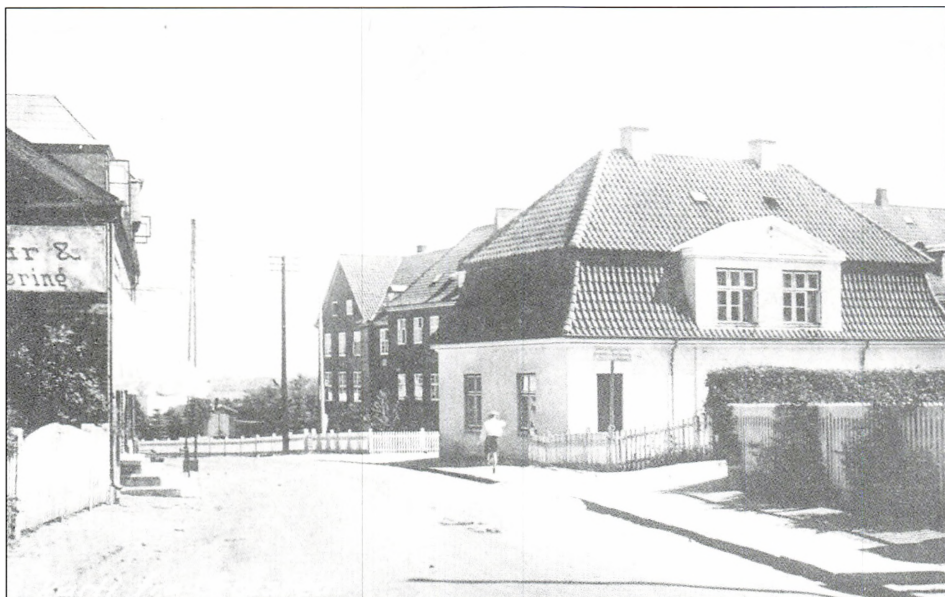
Borgerne i Blistrup var delt i forhold til tilknytning til Helsinge, Gilleleje og Græsted. Et flertal i sognerådet med sognerådsformand Charles Petersen i spidsen var mest knyttet til Gilleleje. Da denne mulighed nu var væk, vedtog Blistrup sogneråd den 19. marts 1968 i stedet, at de ville tilslutte sig en sammenlægning med

Græsted-Mårum og Esbønderup-Nødebo. Et mindretal stemte imod og tog forbehold, idet de hellere ville lægges sammen med Helsingø. Dette mindretal skrev siden om deres modstand i et brev til de tre øvrige kommuner ⁽¹²⁾.

På fællesmødet - i Esrum den 21. maj 1968 - kunne de forsamlende repræsentanter fra Blistrup, Græsted-Mårum og Esbønderup-Nødebo sognekommuner endelig enstemmigt give deres tilslutning til at anbefale de respektive sogneråd at vedtage en sammenslutning. Der var dog også malurt på mødet, idet sognerådsformand K.A. Kofod fra Græsted på et spørgsmål om situationen i Mårum sogn måtte bekræfte, at der stadig var mulighed for, at Kagerup og Mårum ville bryde ud og tilslutte sig Helsingø storkommune. Bortset fra det, var vejen for dannelsen af en ny kommune banet, selvom problemet med Søborg-Gillelejes placering stadig var uløst. Som så meget andet i denne historie forløb det dog ikke så nemt, idet Blistrup sogneråd på deres efterfølgende møde den 16. juli vedtog, at de ville se tiden an, og derfor ikke på nuværende tidspunkt ville indsende ansøgning om sammenlægning. Dannelsen af en ny storkommune i den østlige del af Holbo Herred var hermed midlertidigt stoppet ⁽¹³⁾.

Efter et par måneders stilstand indbød Esbønderup-Nødebo de to øvrige sognekommuner til fællesmøde den 23. september 1968. Baggrunden var, at Esbønderup-Nødebo to dage efter var indkaldt til forhandling med Kommunalreformkommissionen - om problematikken Gadevang og Nødebo Overdrev - og derfor behøvede en status af deres situation. Fællesmødet mellem de tre gav dog ingen afklaring. Græsted-Mårum pressede på for en hurtig sammenlægning, mens de to andre ville udskyde beslutningen længst muligt ⁽¹⁴⁾.

Hermed var situationen låst fast, og de kommende fire måneder skete der intet, men så tog de overordnede myndigheder fat. Den 24. januar 1969 indkaldte Frederiksborg Amtsråd alle fire involverede sognekommuner - det vil sige også Søborg-Gilleleje - til informationsmøde i amtsrådssalen i Hillerød. Der blev her orienteret om ny lovgivning, der fastsatte den kommende kommunalreform til at træde i kræft allerede den 1. april 1970. Der blev herefter meget alvorligt henstillet til, at de fire kommuner søgte realitetsforhandlinger om en sammenlægning til denne dato, også

Græsted-Mårum kommunekontor i Græsted med skolen i baggrunden ca. 1941.

selvom tiden var kort. Endelig blev det gjort klart, at Gadevang ville komme til den kommende Hillerød kommune, mens Nødebo kunne bevares sammen med Esbønderup, hvis de fik forhandlet en ordentlig grænsedragning med Hillerød ⁽¹⁵⁾.

Dette var en af dens slags henstillinger, som kun var et tilbud om frivillighed, for så vidt man frivilligt blev enige om en sammenlægning af de fire sognekommuner. Det efterfølgende møde - den 19. februar 1969 i Blistrup mellem Blistrup, Søborg-Gilleleje, Græsted-Mårum og Esbønderup-Nødebo - bar da også klart præg af, at alle var klar over alvoren, samt at den 1. april 1970 var sammenlægningsdatoen. Alle undtagen Søborg-Gilleleje var klar til sammenlægning. Der blev derfor fastsat et møde en god uge senere, hvor Søborg-Gilleleje blev bedt om at gøre deres stilling til sammenlægning endeligt op. Søborg-Gillelejes sognerådsformand Oluf Petersen erklærede herefter, at han var positiv for en sammenlægning af de fire og ville indstille dette til sognerådet ⁽¹⁶⁾.

Det skelsættende møde - hvor de fire sognekommuner i den østlige del af Holbo Herred for anden gang skulle taget skridtet til

en fælles storkommune - blev holdt den 28. februar 1969 i Gilleleje. Denne gang havde alle - inklusiv Søborg-Gilleleje sogneråd - besluttet sig for en sammenlægning. Hermed kunne arbejdet med den nye kommune begynde. De mange anlægsprojekter i de fire kommuner blev listet op. Der blev efterlyst et navn for den nye kommune, uden nogen dog havde lyst til at komme med et bud. Omkring fremtidig administrationsbygning mente Søborg-Gilleleje, at det måtte vente til et nyt byråd var valgt. Endelig blev der nedsat et fællesudvalg. Konfliktstof blev omhyggeligt undgået, men en enkelt konfrontation var uundgåelig. Formanden for Fællesudvalget måtte vælges ved kampafstemning. Her blev Græsted-Mårum sognerådsformand K.A. Kofod valgt med 8 stemmer ud af 12. Modkandidaten var Søborg-Gillelejes sognerådsformand Oluf Petersen, og det hidtidige forløb med Søborg-Gillelejes særstandpunkter har helt sikkert spillet ind ⁽¹⁷⁾.

Det første møde i »Fællesudvalget for sammenlægningskommunerne Blistrup, Esbønderup-Nødebo, Græsted-Mårum og Søborg-Gilleleje« blev holdt den 6. marts 1969 i Græsted. Møderaten blev herefter ret så intensiv, da man kun havde godt et år til projektet. Halvanden måned senere indstillede sammenlægningsudvalget kommunesekretær Henning G. Johansen fra Blistrup til stillingen som ny administrativ leder af den nye kommune ⁽¹⁸⁾.

Kommunens navn og administrationens placering

Fællesudvalget besluttede på sit møde den 15. april 1969, at forslag til nyt kommunenavn og placering af administration, skulle være dem i hænde senest den 22. samme måned. Disse to afgørende - men også kontroversielle - spørgsmål skulle så afgøres på mødet i udvalget den 24. i Blistrup. Her foreslog Søborg-Gilleleje navnet Gilleleje, Græsted-Mårum og Esbønderup-Nødebo foreslog navnet Gribskov, mens Ortved Rasmussen fra Blistrup foreslog enten Nordenskov eller Nordskov. Forslaget Gribskov fik 6 stemmer, Gilleleje 5 stemmer og Nordenskov en enkelt stemme. Et flertal havde således vedtaget navnet Gribskov Kommune. Da vedtagelsen ikke var sket i fuld enighed, enedes man dog om at forelægge sagen for Frederiksborg Amtsråd. Omkring placering af tjenestesteder i den nye kommune blev vedtaget følgende konstruktion: Socialforvaltningen blev placeret i Græsted. Teknisk

forvaltning i Esrum. Skattevæsenet i Blistrup. Kulturel og økonomisk forvaltning i Gilleleje ⁽¹⁹⁾.

Der var efter afstemningen våbenhvile i navnekonflikten, men så svarede Frederiksborg Amtsråd på henvendelsen i navnesagen i en skrivelse til Fællesudvalget den 12. maj 1969, at man havde vedtaget navnet Gilleleje til den nye fælleskommune. Amtsrådet havde hermed desavoueret et flertal i Fællesudvalget. Det medførte, at Esbønderup-Nødebo sogneråd samme dag skrev en protest til amtet. På fællesudvalgsmøderne den 28. maj og 23. juni var emnet så problematisk, at man begge gange måtte udsætte punktet. Og som om det ikke var problem nok, blev spørgsmålet om ny fælles hovedadministrationsbygning også taget op på mødet den 23. Græsted-Mårum ville her have den placeret øst for Græsted på arealet Skovsminde. Blistrup foreslog et sted mellem Gilleleje og Græsted. Søborg-Gilleleje ville have afgørelsen udskudt til efter sammenlægningen, mens Esbønderup-Nødebo ville have sagen afgjort nu ⁽²⁰⁾.

På fællesudvalgsmødet den 7. juli 1969 i Gilleleje blev navnesagen endelig taget op igen. To afstemninger her - om hvorvidt Fællesudvalgets skrivelse til amtet skulle trækkes tilbage - endte begge med lige mange stemmer - seks mod seks. Ved lodtrækning afgjorde man så, at Fællesudvalgets skrivelse til amtet om hjælp i navnesagen, ikke skulle trækkes tilbage. Hvorefter man tiltrådte amtets afgørelse med stemmerne seks mod fire og to blanke. Den meget skarpt konfronterede afgørelse blev således, at navnet Gilleleje blev tiltrådt, dog uden nogen havde ændret standpunkt. Endelig diskuteredes rådhusplaceringen for den ny kommune. Amtet ville fremkomme med et forslag, men Søborg-Gilleleje ville have problemet udskudt til efter sammenlægningen ⁽²¹⁾.

I papiret om vilkår for den nye storkommune - dateret den 12. august 1969 - stod den som Gilleleje Kommune. I perioden fra den 25. juli til den 14. august 1969 godkendte Søborg-Gilleleje og Blistrup herefter vilkårene for sammenlægningen. De to øvrige ikke ville underskrive dem, dels fordi de ikke ønskede navnet Gilleleje Kommune, dels fordi de ville have placeringen af administrationsbygningen afgjort. Dette meddelte de på fællesudvalgsmødet den 14. august. Harald Alsing fra Gadevang foreslog

i den forbindelse, at navnet Gilleleje Kommune udgik af vilkårsdokumentet og blev erstattet med det forslag som oprindeligt fik flertal nemlig Gribskov Kommune. Til gengæld for denne indrømmelse, skulle man så udskyde beslutningen om administrationsbygningens placering, som Søborg-Gilleleje ønskede. Dette afviste sognerådsformand Oluf Petersen fra Gilleleje dog blankt. Dermed var sagen kørt ubehjælpeligt fast ⁽²²⁾.

Arbejdet med den nye kommune gik trods navnekrisen planmæssigt videre. I en skrivelse den 5. december 1969 anmodede Kommunalreformkommissionen imidlertid om et papir - underskrevet af de fire byråd - med vilkår for sammenlægningen og navn for den nye kommune senest den 15. december. Fællesudvalget mødtes derfor i Esrum den 8. december 1969 i et forsøg på at løse sagen, som ikke havde været behandlet siden konfrontationen i august. De stemte her mellem to foreslåede navne for den nye kommune: Gilleleje og Græsted-Gilleleje. Hvert forslag fik 6 stemmer. I følge Frederiksborg Amtsavis forsøgte Esbønderup og Græsted at løse navnekonflikten med forslaget Græsted-Gilleleje, men Søborg-Gilleleje ville ikke bøje sig og holdt fast på sit. Einar Lundbak fra Søborg ville gerne have stemt for et neutralt navn, men syntes at et dobbeltnavn var dårligt, derfor støttede han fortsat Gilleleje ⁽²³⁾. Konflikten - med Græsted-Mårum og Esbønderup-Nødebo på den ene side og Søborg-Gilleleje og Blistrup på den anden - om et nyt navn, var hermed endnu engang helt fastlåst.

I erkendelse af problemets omfang valgte de til slut, at indsende vilkår for den nye kommune den 15. december uden kommune-navn, men blot med plads til det. Dette dokument blev underskrevet af alle fire sognekommuner. Frederiksborg Amtsavis formulerede det på følgende måde: »Esbønderup-Nødebo sogneråd underskrev i går vilkår for den nye kommune bortset fra en administrativ ændring, at de udelod navnet på den nye kommune«⁽²⁴⁾. Med hensyn til placeringen af en administrationsbygning foreslog Fællesudvalgets formand på ovenstående møde Bøgebjergsvinget nord for Græsted, men Søborg-Gillelejes sognerådsformand ville stadig ikke tale om dette emne før sammenlægningen.

Esbønderup-Nødebo kommunekontor Esrum Hovedgade i Esrum i 1958.

Den 18. december 1969 godkendte Kommunalreformkommissionen så vilkårene, og indstillede samtidig, at den nye kommunes navn blev Græsted-Gilleleje Kommune. Den nye kommune kunne så tage navnesagen op til fornyet overvejelse, når placeringen af kommunens administration var afgjort. Dette blev tiltrådt af indenrigsministeriet i et brev af 10. februar til Fællesudvalget, hvor det tomme felt i vilkårene var udskiftet med Græsted-Gilleleje. ⁽²⁵⁾.

Fællesudvalgsmødet og hermed alle de involverede tog herefter det nye navn til efterretning. Som punktet om sagen på det først følgende møde sluttede: »Kommunen hedder herefter indtil videre Græsted-Gilleleje«. Navnet blev herefter brugt over alt som den nye kommunes navn, og Fællesudvalget skiftede de mange sognekommunenavne ud med det nye navn ⁽²⁶⁾.

Hermed var striden om den nye storkommunes navn afgjort, men alligevel kom endnu et mindre efterspil. Uagtet indenrigsministeriet havde dikteret et navn, skrev en håndfuld borgere med slagtermester Erik Levin i spidsen i januar 1970 til Fællesudvalget og foreslog navnet Esrum til den nye kommune. Den 22. april afleverede samme Levin 272 underskrifter for kommunenavnet Esrum. Bemærkelsesværdigt var næsten alle, der havde skrevet under fra Esbønderup sogn. Samtidig med Levin-gruppens første henvendelse, skrev en lokal arkitekt til Fællesudvalget og foreslog navnet Søborg, som han undrede sig over ikke havde været i spil ⁽²⁷⁾. Næsten alle andre accepterede på dette sene tidspunkt navnet Græsted-Gilleleje. Eneste markante undtagelse var Søborg-Gillelejes sognerådsformand Oluf Petersen, som stadig arbejdede for navnet Gilleleje Kommune ⁽²⁸⁾. Den nye kommunes navn lå dog fast og blev ikke anfægtet af disse mange initiativer.

Grænseproblemer og udskilning af områder

Som om der ikke var rigeligt med problemer omkring navn og placering af administration i den nye kommune, skete der samtidig en dramatisk udvikling vedrørende kommunens grænse-dragning og mulig udskillelse af områder til andre kommuner. Efter en del snak om mulige problemer, modtog Fællesudvalget en skrivelse fra Indenrigsministeriet sendt den 27. februar 1969, hvor det efter forslag fra Kommunalreformkommissionen meddelte et ønske om, at Nødebo sogn skulle deles i en linie ved Hillerød-Helsingelandsvej, således at Gadevang-området kom til Hillerød. Nødebo Overdrev skulle herudover deles efter forhandling mellem Esbønderup-Nødebo og Asminderød-Grønholt sognekommuner. Dette ønske om deling - hvor selve Nødebo forblev en del af den nye kommune - blev gentaget i endnu en skrivelse den 20. juni.

I den anden sag om udskillelse af områder i den nye kommune, hed det i øvrigt i sidstnævnte skrivelse til Fællesudvalget fra Kommunalreformkommissionen, at man bad om fornyet overvejelse af Kagerup-Mårums tilhørsforhold ⁽²⁹⁾. Dette problem var blevet højaktuelt efter, at man i Kagerup-Mårum i foråret havde samlet underskrifter for en sammenlægning med Helsingelands samt direkte havde henvendt sig til denne om sagen ⁽³⁰⁾.

Dette var udgangspunktet, da de fire involverede byråd blev indkaldt til møde i Indenrigsministeriet på Slotsholmen - den 11. september 1969 - til drøftelse af grænseproblemerne. I en efterfølgende skrivelse - den 16. september 1969 - kan man se, at de her diskuterede en henvendelse fra Fællesudvalget til den nye Helsingørskommune om spørgsmålet Kagerup-Mårums tilhørsforhold. Kommunalreformkommissionens reaktion herpå var, at Græsted-Mårum skulle inddrages i kommunesammenlægningen omkring Helsingør. Videre foreslog de, at Nødebo-området blev inddraget i forhandlinger med den ny kommune omkring Hillerød. De fire sogneråd blev bedt om at indlede forhandling med de berørte kommuner om vilkår for disse overdragelser inden den 15. oktober 1969 ⁽³¹⁾.

Den 14. november 1969 sprang så en mental bombe i Fællesudvalget, idet kommissionen her meddelte, at den havde vedtaget, at Mårum og Nødebo sogne skulle udskilles til henholdsvis Helsingør og Hillerød. Det skabte ifølge Frederiksborg Amtsavis »undren og håbløshed i de to sogneråd«, hvis formænd - med Esbønderup-Nødebo sognerådsformand Hans Frederiksens ord - trods modstand dog ikke ville stritte imod, da de fandt det håbløst ⁽³²⁾.

Den 28. november 1969 tiltrådte Indenrigsministeriet officielt, at Mårum sogn blev sammenlagt med den nye Helsingørskommune. Den 1. december gav Kommunalreformkommissionen Græsted-Mårum sogneråd frist til 1. januar 1970 til at forhandle vilkårene om overdragelsen på plads. Nødebo sogns fremtidige indlemmelse i Hillerød blev tiltrådt ved samme møde ⁽³³⁾. Frederiksborg Amtsavis opsummerede sagen således: »Græsted-Mårum tog i går indenrigsminister H.C. Tofts redegørelse om Mårums udskillelse til Helsingør til efterretning. De implicerede kommuner har fået 27 dage til at blive enige om vilkår for sammenlægning« ⁽³⁴⁾. Hermed var både Mårum og Nødebo ude af den nye kommune.

Efter kommunalreformen var trådt i kraft, bad den nye Græsted-Gilleleje Kommune - i et brev den 6. august 1970 til Kommunalreformkommissionen - om at få ændret grænsedragningen mellem Græsted og Mårum til banelinien fra Hillerød til Helsingør. Det ville reelt sige, at de ønskede Mårum kom til Græsted-Gilleleje og Kagerup til Helsingør. Forslaget blev også drøftet på et møde med

Det var ikke uden spænding, stemmesedlerne blev talt op. Her er (set fra venstre) sognerådsmedlemmerne Else Karlsson og H. Alsing sammen med sognerådformand Hans Frederiksen og fuldmægtig K. Nielsen i gang med sorteringen.

Nødebos borgere vil ikke skilles fra Esbønderup

320 stemte for at blive og kun 85 ville til Hillerød

Der er et klart flertal i Nødebo for at blive sammen med Esbønderup og dermed fortsætte forhandlingerne om sammenlægning med Græsted-Mårup, viste folkeafstemningen på Nødebo Kro i går. 218 blev sofa-vælgere, og af de 415, der stemte, ville 320 blive, 85 ville til Hillerød og ni til Asminderød-Grønholt. Stemmeprocenten nåede i løbet af den sidste halve time op fra 56 til 65,5 procent.

En stemme var ugyldig. Vedkommende havde stemt for Kalundborg! — Jeg vidste borgerne ville støtte sognerådet, sagde sognerådformand Hans Frederiksen efter at stemmerne var talt op. — Alleerede om morgenen havde jeg tippet at 325 ville blive, 100 for Hillerød og 25 for Asminderød-Grønholt, så det kunne næppe blive mere nøjsomt.

Alle sognerådsmedlemmerne var til stede ved afstemningens slutning, og de ønskede hinanden til lykke. Ingen af dem havde ønsket, at kommunen skulle deles.

De ca. 90 mennesker, der var samlet, da stemmesedlerne blev talt op, klappede, da sognerådformanden læste resultatet op.

Stemmeprocenten nåede op i en pæn højde i betragtning af, at kun 75 stemte om formiddagen. Der nå-

ede dog ikke på noget tidspunkt at blive frengsel i stemmetallet.

Sognerådformand Hans Frederiksen og kroejer Bruun Christensen afleverede de to sidste stemmer.

Afstemningen er kun vejledende, men der er næppe tvivl om, at Kommunalreformkommissionen følger borgerenes ønske. Spørgsmålet skal drøttes den 11. september, hvor repræsentanter for Esbønderup-Nødebo, Græsted-Mårup, Blåstrup, Søborg-Gilleleje og Helsing Kommuner skal til røde i Kommunalreformkommissionen. Kommissionen er meget interesseret i at høre sognerådernes kommentar til afstemningen. Desuden skal spørgsmålet om Mårup Søns fremtidige tilhørsforhold læges op.

Forinden vil Esbønderup-Nødebo Sogneråd på tirsdag underskrive

vilkārene for sammenlægning med Græsted-Mårup, som allerede har underskrevet. Vilkårene går bl.a. ud på at navnet skal være Gribskov Kommune og at administrationen skal placeres i Græsted, samt at sognerådet skal bestå af 13 medlemmer.

Der vil ikke komme en ny folkeafstemning i 1972, som det har været foreslået — selv om flere borgere skulle ønske det. — Den afgørelse, der træffes nu viljar for længere varighed, oplyser kantonchef H. Strøm, kommunalreformkommissionen.

Borgmester Toke Stokholm, Hillerød, ønskede ikke i afstemningen resultatet. — Det var ikke mange, der ville til Hillerød. Min kommentar kan De få i morgen, sagde borgmesteren.

til behan
En under
børneafde
geluset i
viser, at
sådanne
mer i l-
gelsen. »
behandle
artikel, k
denne k
nedsåen
at obse
kort til,
delige ko
Bladet f
førelse af
af lægerne
Dahlgård
bagevende
viseligt or
ones for
altid med
årsagen n
uheldigt n
at smerte
indlæggel
er i op.
havde læ
været fri
«Ilspekt
eltærende
materiale
Patient
op i den
dem har
fået psyk

De

Om ur
der det
gers, at
tet i-10
var bl
hvilket
ning til
kort tid
stadig n
en sjette
smerte,
klager.
berneud
berne; de
været fr
splittere
hørte kl
Unders
kan skel
veaserte
og mest
forskelle
består af
nåske b
otte ma
svært at
faktore,
nævntes
autoris
klare ry
otte ubes
lige for
lials for

Frederiksborg Amtsavis dagen efter afstemningen i Nødebo den 4. september 1969.

Helsing Kommune den 28. juli, hvor borgmester i Helsing Christian Grønkjær svarede, at Helsing ikke på nogen måde kunne accepterer forslaget.

Den økonomiske kompensation i forbindelse med Mårum sogns overdragelse til Helsing Kommune skulle egentlig være på plads og afsluttet 1. april 1972, men så sent som i 1975 forhandlede Helsing og Græsted-Gilleleje Kommuner endnu om uløste detaljer. Gældende fra 1. april 1972 vedtog indenrigsministeriet en række mindre justeringer i grænsen mellem dels områderne ved Skov-Bjørstrup og Lille-Holgerskøb i Mårum sogn, samt Bannebjerg i Valby sogn, dels for nogle mindre områder mellem Kagerup-Mårum og Esbønderup blandt andet ved Duemosen ⁽³⁵⁾. Ændringerne betød reelt, at en række beboere på dette sene tidspunkt flyttede kommune med alt hvad det betød.

Lokale beboerafstemninger

I det hidtidige behandlede har meninger og forhandlinger stort set været begrænset til de officielle myndighedsrepræsentanter i kommuner, amt og stat. Det vil reelt sige en meget lille gruppe af centralt placerede personer. Mange aftaler og beslutninger blev ikke taget i de respektive sogneråd, men af nogle få ledende personer i sognerådene. Sognerådene i deres helhed blev så først inddraget, når de endelige færdigforhandlede formelle beslutninger skulle tages. Den folkelige debat og pressen som kontrolinstans var hertil meget sporadisk op til kommunalreformen i 1970. Dette var ikke en lokal problematik, men forhold der gjorde sig gældende stort set alle steder i landet. Forløbet omkring den nye kommune i den østlige del af Holbo Herred kom på trods heraf til at betyde en vis folkelig involvering i flere tilfælde.

Mårum sogns beboeres aktive fravalg af den nye kommune er allerede nævnt. Det vil derfor være naturligt, at se på Nødebos beboeres reaktion, da de var den anden grænseproblematik. Her holdt borger- og grundejerforening møde på kroen den 26. august 1969 om Nødebos fremtidige kommunale indstilling. Henning Strøm fra Kommunalreformkommissionen udtalte til Frederiksborg Amtsavis op til mødet, at han ikke ville afvise at diskutere sagen, og han ville være positiv over for en afstemning om Nødebos tilhørsforhold.

På selve mødet foreslog sognerådsmedlem Poul Hansen fra Nødebo en beboerafstemning. Hertil gav Hillerøds borgmester - direkte adspurgt - udtryk for, at han ville lægge vægt på sådan en

afstemning. Sognerådsformand for Esbønderup-Nødebo Hans Frederiksen holdt sig derimod helt uden for debatten. Han støttede dog efterfølgende, at man i sognerådet vedtog en beboerafstemning for selve Nødebo sogn. Afstemningen blev sat til at finde sted ni dage efter på kroen. Det er her vigtigt at understrege, at lovgivningen krævede, at det kun kunne være en vejledende afstemning. Da beslutningen var blevet vedtaget over hals og hoved, havde der ikke været tid til at udarbejde valgkort. Vælgerne skulle derfor selv medbringe legitimation, og alle opfordredes til at møde så tidligt som muligt, da der ellers let ville blive kø og kaos på grund af proceduren. Valgstedet skulle have åbent fra 9 til 20 med frokostpause fra 13 til 15 ⁽³⁶⁾.

Den korte valgkamp bød på flere for lokalområdet kontroversielle indslag. En husstandsomdelt skrivelse - underskrevet af bl.a. sognerådsmedlem Poul Hansen - om afstemningen gav en del diskussion, da man ikke var vant til den slags. Asminderød-Grønholt sogneråd - som skulle modtage en del af området - meddelte midt i denne svære beslutning, at de var delt med hensyn til om de overhovedet ville modtage deres del af Nødebo. Endelig var et følsomt diskussionsemne, at mange børn fra Nødebo sogn gik i skole i Hillerød. Hvad skulle der ske med dem, hvis Nødebo sagde nej til Hillerød ⁽³⁷⁾?

Afstemningsresultatet den 4. september 1969 blev, at 320 stemte for tilhørsforholdet til Esbønderup og dermed en sammenlægning mod nord, 85 stemte for en sammenlægning med Hillerød. 218 blev hjemme, hvilket gav en stemmeprocent på 65,5 ⁽³⁸⁾. Resultatet af afstemningen var imidlertid - som tidligere nævnt - at hele Nødebo sogn blev udskilt godt to måneder senere. Det vil sige, at nok blev befolkningen hørt, men dens svar blev underkendt.

Måneden efter var presset nedefra om medindflydelse flyttet til den anden ende af den nye kommune. Den 11. oktober 1969 modtog Blistrup sogneråd 565 underskrifter - hvilket vil sige cirka halvdelen af kommunens stemmeberettigede beboere - med krav om en beboerafstemning. Her var forholdet, at mange borgere var knyttet til Helsingør, mens flertallet i sognerådet var knyttet til Gilleleje. Uenigheden om tilhørsforhold gik på tværs af partiskel. Da kommunalreformen absolut ikke havde været et emne ved kommunevalget i 1966, var sognerådet valgt efter partipolitisk

Det nyvalgte byråd for Græsted-Gilleleje nye storkommune ca. 1970.

anskuelse og ikke efter geografisk tilhørsforhold. Det hidtidige forløb afspejlede derfor et flertal i sognerådet med formanden i spidsen, som ikke nødvendigvis var repræsentativt i forhold til befolkningens holdning.

På baggrund af underskrifterne besluttede sognerådet på et ekstraordinært sognerådsmøde den 15. oktober 1969, at holde en vejledende beboerafstemning om sagen den 23. oktober på kommunalkontoret. Arbejdet med valglister blev straks sat i værk. Selve afstemningen blev udformet med tre muligheder: Sammenlægning med Helsingørskommune, sammenlægning med Søborg-Gilleleje Kommune eller sammenlægning - som foreslået af Kommunalreformkommissionen - med Søborg-Gilleleje, Græsted-Mårup og Esbønderup-Nødebo sognekommuner. Blistrup sogneråd bad efterfølgende Kommunalreformkommissionen om udsættelse af stillingtagen til tilhørsforhold til efter beboerafstemningen, hvilket straks blev givet ⁽³⁹⁾.

Valgkampen bestod først og fremmest af et borgermøde den 21. oktober, hvor der deltog omkring 200 borgere. Sognerådsformand Charles Petersen redegjorde her indledningsvist for forløbet omkring arbejdet med sammenlægningen. Han gav udtryk for, at han ikke mente, at der var grobund for en sammenlægning med Helsing. Sognerådsformand for Helsing Christian Grønkjær var på sin side positiv over for Blistrups eventuelle sammenlægning med Helsing. På et spørgsmål om hvorvidt sognerådet ville følge beboerafstemningen, svarede sognerådsformand Charles Petersen, at han ville afvente Kommunalreformkommissionens dom. ⁽⁴⁰⁾

Afstemningsresultatet blev: 264 stemmer for tilslutning til Helsing Kommune, 150 stemmer for Søborg-Gilleleje Kommune og 119 stemmer for den af Kommunalreformkommissionen forslåede kommune. Stemmeprocenten var 51,4 %. Frederiksborg Amtsavis fæstede sig ved, at halvdelen af Blistrups borgere havde valgt sofaen, samt: »Der var stærk uenighed efter optællingen om resultatets tvetydighed«. Initiativtagerne til afstemningen mente dog, at der var et klart borgerønske om at komme til Helsing. Sognerådsformand Charles Petersen ville dog hellere holde de 264 stemmer for Helsing op mod de 1038 stemmeberettiget ⁽⁴¹⁾. Nøgternt set var det imidlertid bemærkelsesværdigt, at der kun manglede seks stemmer i absolut flertal for en anden løsning end sognerådsflertallets.

Ugen efter behandlede sognerådet resultatet på et sognerådsmøde. Her vedtog de den af Kommunalreformkommissionen forslåede løsning med fire stemmer - mod to for sammenlægning med Helsing, mens en enkelt undlod at stemme. Det førte til voldsom bitterhed hos tilhængerne for sammenlægning med Helsing. Den 4. november modtog Blistrup sogneråd således et brev fra en række borgere, hvor de direkte skrev, at sognerådet havde svigtet og handlet imod befolkningens interesse. Efter deres opfattelse var Blistrup »Helsing-vendt« i alle henseender, hvorefter de opregnede en lang række forhold der underbyggede dette. Efter deres mening var op mod 75 % af befolkningen knyttet til Helsing. De beskyldte direkte sognerådsformanden for ikke reelt at have undersøgt sammenlægningsmulighederne mod vest. Det eneste møde der havde været med Helsing, var det første orienterende møde på kroen i 1967. Selvom sognerådsformanden

var blevet opfordret til kontakt med Helsinge fra adskillige borgere, havde han og et flertal valgt side fra begyndelsen. Brevet sluttede med, at borgerne betegnede forløbet som justitsmord ⁽⁴²⁾.

Valg af borgmester

Valget til den nye kommunalbestyrelse fandt sted den 3. marts 1970. Her stillede ikke mindre end 18 lister og 109 kandidater op. Det dominerede parti Venstre var således delt op i selvstændige opstillingslister for Blistrup, Gilleleje, Søborg, Græsted og Esbønderup, mens de fleste øvrige opstillede partier havde tre til fire lister. Hertil kom Tværpolitisk Borgerliste for Gilleleje og Esbønderup Borgerliste. Sidstnævnte kæmpede videre for, at kommunen skulle hedde Esrum. De enkelte partiers lister stillede nok op for sig selv, men havde indgået valgforbund for at undgå stemmespild. Ligeledes havde Radikale Venstre og Tværpolitisk Borgerliste for Gilleleje indgået valgforbund. Helt i tråd med de mange lister stillede tre af de fire afgående sognerådsformænd op som spidskandidater til den nye borgmesterpost ⁽⁴³⁾.

De mange lister og borgmesterkandidater var på ingen måde udtryk for politisk splittelse, men viser med al tydelighed forankringen i lokalsamfundene. Denne forankring fik imidlertid en skarpere profil og afgrænsning i den nye Græsted-Gilleleje Kommune end i den nye Helsinge Kommune. En vigtig årsag hertil var, at Græsted-Gilleleje indeholdt to deciderede bycentre med heraf følgende meningsforskelle. Herudover var sammenlægningen et resultat af tvang forårsaget af meget kompromisløse holdninger hos en række hovedpersoner.

Græsted-Gillelejes første borgmester Oluf Henry Petersen.

Valgresultatet betød et flertal for de traditionelle samarbejds-partnere Venstre og Konservative. Så enkelt skulle det imidlertid ikke være. Efter lange forhandlinger om borgmesterposten og konstitueringen, brød Oluf Petersen fra Gilleleje med sit parti-politiske bagland. Sammen med endnu en vestremand fra Gilleleje og Tværpolitisk Borgerliste for Gillelejes enlige kandidat indgik han en aftale med Socialdemokratiet. Det sikrede ham borgmesterposten med en stemmes flertal i det nye byråd foran partifællen K.A. Kofod ⁽⁴⁴⁾.

Valget af borgmester blev således ikke afgjort efter politisk tilhørsforhold, men efter lokalt tilhørsforhold og partidisciplin i Socialdemokratiet. Det var et flertal udelukkende bestående af de valgte byrådsmedlemmer fra Gilleleje og Socialdemokratiet foran resten af byrådet. Hvilken politisk betaling dette kostede i forhold til Socialdemokratiet, er aldrig blevet afsløret. Det er ligeledes svært at gøre op, hvad det internt betød i Venstre årene fremover. For forholdet mellem Græsted og Gilleleje var det dog ikke befordrende.

Efterskrift

Et sidste bevis på hvor svære følelserne omkring sammenlægninger var, viser en lille sag op til den endelige sammenlægning. Den nye administrative ledelse havde vedtaget, at kommunkontorerne skulle holde lukket i slutningen af marts, så forvaltningerne kunne flytte rundt og være klar til 1. april 1970. Sognerådsformanden for Esbønderup-Nødebo krævede her, at kontoret i Esrum ikke ændrede åbningstider før efter 31. marts. Sålænge det var Esbønderup-Nødebo sognekommune, bestemte de ⁽⁴⁵⁾.

Den 1. april 1970 var Græsted-Gilleleje storkommune en realitet. Den havde (regnet per 1. januar 1970) 10.892 indbyggere mod den nye Helsing Kommunes 11.258. De var fordelt med 1620 i Blistrup, 4305 i Søborg-Gilleleje, 2896 i Græsted og 2071 i Esbønderup ⁽⁴⁶⁾.

Forløbet der førte til Græsted-Gilleleje Kommune viser skel, som på mange måder stadig fornemmes i området. I dag 35 år senere i forbindelse med den nye kommunalreform - nu kaldet struktur-reform - hvor Græsted-Gilleleje og Helsing kommuner bliver til

Gribskov Kommune, opleves en historie på godt og ondt, hvor der kan trækkes mange paralleller til historien i de to artikler om kommunalreformen i 1970. Tidsånden og udgangspunktet var dog en hel anden dengang end i dag. Uanset forskelle giver lokal viden om reformen i 1970 et perspektiv, der gerne skulle føre til bedre forståelse af lokale forhold i forbindelse med strukturreformen 1. januar 2007.

Noter

Kommunesammenlægningsarkivet for Blistrup Sognekommune med systemnummer 71.5 er ikke med i den sognekommunale registratur udarbejdet af Henrik Zip Sane. Arkivet befinder sig uregistreret på Helsing-Gilleleje Lokalarbivis fjernmagasin. I det følgende er det benævnt: KBS.

- ¹ HHKCs årbog 2004 s. 73-89.
- ² KBS: Internt notat fra 1969 med oversigt over det tidlige forløb, samt referat fra møde 10. april 1967 hvor Søborg-Gilleleje udtaler sig om sit tidlige forløb.
- ³ Frederiksborg-undersøgelsen fra 1965.
- ⁴ Frederiksborg Amtsavis 17. nov. 1966 og Helsing kommunesammenlægningsarkiv læggene: Korrespondance mv. for fællesudvalget - samlet af Helge Petersen og Overenskomster og korrespondance mv. vedrørende sammenlægningen.
- ⁵ KBS: Brev af 21. november 1966, samt notat 19. januar 1967 om nedsættelse af udvalg.
- ⁶ KBS: Referater fra udvalgs møder 8. marts 1967 og 10. april 1967.
- ⁷ KBS: Referat fra udvalgs møde 12. juni 1967.
- ⁸ KBS: Referat fra udvalgs møde 29. august 1967
- ⁹ KBS: Referat fra udvidet udvalgs møde 12. oktober 1967
- ¹⁰ KBS: Referat fra udvalgs møde 16. november 1967
- ¹¹ KBS: Referat fra udvalgs møde 15. december 1967
- ¹² KBS: Referat fra sognerådsmøde 19. marts 1968 og brev 28. marts 1968
- ¹³ KBS: Referater fra udvalgs møde 21. maj 1968 og sogneråd 16. juli 1968
- ¹⁴ KBS: Referat fra udvalgs møde 23. september 1968
- ¹⁵ KBS: Papirer og breve omkring mødet 24. januar 1969
- ¹⁶ KBS: Referat fra udvalgs møde 19. februar 1969
- ¹⁷ KBS: Referat fra udvalgs møde 28. februar 1969
- ¹⁸ KBS: Referater fra fællesudvalgets møder 1969 (indstilling af kommunesekretær skete 29. april 1969)
- ¹⁹ KBS: Referater fra fællesudvalget 15. og 22. april 1969
- ²⁰ KBS: Brev 12. maj 1969 og referater fra fællesudvalgets 28. maj og 23. juni 1969
- ²¹ KBS: Referater fra fællesudvalget 7. juli 1969
- ²² KBS: Papir om vilkår 12. august 1969 og referat fra fællesudvalgs mødet 14. august
- ²³ KBS: Brev 5. december 1969, referater fra fællesudvalget 8. december 1969 og Frederiksborg Amtsavis 10. december 1969

24. KBS: Brev med vilkår for den ny kommune underskrevet 15. december 1969 og Frederiksborg Amtsavis 17. december 1969
25. KBS: Brev fra indenrigsministeriet med navnet Græsted-Gilleleje 10. februar 1969
26. KBS: Referater fra fællesudvalget 9. februar 1970 og frem
27. KBS: Breve og underskriftslistes 1970 samlet i et læg
28. Græsted-Gilleleje 25 år, Erling Tønder Andersen og Søren Frandsen, 1995 s. 13
29. KBS: Brev af 27. februar og 20. juni 1969
30. Helsingørskommunesammenlægningsarkiv læg: Overenskomster og korrespondance mv. vedrørende sammenlægningen (se også første artikel i HHKCs årbog 2004 s. 81-85)
31. KBS: Brev af 16. september 1969
32. KBS: Brev af 14. november 1969 og Frederiksborg Amtsavis 16. november 1969
33. KBS: Brev af 28. november 1969
34. Frederiksborg Amtsavis 4. december 1969
35. KBS: Breve og papirer om omkring overdragelsen herunder læg med titlen: Regulering af Kommunegrænser
36. Frederiksborg Amtsavis 26., 27. og 28. august samt 3. sept. 1969
37. Frederiksborg Amtsavis 31. august og 4. september 1969
38. Frederiksborg Amtsavis 5. september 1969
39. KBS: Referat af sognerådsmøde 15. oktober 1969 og brev 19. oktober 1969
40. Frederiksborg Amtsavis den 23. oktober 1969
41. KBS: Stemmeresultat og Frederiksborg Amtsavis den 24. oktober 1969
42. KBS: Referat fra sognerådsmøde 29. oktober 1969 og brev af 4. november 1969
43. KBS: Valglistes og resultater fra kommunevalget 3. maj 1970
44. Græsted-Gilleleje 25 år, Erling Tønder Andersen og Søren Frandsen, 1995 s. 14-15
45. KBS: Referater fra fællesudvalget 9. februar 1970
46. Frederiksborg Amtsavis den 11. februar 1970

Billeder

Illustrationerne til artiklen er fra Gilleleje Lokalhistoriske Arkiv og Lokalhistorisk Arkiv for Græsted og Omegn.

Simon Steinfeldt Laursen, født 1956. Ansat af Helsingørskommune i 1996 som leder af det daværende Helsingørskommunes Arkiv og Museer. Under Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre leder af de lokalhistoriske arkiver i Helsingørskommune og Gilleleje.

En rågelejedrengs erindringer fra 1930erne til 1940erne

Af Preben Pedersen

I følge de officielle kilder er Rågeleje opkaldt efter den nu forsvundne landsby Roka. Roka betyder forhøjning i landskabet og det er senere blevet til Råge i folkemunde.

Jeg har i gamle bøger fundet navnet Ræveleje, som betegnelse for stedet, men det er nok et udtryk for hån. Gillelejerne og Hornbækkerne yndede førhen at kalde hinanden for rotter og kinesere.

Det var først omkring århundredeskiftet - 1900 - at Rågeleje begyndte at være synligt på landkortet. Småbønderne solgte bakkearealerne til »københavnerne«. En betegnelse, som alle udefra fik uanset om de kom fra København, Helsingør eller Hillerød.

Postkort fra 1934, der viser de tre broer over Højbro å ud for Rågeleje Kro og Strandhotel. Den første bro, uden gelænder, blev brugt af fiskerne til at køre garn til stranden. Broen i midten, med gelænder, var til kroens sommergæster. Den bagerste bro var en del af den gamle Rågelejevej.

I slutningen af 1920'erne begyndte der at komme rigtig gang i området, men den mest markante periode var fra begyndelsen af 1930'erne til op i i 1950'erne.

Sommerhusfolket blev længere og længere i deres sommerhuse, efterhånden var det sådan, at flere og flere var der fra fredag til søndag.

Bilernes indtog har en væsentlig betydning for de ændrede tilstande. Pensionaterne, kroerne og badhotellernes storhedstid var forbi. Nu blev det in at have eget hus. Kroerne og badhotellerne blev til plejehjem eller rekreationscentre – eller nedrevet og grundene udstykket til sommerhuse.

Det at promenere på Strandvejen for at blive set var også forbi. I dag kender man ikke meget til hinanden på grund af den store tilflytning og folk er lige så anonyme her som i storbyerne.

Nu til sagen. Jeg kender bedst til Rågeleje fra 1930'erne og fremefter. Jeg vil her forsøge at beskrive området og de mennesker, som jeg husker boede og levede her. Rågelejerne har nok været som folk er flest i et, lad os bare kalde det et forholdsvis lukket og afsondret område.

Vinteren

Vinteren gav for os børn mulighed for slædekørsel på Musehøj, det var ganske vist privat område, men ejerne kom jo først på ferie omkring Skt. Hans og tog hjem igen i midten af august, så vi »disponerede« over området i den mellemliggende periode.

Vinteren – husker jeg – var en streng tid at komme igennem. Der var altid meget sne og den lå længe. Det tog tid at få den fjernet på vejene. Fire heste blev spændt for en V-formet sneplov og det var gerne gårdejerne i omegnen, der havde opgaven i samråd med en snefoged. Snefogedens opgave var også at finde ud af om der var nogle folk i omegnen, der ikke var i arbejde. De blev så udkommanderet til snekastning med skovl. Det kunne somme tider tage op til 5 dage før vejen mellem Rågeleje og Vejby Stationsby blev farbar.

Men sneen måtte ikke være en hindring for at komme i skole. På med gummistøvlerne, overfrakke, vanter, hue og halstørklæde og

Unnerup Skole.

Unnerup skole. Lærer Hjelmssøes bolig er i gavlen til venstre i billedet. Bygningen til venstre indeholder skolens 2 klasseværelser med en mellemgang i midten med det buede vindue.

så afsted til fods ad skolestien over Rågemark og broen over Højbroåen. I alt fire kilometer til Unnerup skole.

Om vinteren var det en tur på 1 til 1½ time mod om sommeren at kunne gøres på ¾ time.

Skolegang

Vores lærer hed Hjelmssøe, far til Vejby's kendte tømrermester Thyge Hjelmssøe. Lærer Hjelmssøe blev kaldt Raavelavs, uvist af hvilken grund, men måske fordi hans røst og til tider noget heftige temperament. Raavelavs er nordsjællandsk for »Råbe-Lars«.

Pegepinden var hans foretrukne redskab til afstraffelse. Og så havde han en mere raffineret måde at afstraffe på, han gik ned til den pågældende synder – jeg har selv prøvet det – selv om jeg ikke husker årsagen, fandt jeg det dybt uretfærdigt! Han slog i bordet og fremsagde en remse: »Din store Hans Peter Kristian Klodrian« samtidig med at han slog med knoerne på overarmen og skulderen og afsluttede med at hive kraftigt i de korte hår ved øret. Det gjorde virkelig ondt og trak også godt med vand i øjnene. Men ellers kan

jeg kun betragte ham som en god lærer, og børn har jo nok også dengang ikke altid haft englestatus.

Når lærer Hjemløse kom på besøg hos mine forældre undlod han ikke at fremhæve, at min sangstemme var hans værk. Jeg ved ikke selv om jeg var særlig god, men når ens lærer siger det, må man jo tro det.

Fastelavn

Fastelavn var en af vinterens afbrydelser. Det var Johanne og Aksel Vedenlov, ejer af Søstjernen og broderen Henrik, der var arrangører af dagen. Tønden var ophængt i kroens gård og der kom børn fra nær og fjern. Alle fik en godtepose, chokolade og saftvand. I kroens store sal lejede vi alle de gamle lege – Bro Bro Brille o.s.v.

For de voksnes vedkommende var der bal i Udsholt forsamlingshus, hvor kroen stod for salg af øl, spiritus og smørrebrød. Orkestrene var som regel fra Gilleleje-Helsingør kanten.

I de senere år havde man som start på dagen taget en fiskerbåd op på en hestevogn – det var normalt familien Christensen på Damsgaard, der lagde køretøj til. Så blev båden fyldt med lokale folk, der var udklædt som fiskere i gamle dage og turen gik til de omliggende gårde for at fejre fastelavn.

Sommer

Når sommeren kom begyndte »de tovlige københavnerne« at dukke op. Vi børn gemte os lidt af vejen, for nu var der jo gået så lang tid uden indblanding – og så lige pludselig var de der.

Det var i nogen tilfælde et mærkeligt syn, når de dukkede op. En af de familier jeg husker tydeligst var skibsreder Schiøneman's. De havde bil, ovenpå taget var der madrasser og dyner. Bagagekufferten bag på var fyldt til bristepunktet, en del af familien var inde i bilen og resten dukkede op med tog og rutebil.

Min far havde købt hus af Schiøneman og for enden af grunden var der et stykke jord med vej, beregnet til at skibsrederen kunne køre op til sin villa – den store bindingsværksbygning bag ved Søstjernen.

Rågeleje set fra sydvest omkring 1925. Festpladsen bag Søstjernen er her i brug til en bølgebryderfest. Skibsreder Schiønemans villa ses til venstre nærmest vandet.

Vejen var i hver ende forsynet med en låge og nogle dage før skibsrederens ankomst, sendte han et postkort, hvor han bad om at få lågerne åbnet, så han uhindret kunne køre til sin villa.

Jeg husker engang at »fiskeren« – Svend Svendsen (ejer af »Havblik«) havde glemt at åbne lågen. Schiøneman ankom, men kunne ikke forestille sig at køre bagom ad Molevej. Næh han for ud af bilen og skældte »fiskeren« huden fuld over forglemmelsen. Fiskeren tog det med stoisk ro – den form for ro, der var et beundringsværdigt træk hos de fleste af egnens fiskere.

Skibsrederen var rent ud sagt en kolerisk person, og det var ikke uden grund at han gik under tilnavnet Rågelejes Konge. Han var også en af de store jordbesiddere, bl.a. ejede han bakkearelaet bagved den nuværende parkeringsplads. Det vogtede han over som en høg fra sine altaner, derfra kunne han overskue lejet og sine bakker. Bakkerne var et yndet sted for udflugter for folk ude-

fra, da bakkearealet gik sammen med kroens jorder. Mange gik op på bakkerne for at nyde udsigten og den medbragte madkurv. Når nu skibsrederen fra sin altan havde set at der var mennesker på hans bakker, tog fanden ved ham, afsted i bilen og op på bakken og så fik de stakkels mennesker læst og påskrevet og fik et eller andet forklaret om den hellige ukrænkelige ejendomsret.

På den tid havde fiskeriministeriet i København bevilget penge til en mole – eller bølgebryder, som man kaldte den i daglig tale. Det var et projekt for at fremme og bibeholde småbådsfiskeriet ved kysterne, det var datidens hjælp til selvhjælp.

Tisvildeleje og Liseleje samt andre lejer fik samme vilkår.

Men bølgebryderen skulle vedligeholdes – og det var det store problem.

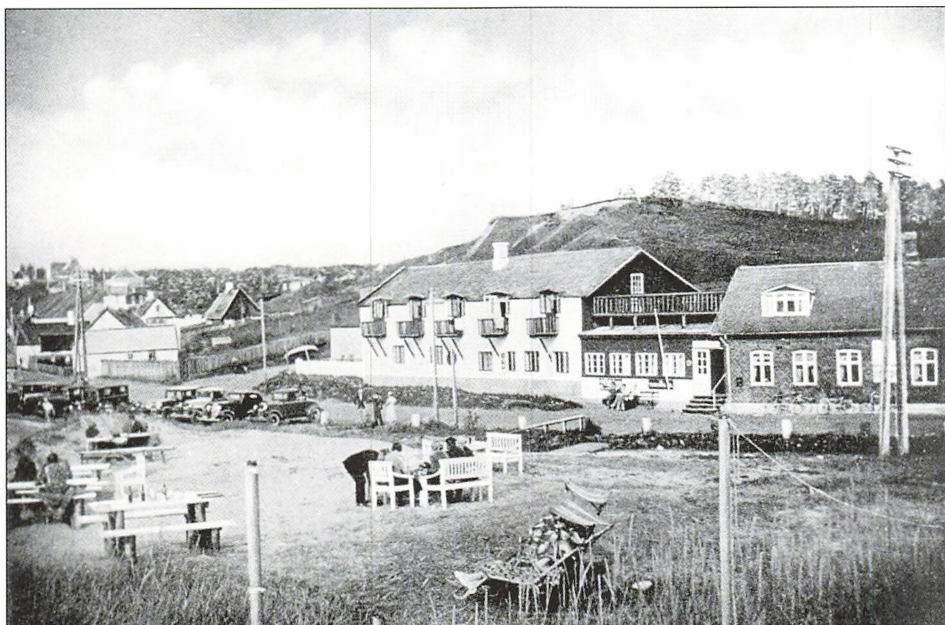
Men her var det at skibsrederen kom ind i billedet. Han fik en gruppe fiskere med på at købe et stykke strandeng. Det skulle tilhøre lejet og bruges til fester, fælles stejleplads, cirkusplads. Og så skulle der en gang om året afholdes bølgebryderfest. Der blev bygget en lukket dansestrade, hvor der var 10-øres-dans og rundt om var der boder med lotteri, skydetelte, luftgynger og karruseller m.m.

Bølgebryderfesterne blev afholdt hvert år frem til 1936. Trods megen snak frem og tilbage blev de aldrig genoptaget, man følte nok at opgaven var for stor.

Festpladsen blev så fremover brugt som cirkusplads og i en årrække kom der op til syv cirkus til Rågeleje i løbet af sommeren. Et par gange var der »omrejsende gøgl«, men de »glemte« som regel at betale – og så var det bal forbi.

Men der blev også festet andre steder. På Rågeleje Kro og Hotel blev der hver onsdag og lørdag arrangeret soirébal hele sommer-sæsonen igennem. Soirébal var aftenunderholdning med dans. Her kom tryllekunstnerne, Nes-Lein og Aage Darling m.fl..

En lørdag aften til et at sommerballerne, hvor den kendte violinist Wandy Tvorek var gæst, lånte han i pausen en violin af kroens faste orkesterleder Viggo Larsen, barbereren fra Helsingør. Wandy Tvorek trakterede violinen på sin vanlige kunstnerisk-humoristiske facon og fik da også både skilt violinen ad og samlet den igen. Der var vild jubel blandt publikum over se Viggo Larsens

Til højre ses den oprindelige krobygning og til venstre er det nye strandhotel indrettet i den gamle rejsestald.

ansigt skifte kulør under seancen – og bagefter blev det konstateret, at violinen aldrig havde fejlet noget.

Dilettant

Udsholt forsamlingshus - af nogen kaldt »det fedtede øje«, men det var en misforståelse, for stedet med det odiøse navn lå i Smidstrup!

I Udsholt forsamlingshus var der bl.a dilettant. Det var som regel stykker af harmløs karakter, noget i retning af Morten Korch. Jeg husker specielt et stykke, der hed »Det var i Maj«. En lokal skulle spille rollen som førsteelsker. Han var fra en ejendom på grænsen mellem Rågeleje og Hesselbjerg og var bror til Anni Jørgensen, der havde et gartneri og blomsterforretning på Stationsvej i Vejby. Da det blev bekendtgjort i Helsingøavisen (senere UgePosten), hvem der skulle spille hovedrollen, blev der grinet godt i krogene. Den pågældende var bondekarl, så alt folket skulle rigtig ned for at få det store grin i forsamlingshuset. Og det blev et af de helt store tilløbsstykker.

I forestillingen var der indlagt sange, og da førsteelskeren begyndte at synge, holdt man vejret og da han var færdig havde han gjort alle folks forestillinger til skamme. Ikke et øje var tørt, så vidunderligt sang han.

På et andet tidspunkt var der en forestilling med Aksel Vedenlov i en af hovedrollerne. Her var indlagt en lille sang med en banal tekst, men var ikke alle sange på den tid en lille smule rørende?. Det var en hyldestsang til Rågeleje på melodien »My Darling Nelly Grey«:

*På en sten ved Rågeleje
sad en pigelil og græd,
hendes tårer randt ud i det salte vand.
Hendes yndlingsplads ved stranden
havde havet netop ædt.
Så vi sad og trøstede det lille skind.
Den er borte min ven,
men den kommer nok igen!
Selv om også det kan vare lidt endnu.
Men når sommeren den melder sig, med solskin og med blæst,
bli'r det her i Rågeleje der er bedst!*

Lokalsamfundet

I 1930erne og til første halvdel af 1940erne skete der ingen store ændringer i indbyggertallet. Vi lå for de faste beboeres vedkommende næsten konstant lige under 60 personer.

Det var ikke det store, men som knægt tror jeg ikke det spillede nogen større rolle. Vi kendte vores område og gjorde os ingen større illusioner om at der var en verden udenfor. Vi levede i lykkelig uvidenhed og havde det efter omstændighederne rart.

Det meste af året havde vi lejet og omegnen for os selv og det gav sig udslag i at når jagtsæsonen startede var der gang i skyderiet over hele området. Det var jo frit, og som man udtrykte det »de københavnere har jo alligevel ikke forstand på jagt – og for resten er de her jo heller ikke«.

Min far var fisker, og det var ikke ligefrem et erhverv man blev rig af, men der var til dagen og vejen. Indtægten blev suppleret med et job som opsynsmand for diverse sommerhuse. Det medførte græs-

Rågeleje strand. Strandbazaren ses yderst til venstre i billedet. Rågeleje Kro og Strandhotel ses i højre del af billedet. Fotografi fra ca 1932.

slåning og i flere tilfælde maling af husene. Min far skulle også sørge for rengøringshjælp, når københavnerne meldte deres ankomst.

Frk. Engesgaard, som tidligere havde bestyret Schous sæbehus i Helsingør, var en dame som dengang benævntes »oppe i årene« eller på jævnt nordsjællandsk: »en gammel kælling«. Det skal tilføjes, at en ældre ugift dame fik den lidt odiose titel »gammel kælling«.

Hun er hovedpersonen i denne lille historie:

En dag da en af fiskerne skulle køre ned til stranden indtraf »uheldet«. Frk. Engesgaard havde på samme tidspunkt fået den idé at hun skulle en tur til købmanden og kom derfor af vanvare til at krydse fiskeren på hans vej til stranden. For fiskere betød det ganske enkelt uheld og dårligt fiskeri at møde en »gammel kælling«. Fiskeren vendte resolut om og kørte hjem, hvor han sad og ventede en time i gården før han tog ned til stranden igen for at møde sin makker og gøre klar til at komme på havet.

I trediverne havde min mor vaskeri. Det var en ekstra fortjeneste, men meget slidsomt. Den lokale malermester Viggo Andersen hav

de udført et meget prangende skilt: FRANSK VASK OG STRYGNING. Hvad fransk vask var, fandt jeg aldrig ud, men flot lød det.

En dag dukke der en fast kunde op og spurgte min mor om hun kunne vaske hendes »heptonette«, det var en svær en at svare på, men det blev opklaret, at det var det, der senere blev benævnt en cottoncoat.

Når jeg nu tænker tilbage, virker det utroligt at det var muligt at have vaskeri i samme hus, hvor vi skulle opholde os, lave mad og spise. Der var trods alt kun 50 kvadratmeter. Loftrummet blev brugt til soveværelser.

Ligesom mange andre af de fastboende i Rågeleje udlejede vi om sommeren hovedhuset til københavnere og så flyttede hele vores familie ud i udhuset.

Stik-i-rend-dreng i købmandsforretningen

Købmandsforretningen i Rågeleje var noget ret specielt i trediveerne, den ejedes af Harald Petersen og Clara Vindahl, hans kone og lå der, hvor hvor Cafeen ved Stranden ligger i dag. Clara ville helst tiltales med efternavnet Vindahl. Petersen var vel lidt for meget en massebetegnelse.

Jeg startede som bydreng hos dem, da jeg var syv år gammel og lige begyndt i skolen. De var ikke helt almindelige at være sammen med. Det var meningen at vi skulle spise frokost sammen, men det skete kun et par gange, så havde jeg fået nok. En dag skulle vi have »glogrød« – det var sagogrød serveret med varmt skibsøl tilsat sukker. Jeg sad med store hankattekæber og kunne ikke synke grøden og bedre blev det ikke da den kære frue midt i det hele skulle på bækken! Hun var altid meget sengeliggende og jeg tror nok det var mit første møde med en hypokonder, uden at jeg var klar over det. Jeg gik hurtigt hjem og sagde, at det var sidste gang jeg spiste under de forhold. Det undrede mig at mine forældre havde forståelse for mine synspunkter.

Det at male kaffe i købmandsforretningen, var ikke noget man lige gjorde. Det krævede en vis øvelse. Man skulle stå på en speciel måde med det venstre ben bøjet i knæet og det højre strakt bagud. Så drejede man på håndsvinget, talte til 36 og så skulle der gerne være malet et $\frac{1}{4}$ kg kaffe. Det var ikke mange gange det lykkedes

Badeliv på Rågeleje strand omkring 1927. Henrik Jacobsens kiosk er den forreste bygning til højre i billedet.

for mig, så i købmandens øjne var jeg ikke nogen stor kaffemaler. – Næh, det var ikke der min fremtid lå.

Tallet 36 var åbenbart et magisk tal for købmanden. Når der skulle tappes petroleum, skulle der også tælles til 36.

Der var en petroleumspumpe inde i forretningen, der kunne måle op til 3 liter, men købmanden troede aldrig på nogen form for mekaniske tiltag, så han har på en mystisk måde regnet ud, at der skulle vrikkes 36 gange med pumpen for at opnå nøjagtig 1 liter!

Ost fik man hjem i hele store runde blokke, ikke som i dag, hvor alt er sterilt emballeret. Når kunden så skulle have et stykke ost, stod Harald lidt og gloede og tænkte ordren dybt igennem og råbte ind til Clara: »kom hid og skær en bid ost«. Hvis Clara så bad ham om selv at gøre det, beklagede han overfor kunden, at Clara ikke havde tid og bad vedkommende om at komme igen dagen efter.

I svinget op mod Hesselbjergvej lå Strandbazaren ejet af »den store købmand« - Niels Nielsen. Strandbazaren bestod af to butikker, i den ene kunne man købe bl.a. is og badeting (badebolde,

legetøjsskibe m.m.), i den anden forretning var der udsalg af mælk og brød. Strandbazaren var kun åben i sommerperioden.

Overfor for kroen havde Henrik Jacobsen i mange år en kiosk med salg af slik og is og i trediverne var der også salg af BP benzin, men det ophørte ved krigsudbruddet. Det var lejets første og eneste bezintank.

Anden verdenskrig sætte sine spor

Krig kom til Danmark i 1940. Det var en mærkelig tid, vi børn var ikke så påvirkede af den, igen et udslag af den noget isolerede tilværelse, men pludselig en dag var der fyldt med tyske soldater på kroen. Vi var meget nysgerrige, de var anderledes klædt end danske soldater, som vi hvert forår og efterår havde bemærket, når de holdt skydeøvelser på Hostrup Pedersens bakker øst for Heatherhill. De skød efter et bevægeligt mål, en pose af lærred, som blev trukket efter en flyvemaskine ude over vandet. Flyvemaskinen var den dansk fabrikerede KZ Lærke 7 beklædt med lærred.

De tyske soldater blev i Rågeleje i en 14 dages tid, og så var der ro igen et stykke tid. Men de kom igen og begyndte at holde øvelser i hele området. Vi knægte var i hælene på dem og samlede brugte patronhylstre sammen – og så var vi klar til vores egen krig.

Men så blev grebet strammet om fiskerne og bådejerne, de skulle nu have numre på alle deres både, så tyskerne til enhver tid kunne holde øje med at der ikke manglede nogen.

Det blev en del af det danske politis opgave at holde øje med bådene. Der blev så i alle kystområder, der havde status af landingsplads oprettet et beredskab. Et skur blev opsat på et højt punkt, hvor to betjente skiftedes til at holde vagt. Kyststrækningen skulle holdes under observation døgnet rundt. Det var noget af en parodi på tysk grundighed. Alle både, der ikke blev brugt til erhverv, blev samlet på den åbne plads ved siden af Søstjernen. der tidligere var brugt som stejle- og tørreplads for garn. Pladsen blev indhegnet med ståltråd, bådene blev så kædet sammen med øskener skruet i hver båd. Da tiden kom, hvor mange begyndte at flygte til Sverige og man havde brug for bådene, blev de ombyttet med vrage der lå på stranden og i folks haver. De fik et nummer, der svarede til nummeret på den båd, man havde »lånt«. Når den tyske

Fotografi taget af Hasse Christensen i 1944/45, der viser et udsnit af de både, tyskerne havde beslaglagt og kædet sammen. De lå på den tidligere stejle- og tørreplads ved siden af Søstjernen.

kontrol dukkede op og kontrollerede bådenes numre og antal, manglede der jo ingen og alt var under kontrol efter tysk mønster.

Jeg har aldrig hørt at flygtninge på vej til Sverige blev taget her i området. De danske betjente hjalp så godt de kunne med at det heller ikke blev tilfældet.

Da det danske politi ophørte med at fungere i 1944, blev de erstattet med en tysk patrulje, der havde hovedkvarter i Skov's villa (den lå hvor der er nu er parkeringsplads ved Orebjerg rende). Det var næsten udelukkende store drenge, der mindede meget om tyske bønderkarle. De var meget fredelige, engang imellem kunne de dog finde på at stoppe en lokal beboer for at se om deres »Aufsweis« var i orden.

Mange varer var rationerede, hvilket skabte stor kreativitet på f.eks. slige områder som rygning. Når jeg tænker på, hvordan der blev eksperimenteret med tobaksdyrkning. Æbleblade var meget anvendt, de blev tilberedt med blommesaft. Jo tak, det var en slem hørm. Men dyrkerne var stolte som paver over deres formåen.

Besættelsestiden var på mange måder en lidt mærkelig tid, man manglede ikke de store ting på landet, fordi man gennem årene havde opbygget en form for selvforsyning i de små lokalsamfund. Det har nok være årsagen til at vi slap igennem uden de større

afsavn. Det kneb mere for københavnernes, men mange havde skabt sig gode bekendte og forbindelser i Rågeleje, og det kom dem til gode under krigen. Det er ikke så få grise, æg og andre landbrugsprodukter, der fandt vej til byerne. Kontrollen med »den mindre landbrugsproduktion« var ikke til at styre. Myndighederne havde simpelthen svært ved at bevise om en gris var død med eller uden hjælp af en slagter.

Krigen sluttede.

Lejet faldt til ro igen for en kort periode. Så begyndte en ny udvikling. En æra var forbi.

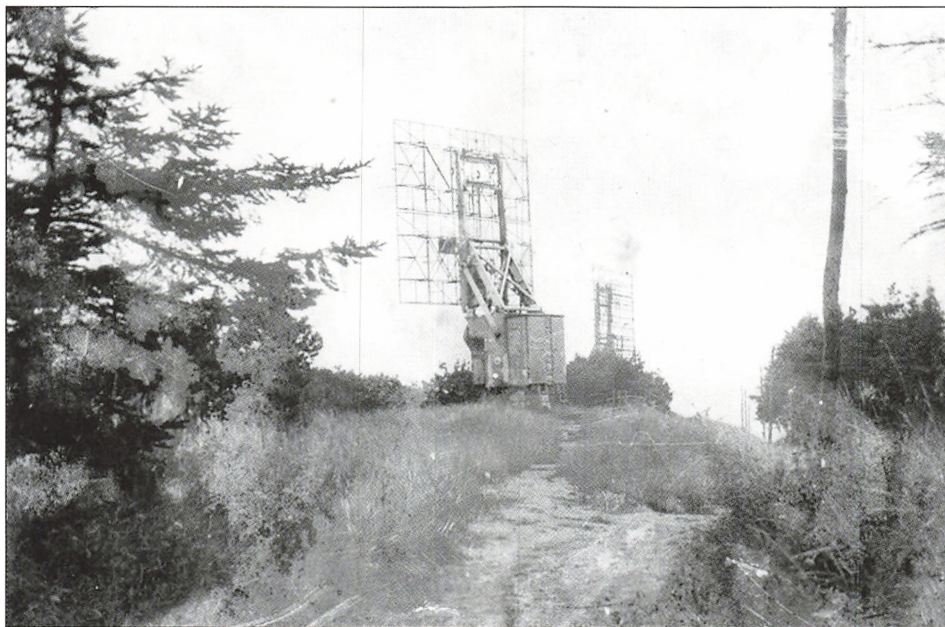
Preben Pedersen er født i 1930 i »Havblik« i Rågeleje og har gået i Unnerup skole. Preben Pedersen har boet i Rågeleje indtil 1996.

Den tyske marineradarstation på Gilbjerg hoved

Af Marco Hansen

Der er i dag kun få konkrete spor af denne Kriegsmarine-radarstation og de andre tidligere anlæg fra den tyske værnemagt. Jeg har derfor ofte under arbejdet med de tyske befæstningsanlæg stødt på kommentaren, at på Sjælland var der overhovedet ikke noget at se. Den slags udtalelser provokerer mig altid til – lige at se efter selv. Det er der kommet følgende bidrag og et frugtbart samarbejde med Michael H. Ahlström fra Gilleleje og Helsingør arkiver ud af. Det er mit håb, at det ikke kun kan bidrage til at belyse anlægget på Gilbjerg hoved lokalt, men også sætte det i en større sammenhæng til gavn for eftertiden.

I det meste af besættelsestiden var Gilbjerg hoved inddraget i den tyske flådes (*Kriegsmarines*) varslingsstjeneste for Kattegat-

FuMO 303 (forrest) og FuMO 5 (baggrunden) ved Søren Kirkegaards mindesten på Gilbjerg hoved i 1945. Nr. 1 og 2 på tegningen side 112. (Gilleleje Lokalhistorisk arkiv).

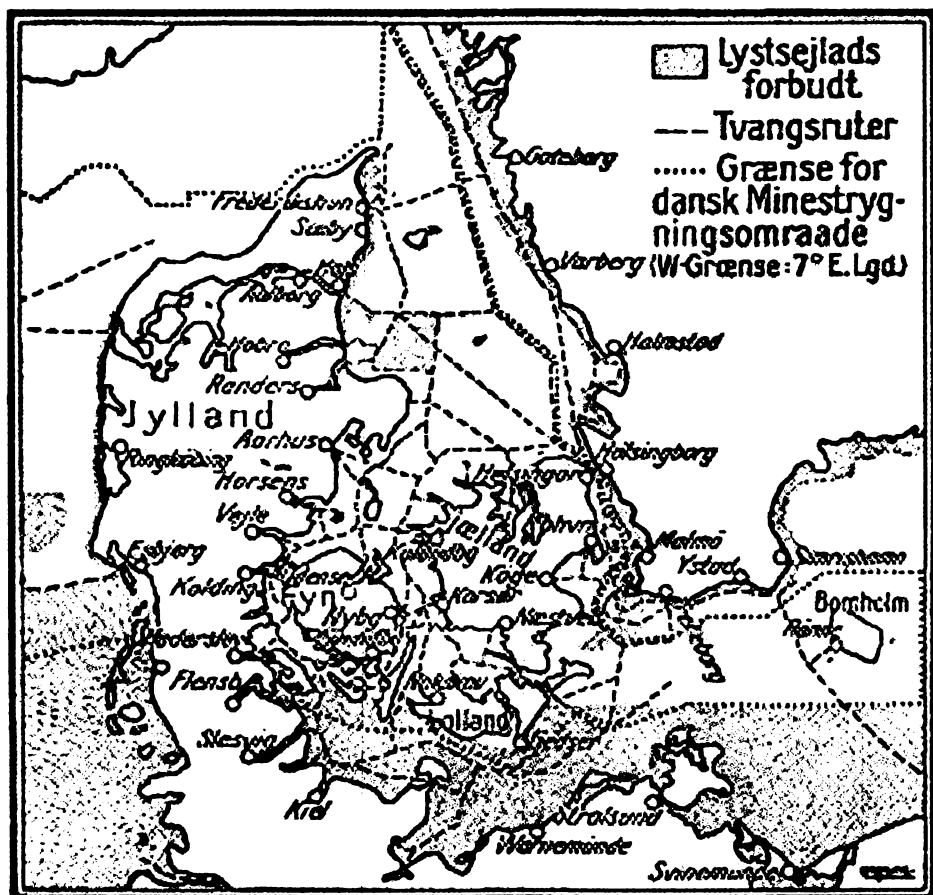
området. Radarstationen på Gilbjerg hoved var en del af en større helhed. Derfor vil jeg kort omtale de øvrige anlæg på Nordkysten, forsøge at beskrive baggrunden for deres anlæggelse i krigens sidste år samt et par ord om den tyske marines kampinformationstjeneste på Sjælland. Artiklen vil blive afsluttet med en beskrivelse af selve stillingen på Gilbjerg hoved med dens materiel, og hvilke spor den har efterladt sig i landskabet i dag.

Engelsk mineudlægning - fra starten en sten i skoene for den tyske marine

»Denne Art af Krigsførelse har utvivlsomt foraarsaget Fjenden betydelige Tab, ...«¹ skriver det engelske luftfartsministerium selvsikkert i den danske udgave fra 1945 af *Bomber Command's* officielle beretning for resultaterne af luftkrigsførelsen frem til juni 1942. På næste side kan vi læse, at der i stadig højere grad stilles krav til den tyske minestrygningsorganisation. »Tyskerne har ganske givet været nødsaget til at forøge den, skønt de er i Bekneb for Skibe, som egner sig til Minestrygning, og Tilgangen til uddannet Personel er begrænset.«. Oplysninger, fra denne slags beretninger, der er forfattet i krigstid, bør tages med et gran salt. De skal i samme grad bidrage til at styrke moralen som at bidrage med faktuelle informationer. *Kriegsmarine* havde i 1942 trods alt stadig herredømmet i Østersøen og de indre danske farvande. Eller havde de? Den engelske minekrig var den direkte årsag til, at der i det hele taget blev bygget denne radarstation på Gilbjerg hoved.

Ved Kattegat og bælteerne blev der gennem hele krigen lagt særlig vægt på observation af fjendtlige fly og mineudlægning fra luften. Man var fra tysk side godt klar over, at minekrigen ville blive intensiveret efter besættelsen af Danmark og Norge. Man havde selv lige fra krigsudbruddet med England flittigt mineret adgangsvejene til modstanderens havne både ad søvejen og fra luften. Det var kun naturligt, at englænderne nu var ivrige for, at gøre tyskerne kunsten efter.

Bælteerne er adgangsvejene til Østersøen, og Royal Air Force (RAF) hjemsøgte jævnligt disse farvande for at udlægge miner. I et notat fra den 18. april 1940 i dagbogen for den tyske flådes operative kommando (*Seekriegsleitung*) beskrives *Kriegsmarines* hovedopgave i de danske farvande efter besættelsen til, at sørge for at

Minerydningen var en langvarig opgave. Kortet viser tvangsruterne for skibsfarten og de stadig afspærrede farvandsområder i 1947. (Efter: Hvem - Hvad - Hvor 1948 s. 166).

holde Kattegat og Østersøen fri for miner.² RAFs togter blev gennemført for at genere skibstrafikken gennem bælteerne og i Kattegat. Der er enkelte eksempler på, at disse minelægnings-togter blev gennemført som rene skinmanøvre, for at »aflede interessen« fra en større hovedstyrke på vej mod Tyskland.

En forudsætning for at kunne forsvare det nyligt besatte Danmark var opbygningen af en melde-, kyst- og luftvarslings-tjeneste. Danmark blev med besættelsen i 1940 inddraget i det tyske luft-

Mandskabsbarakken lige efter vagten ved Vest-indgangen. Nr. 10 på tegningen side 112. (Gilleleje Lokalhistorisk arkiv).

meldenet. Den tyske værnemagt benyttede sig både af optiske og elektroniske hjælpemidler til at løse opgaven.

Kludetæppet - tysk flyvertaktisk kontrol og varsling

Kontrol- og varslingstjenesten blev i Danmark delvist udført i lokalt samarbejde mellem *Luftwaffe* og *Kriegsmarine*. Luftmeldeposterne og radarstationerne var i starten dog til hver en tid operativt underlagt *Luftwaffe* og tilsluttet deres meldecentraler (*FluKo*), for at informationerne til sidst kunne blive samlet til et taktisk totalbillede i den landsdækkende plottcentral (*Luftmelde-sammelstelle*) på Hotel Regina i Århus ³. I de følgende år opstod i takt med krigsbegivenhederne behovet for et mere bombesikkert operationsrum. Efter december 1943 endte alle informationer om aktiviteten i lufrummet over Danmark på glaskortet (*Hauptlagekarte*) i *Luftwaffes* nye flyvertaktiske kommandocentral på flyvestation Karup (*Fliegerhorst Grove*) ved Gedhus.

Kriegsmarine var ansvarlig for luftmeldetjenesten i det nordlige Jylland og på hele Sjælland. *Kriegsmarine* havde herunder dette

specielle behov for, at kunne overvåge engelsk mineudlægning fra luften i de indre danske farvande. Disse sømilitære krav synes der ifølge nyere undersøgelser ⁴, at være blevet taget højde for i et samarbejde mellem *Kriegsmarine* og *Luftwaffe* med hensyn til placeringen af radarerne allerede i 1940. De to værn var ikke kendt for at samarbejde særligt godt. Samarbejdet på kontrol- og varslingsområdet skal nok nærmere ses som et udtryk for den ressourcemangel den tyske marine led af efter *Weserübung* – besættelsen af Danmark og Norge.

Informationerne fra de dansk bemandede kystudkigsposter indgik indtil 29. august 1943 som et værdifuldt supplement i det taktiske billede omkring mineudlægningen fra luften.⁵ Men søværnets kystudkigsposter skulle vise sig at blive til et tveægget sværd. Den tyske skibstrafik blev i samme grad overvåget, og informationerne kom – forstærket af begivenhederne omkring »torpedobådssagen« ⁶ i 1941 – løbene ved hjælp af illegale kanaler over Sverige til England. Selv om man på tysk side godt var klar over risikoen ved passage af stræderne, lagde man indtil videre låg på problemet og sejlede så vidt som muligt om natten. Det skal med i billedet, at løsningen på mineproblemet havde ret høj prioritet i *Kriegsmarine*. Samtidig fortæller det om, at overvågningen af de danske kyster endnu fremstod ret mangelfuld.⁷

Fyr- og Vagervæsenet havde en svær tid under besættelsen. Tyskerne kunne beordre fyr slukket og positioner for fyrskibene ændret efter forgodtbefindende. Lystønderne til rute- og vragmarkering blev af tyskerne anset som vejledning for de britiske minefly.

I en rapport fra den 14. juni 1942 forfattet af *Marinegruppenkommando Nord* til *Seekriegsleitung* ⁸ vedrørende kystforsvarsforhold gøres der opmærksom på, at flotillerne med bevogtnings- og sikringsfartøjerne er – med hensyn til materiellet og personellet – yderst nedslidte og har nået grænsen for deres ydeevne. Som årsag anføres udtyndingen af styrkerne til operationer i forbindelse med felttoget mod Sovjetunionen og endelig den forstærkede mine- og luftoffensiv i Østersøen og Kattegat. Så der er noget, der tyder på, at RAF allerede i juni 1942 alligevel havde noget at have deres selvtillid i. Den første radar på Gilbjerg hoved *Gerät 637* (nr.: 1) bliver operativt den 8. juni 1942.

Ny chef og nye tider, også omkring Kattegat frem til efteråret 1944

Den nye tyske marinechef, *Kommandierender Admiral Dänemark*, admiral Wurmbach, der tiltrådte sin stilling i marts 1943, havde ansvaret for forsvaret i kystregionen. Han inspicerede straks efter sin indsættelse kystbefæstningen i Danmark. Den nye tyske admiral skriver i en forhørsrapport efter krigen, at han hurtigt ønskede, at rette op på det mangelfulde kystforsvar og rette op på disciplinen hos marineenhederne – specielt i København, som efter hans skøn nærmest forrettede tjeneste som i fredstid.⁹ Wurmbach indledte herefter et forsøg på en effektivisering af kystforsvaret specielt med henblik på overvågning, spærreforanstaltninger og havnesikring.

Admiralen ønskede sig samtidig en bedre overvågning af farvandene og luftrummet. Især flere og bedre radaranlæg. Wurmbach foreslog en del forbedringer for den taktiske overvågning af kysterne. Kun den forøgede radardækning, som anlægget på Gilbjergghoved var et resultat af, nåede at blive realiseret fra admiralens ønskeseddel.

Efter den 29. august 1943 og opløsningen af det danske forsvar stod *Kriegsmarine* alene med minerydningen af de indre danske farvande. Indtil den 29. august havde den danske flåde ydet et væsentligt bidrag til minerydningen i de danske farvande, ikke mindst af hensyn til den danske kystskibstrafik. Annulleringen af det danske forsvar betød videre, at man nu kunne frigive en række tropper til invasionsforsvaret i Jylland. Samtidig gjorde Tysklands trængte militære situation som helhed, at der snart ikke kunne garanteres for sikre forbindelser til Fyn og Sjælland. Den 29. august 1943 åbnede derfor også dørene til at flytte hovedkvarteret for chefen for de tyske styrker i Danmark med sin stab til Silkeborg Bad. Den tyske marinechefs hovedkvarter blev senere flyttet til Harebølleskoven i Århus.

Nye trusselsvurderinger på vej mod sammenbruddet

I midten af 1944 vurderede den tyske marines overkommando, at risikoen for en allieret operation mod Danmark ikke kun bestod ved den jyske vestkyst. Man frygtede, at modstanderen let kunne

omgå minespæringerne ved Skagerrak, og indlede et angreb igennem Kattegat, hvor de danske kyster var så godt som ubefæstede.

En allieret besættelse af Danmark ville afskære Tyskland fra ubådsbaserne i Norge, og endnu vigtigere: Stoppe forsyningerne med råstoffer fra det øvrige Skandinavien. Ydermere frygtede *Kriegsmarine* i 1944, at den ikke i samme grad som før, var i stand til at respektere de neutrale svenske farvande for at kunne varetage sine interesser i Kattegat. Man ønskede derfor også at tage højde for en mulig svensk krigsdeltagelse.

Den formodede nye trussel skabte et nyt byggeprogram for kystforsvaret ved de indre danske farvande. I Nordsjælland havde tyskerne allerede i 1940 opstillet *Batterie Hornbæk*¹⁰ til at spærre indsejlingen til Øresund. Man besluttede nu at kyststrækningerne i al hast skulle befæstes med yderligere nye kystbatterier.

Når vi betragter de tyske forsvarsforanstaltninger på Sjælland, var der først i efteråret 1944 tale om etableringen af et egentligt invasionsforsvar. Fokus for eventuelle krigshandlinger havde indtil da ligget i Jylland. Den tyske hær og *Kriegsmarine* var fra midten af 1944 til kapitulationen splittet i spørgsmålet om, hvor fokus på invasionsforsvaret i Danmark skulle placeres. Problemet blev løst på ægte »*Wehrmacht*-vis« – man byggede hver for sig helt efter sine egne ideer.

Hastig befæstning af den sjællandske nordkyst

I Nordsjælland blev batterierne ved Gilleleje (*Batterie Hesbjerg*¹¹), Vejby Strand (*Batterie Salgardshøj*), Hundested (*Batterie Spodsbjerg*) og i Helsingør eller rettere på Kronborg (et 8,8 cm Flakbatteri) (*Batterie Helsingør Nord*) opstillet som et nyt led i dette nye byggeprogram i løbet af efteråret 1944. Helsingør-indsejlingen til Øresund blev yderligere forsvaret af nyopstillede, landbaserede torpedobatterier (*Spinne*) omkring Kronborg. Et led i admiral Wurmbachs maritime kystforsvarsplan.

De tyske fæstningspionerer nåede i 1945 at anlægge en pansergrav i baglandet fra Arresøens østlige bred ved Pølåens udløb til Kagerup/Gribskov, videre mellem Esrum sø og Gurre Sø og derfra til Helsingør som sikring af Nordkystens kystforsvarsområde. Graven angives af hærens efterretningstjeneste i maj 1945 til at være ca. 6,4 m bred og ca. 4 m dyb.¹²

Kystforsvaret langs Kattegats kyster skulle i øvrigt ifølge admiral Dönitz, der var øverste tyske marinechef, ikke kun bestå af kystbatterier og minefeller. Han ønskede et antal flotiller fra et nyt mobilt marineelement af miniubåde flyttet til Danmark. Der kommer 4 flotiller til Danmark allerede i løbet september 1944 som stationeres ved Jyllands østkyst. I foråret 1945 blev *K. Fl. 365* og den ene halvdel af *K. Fl. 415* stationeret i Nordsjælland, eller nærmere i Arresødal-lejren med miniubåde af typen *Marder* og *Molch*¹³.

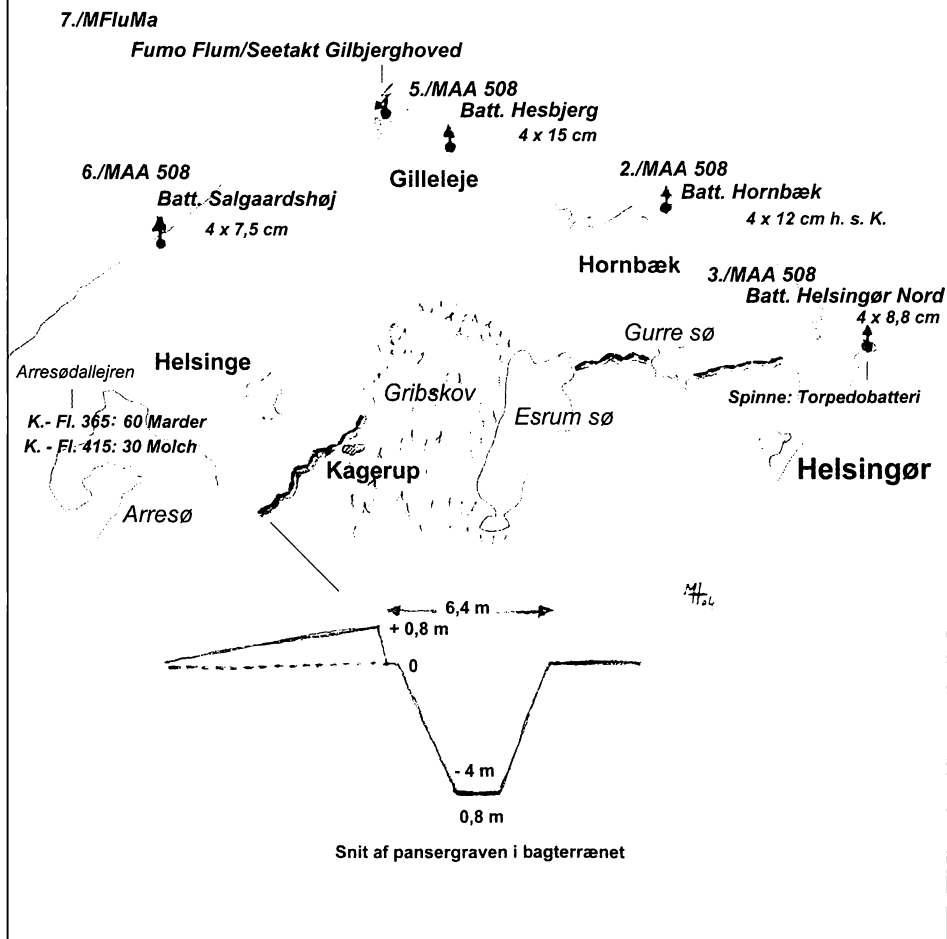
Rask måtte det gå

Det gik stærkt i efteråret 1944, rigtig stærkt til stor frustration for bl.a. de lokale grundejere. Af et brev til Frederiksborg Amt, der er bevaret i Vejby Tibirke Sognearkiv, fremgår det, at en sommerhusejer, der havde fået beslaglagt sit hus sammen med 26 andre matrikler ved Salgaarshøj i oktober 1944, ikke var blevet underrettet herom, og fandt under et besøg, sit hus pludseligt overtaget af en masse stressede tyskere med skovle og spader. De tyske marineartillerister, der ikke havde tænkt sig at vente særlig længe på bureaukratiet, gik simpelthen ned til den lokale købmand, gjorde pænt honnør og krævede nøglerne til de berørte huse udleveret. Den uheldige herre fra København opfordrede Frederiksborg Amt til, for princippet skyld officielt, at klage over denne usømmelige behandling af dansk ejendom og danske statsborgere.¹⁴

Udvidelsen af *Kriegsmarines* radarstationer havde haft sit tyngdepunkt på den jyske vestkyst, men fra efteråret 1944 var Kattegat og Østersøen med i planerne. På Gilbjerg hoved blev der frem til maj 1945 opstillet 2 nye radarer og to nye modtagere til signalopklaring.

Udbygningen af radarkæden for den tyske flåde i Danmark følger meget pænt stadierne i minekrigen. Mineudlægningsaktiviteten i de danske farvande var på sit højeste i 1944, og i de sidste 4 – 5 måneder fokuserede RAF især på Østersøen, Kattegat og Oslo Fjord. Mineudlægningen var nu til tider så intensiv, at tyskerne i perioder mistede kontrollen over søvejene, der i Østersøen kunne være blokeret i dage- og ugevis. Under krigen blev der af RAF lagt i alt 6.746 miner i danske farvande. Det lykkedes kun tyskerne at

Tyske befæstningsanlæg i Nordsjælland 1945

De vigtigste tyske anlæg med deres enheder i Nordsjælland. (Tegning: Marco Hansen).

stryge de 1.038.¹⁵ Op til flere år efter krigen udgjorde mange af disse miner sammen med de tyske en stor trussel for skibsfarten. Minerydningsstyrken for de danske farvande bestod indtil efteråret 1947 af 2 danske minestryger-flotiller af i alt 25 fartøjer og 5 tyske flotiller af i alt 60 fartøjer.¹⁶

Det var store mængder udstyr, der skulle samles og sorteres efter krigen. Opsamlingspladsen for demonteret tysk elektronisk udstyr var på Sjælland Flyvestation Værløse. Gilbjerg hovedstillingen blev sløjft i sidste halvdel af august 1945. Det fremgår, af korrespondance fra den engelske *Disarmament Group*, der var ansvarlig for destruktionsarbejdet af det efterladte krigsmateriel på Sjælland, at samarbejdet med den lokale modstandsbevægelse ikke altid forløb så gnidningsfrit, som man kunne ønske sig. Manglen på stort set alt i 1945 gjorde også sit til, at udrustning og materiel efterhånden på mystisk vis begyndte at trodsede tyngdeloven i de efterladte tyske stillinger og depoter.

Den tyske Kampinformationstjeneste

Vi befinder os i tiden før e-mailen og chat-room. Det har derfor været tvingende nødvendigt med en stram organiseret kommandovej for informationsudvekslingen mellem de forskellige militære enheder. Så man var afhængig af et tungt og langsomt system, der krævede meget mandskab og stillede store krav til samarbejdet, for at kunne fungere så gnidningsløst som muligt og derved holde reaktionstiden nede. Det billede, vi har af den tyske kontrol- og varslingstjeneste og organisationen for artilleriet på Fyn og Sjælland, viser at de i maj 1945 stadig var under opbygning og bar stærkt præg af den hastige opstilling og de få ressourcer, der var til rådighed på det tidspunkt. Der eksisterer ind til videre kun få oplysninger om *Kriegsmarines* virke og tjenestesteder på Sjælland. Jeg vil alligevel forsøge, at give en kort beskrivelse af dem, der har relevans for Gilbjerg hoved.

De data, der blev indsamlet af radaranlæggene på Gilbjerg hoved og de øvrige stillinger rundt omkring på Sjælland, servicerede to forskellige brugere. Den første bruger af informationerne var *Wehrmacht*'s integrerede luftmeldetjeneste, og den anden bruger var det tyske kystartilleri samt *Kriegsmarines* farvandsovervågning. Der var tale om både et flyvertaktisk og et søtaktisk kampinformationssystem.

Bruger 1: *FluKo* - varsling og plotning i luftmeldecentralen

Når et fjendtligt fly over Kattegat var blevet opfanget af »Freya«-overvågningsradaren på Gilbjerg hoved, bestemte radaroperatø-

rerne en afstand og en retning til målet. Disse data blev videre- sendt til folkene i 7. *Flugmeldeabteilung* i Grundtvighus i Køben- havn. Grundtvighus (eller Hotel Dannevirke) ligger i Studiestræde 38 og bygningen eksisterer stadig i dag. Grundtvighus er fra 1910 og havde en stor sal der var båret af fire svære granitpiller og et loft med hvælvinger¹⁷. Det er sandsynligt at bygningens solide kon- struktion samt, at hoteller er noget nær ideelle til at indkvartere militære chefer med deres stabspersonel, har bidraget til, at *Kriegsmarine* valgte det til luftmeldecentral. Bygningen blev be- slaglagt af *Kriegsmarine* allerede i sommeren 1942. Chefen for radartjenesten på Sjælland havde også sit kontor på dette hotel. *FluKoen* sørgede for kontakten med *Luftwaffe*.

Bruger 2: O.Z. – søtaktisk plotning og farvandsovervågning i Kriegsmarines O-rum

I meldecentralens plotterum (*Lagezimmer*) blev samtlige informa- tioner udefra i samarbejde med den øvrige marinestab bearbejdet til et samlet overblik (*Ortungsbild*) over den operative og taktiske situation for Sjælland og øerne. O.Z. var derefter ansvarlig for, at informationerne/plottene blev distribueret til de rette *Kriegs- marine*-instanser, herunder til chefen for den tyske flåde i Danmark, admiral Wurmbach, der siden den 22. oktober 1944 havde flyttet sit hovedkvarter fra Hotel Phønix i København til det nye bunkerkompleks i Århus, hvor SOK (Søværnets Operative Kommando) holder til i dag. Der hersker stadig tvivl om, hvor *Kriegsmarine* havde dette søtaktiske O-rum i København i denne slutfase af krigen. Vi ved kun med sikkerhed fra tyske kilder, at det har eksisteret. Et realistisk bud ville være Hotel Phønix i Bredegade.

UgruKo og artillerigruppen - Fra distribution til brug af plottene

Hvis plottet viste sig at have relevans for det sjællandske marinedistrikt, endte plottene hos operationsofficeren (*Seekom- mandant dän. Inseln*) med en engagements ordre fra den tyske marinechef. For at kunne styre de forskellige luft- og kystartil- leriafdelinger og koordinere indsatsen, var det nødvendigt at have en artillerikommandocentral. Det er ikke muligt med sikkerhed at

20 mm luftværnsstillingen (nr. 7 på tegningen side 112) som den ser ud i dag.

bestemme, hvor *UgruKo* præcist holdt til i København. Det er, ud fra materiale i oberst M. Svejgaards samling, dog muligt at give et forsigtigt bud. På en liste over faste telefonforbindelser i det storkøbenhavnske område dækkende tiden fra 1940 – 45 viser det sig at det eneste sted, hvor der er tilstrækkelige udgående linjer til *Kriegsmarine*-kystbatterier, også er Hotel Phønix i Bredegade 37.¹⁸

Her omsatte *Funkumwertung* på et omregnerbord de indgåede polære koordinater fra *O.Z* (afst./retn.) til en position, der indgik i *Kriegsmarines* plottesystem – en militær gradinddeling (*Marine-Meldenetz*) til plotning af koordinater som flåden anvendte i fællesskab med det tyske flyvevåben.

Om der i operationsrummet i København for artillerigrupperne på Sjælland og Fyn foruden omregnerbordet også fandtes et stort glaskort, eller man nøjedes med almindelige *tote*-tavler på væggene, er heller ikke klarlagt. På en *Lagekarte*, som vi kender den

20 mm luftværnsstillingen (nr. 6 på tegningen side 112) som den ser ud i dag.

fra artillerikommandocentralen i Esbjerg, kunne bagsiden belyses med en række små projektører, der ved hjælp af forskellige forsætsskabeloner kunne plotte div. taktiske symboler (antal fly/skibe, formation, art, etc.). På kortets spejlvendte bagside, kunne de aflæses af de ansvarshavende artilleriofficerer fra kyst- og luftværnsartilleriet.

De omregnede koordinater blev nu videregivet fra *Funkumwertung* til operatørerne for projektørerne, der plottede positionerne på plottet bord til aflæsning for artilleriofficererne. De vurderede herefter plottet for hvorvidt det ville komme inden for rækkevidde af de batterier, de var ansvarlige for på Sjælland og Fyn. Derefter beordrede de telefonisk de pågældende batterier til engagement af målet.

Operationsrummets ansvar ophørte nu i princippet, og batterierne fortsatte nu måludpegningen ved egne midler.

Alt dette lyder allerede af meget, men man har så at sige kun lige fundet ud af, hvad der foregår foran ens hoveddør. Det var dengang endnu ikke teknisk muligt at skabe et helheds PPI-billede, som vi kender det fra vores moderne radarskærme.

Stillingen på Gilbjerg hoved

Stillingen blev for alvor udbygget i sidste halvdel af 1944 efterhånden som det materiel, der allerede var blevet bestilt og givet tilsagn om i 1943, efterhånden begyndte at blive udleveret og tildelt de tyske marineenheder i kystforsvaret af Danmark samt i takt med at mineudlægningen fra luften i Kattegat blev et stigende problem for den tyske skibsfart. De enkelte anlæg bærer præg af det sene opstillingstidspunkt og manglen på byggematerialer, der for alvor gjorde sig bemærket i denne fase af krigen. Det fleste anlæg og barakker blev, bortset fra fundamenterne til luftværnskanonerne og fundamenterne til radaranlæggene, derfor anlagt feltmæssigt. Dvs. uden udstrakt brug af svær jernbeton, som det var almindeligt på især den jyske vestkyst. En kystløjtnant fra Søværnet tegnede i august 1945 en skitse over stillingsområdet. I teksten kan man læse, at stillingen strækker sig langs Gilberstien ca. 340 m fra øst mod vest lige bag ved skrænten. Stillingsområdet har en gennemsnitlig bredde på ca. 70 m. Det eneste anlæg, der befandt sig uden for det indhegnede område, var *Würzburg Riese* radaren, der blev opstillet ca. 350 m mod øst for vandtårnet.¹⁹ Hvis man i dag måler fra skellet mod øst til Gilbjergstenen, passer det ret godt med de 340 m. Ved Gilbjergstenen uden for stillingsområdet, er der fundet en 6 kantet betonplade med en diameter på ca. 60 cm, hvis anvendelse endnu er ukendt. Det kan ikke være et fundament til en luftværnskanon, fordi boltene er for spinkle til at modstå rekyl fra affutagen til f.eks. en 20 mm Madsen luftværnsstykke.

Gilbjerg hoved ligger i dag i et fredet område. Stillingen har bortset fra sløjfningsarbejderne i 1945 – 46 ligget relativt uberørt siden krigen. Fordi der er brugt så lidt beton i opbygningen af anlægget, er spor af jordanlæg afgørende for at dokumentere radarstillingens opbygning, udstrækning og forløb. Herunder er det en stor hjælp, at stiforløbet på Gilbjerg stort set er det samme i dag som i 1945.

Stillingen var indhegnet med pigtrådshegn og udbygget med skyttehuller og løbegrave til nærforsvar under angreb. Spor fra jordanlæggene er stadig synlige i vegetationen ved den sydlige 20 mm stilling (nr.: 8).

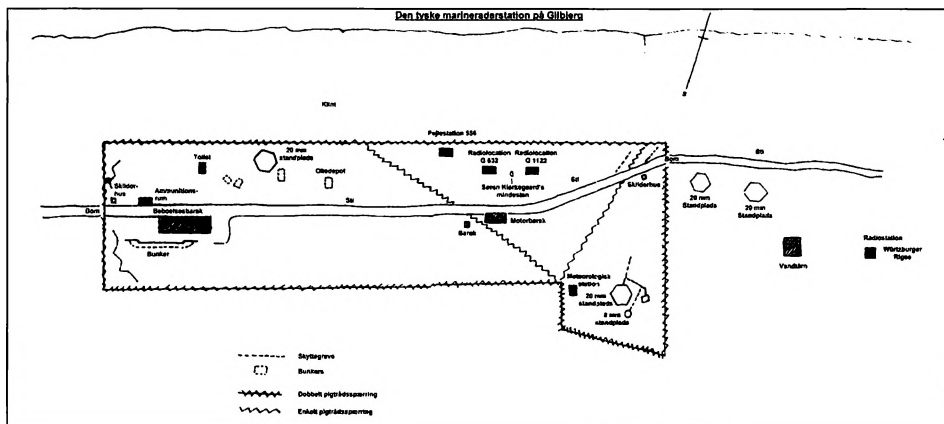
Når man bevæger sig ca. 70 m i vestlig retning ned ad stien forbi Søren Kierkegaards mindesten, kommer man på venstre side til det sted, hvor mandskabsbarakken lå. Det var lige efter hovedvagten inden for radarstationens hegn. Barakkens fundament kan stadig anes i skovbunden. Træerne her er tydeligvis også lidt yngre end de fleste andre på Gilbjerg hoved.

Radaranlæg og signalopklaringsudstyr på Gilbjerg hoved

De første radarer *Kriegsmarine* opstillede i Danmark var af typen *Freya* og havde en rækkevidde på 150 – 200 km mod luftmål. *Freya*-radarens store svaghed lå i, at den ikke var i stand til at give en højderetning dvs. en flyvehøjde for målet. Den første radar på Gilbjerg hoved – en FuMO 303, *Gerät 637* – blev opstillet i sommeren 1942 vest for Søren Kierkegaards mindesten (nr.:1). Den mere højfrekvente søgeradar FuMO 5, *Gerät 1122* blev opstillet i efteråret 1944 øst for mindestenen (nr.:2). *Freya*-systemet egnede sig kun til varsling og blev ikke anvendt til artilleriskydning.

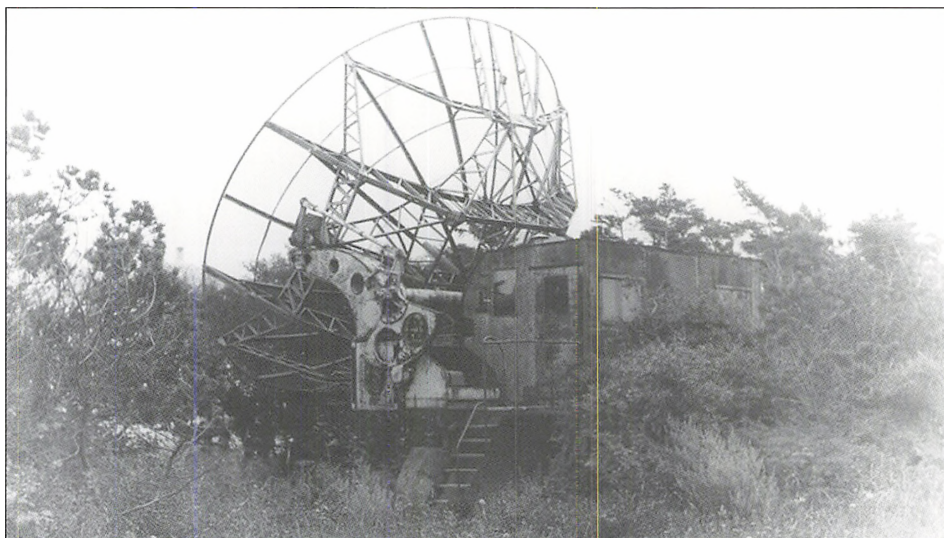
FuMO 214, *Würzburg Riese* (nr.: 3). Dette udstyr øst for vandtårnet ved Gilbjerg hoved Badehotel skulle have været stillingens præcisionsradar. Reflektoren er på billedet rettet mod øst. Rester af hegnet med grantræer kan stadig ses i dag. Radaren blev opstillet i maj 1945 og nåede ikke at blive indsatsklar inden kapitulationen. *Würzburg Riese*-radaren havde en kortere rækkevidde (ca. 80 km) end *Freya*-anlæggene, men kunne til gengæld angive en flyvehøjde og retning for luftmål og kunne derfor i princippet bruges til støtte for måludpegningen for artilleriet.

Den karakteristiske reflektordel var i øvrigt en letvægtskonstruktion fra den gamle tyske Zeppelinfabrik *Luftschiffbau Zeppelin Friederichshafen*. Det samlede radaranlæg vejede 18 t. Reflektordelen med operatørhuset var opstillet på et betonpivofundament.²⁰ I styrehuset bag på radaren havde syv mand deres post og regulerede sidevinkel, højdevinkel og afstand fra hver deres indikatorskærm.²¹

Den originale plantegning fra Det Danske Søværns Bevogtningsstyrke, aug. 1945 (SES) (Elektronisk scannet).

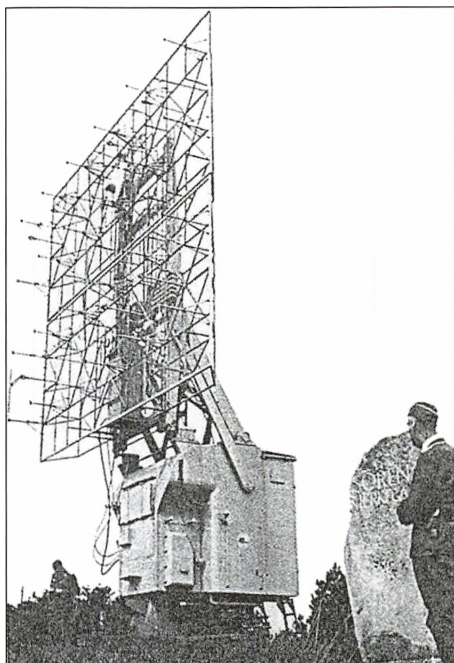
FuMB 27; signalopklaringsstationen N.V. for de to store søge-
radarer ved mindstenen (nr.: 4). Udstyret på billedet er en sam-
menbygning af flere antenntyper, der kan arbejde på forskellige
frekvensområder til at pejle den engelske navigationsradar H2S/X.
Typebetegnelsen er omfattet af en vis usikkerhed med hensyn til

FuMO 214 "Würzburg Riese". Dette udstyr øst for vandtårnet ved Gilbjerg-
hoved badehotel skulle have været stillingens præcisionsradar. (Nr. 3 på
tegningen side 112). (Foto: Gilleleje Lokalhistorisk arkiv).

det viste udstyr. To kilder peger dog foreløbig på betegnelsen FuMB 27.²² H2S/X blev anvendt af de mineudlæggende fly til positions-bestemmelse. Derfor havde dette udstyr stor betydning i forbindelse med opdagelsen af de allierede fly. De engelske bombe- og mineudlægningsfly medførte en indbygget sender og modtager på undersiden, således at området lige under og foran flyet blev dækket. Det gav navigatøren et indtryk af terrænet eller kystlinjen og understøttede positionsbestemmelsen. I løbet af vinteren 1943/44 var op til 90% af den samlede flystyrke udrustet med H2S/X.²³ Udstyret blev videreudviklet i løbet af krigen, men radarens egne stråler var stadig til fare for flyet. De tyske modtagere, som denne FuMB 27 på billedet, kunne let opfange H2S/X signalerne og finde frem til det fjendtlige fly.

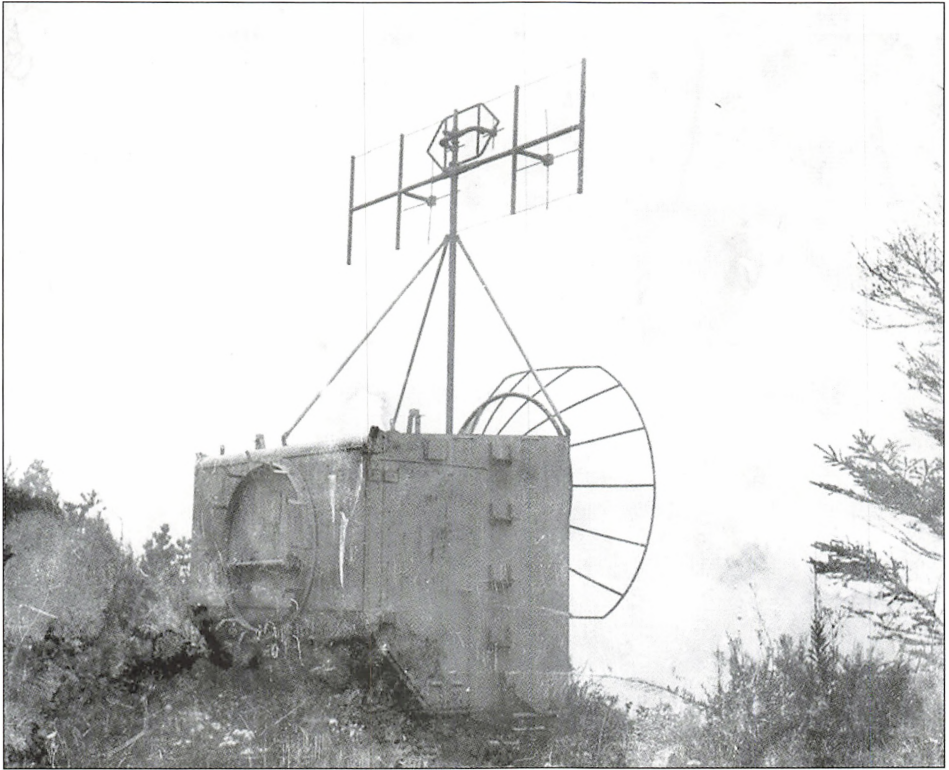
Signalopklaringsstationen for kystartilleriet stod tilbagetrukket fra kysten i stillingens sydlige afsnit tæt ved den sydlige 20 mm luftværnsstilling (nr.: 5). De tyske marineartillerister opsendte vejrballoner med radiosonder.²⁴ Pejleantennen kunne måle retningen til sonden under ballonen. Radiosonden transmitterede selv flyvehøjden. Dataene gjorde artilleristerne i stand til at beregne og korrigere for sidevindsafvigelse i forskellige højder ved skydning. Vores kystløjtnant fra søværnets bevogtningsstyrke, med hovedkvarter i *Heshbjerg Batteri*, betegnede også ganske rammende på sin kortskitse hytten som en »metrologisk station«.²⁵

Før FuMO 41g bliver til FuMO 303. Den første Radar, »Gerät 637«, ved Søren Kirkegaards Mindesten på Gilbjerg hoved under installering af teknikere fra Luftwaffe sommeren 1942. Den tyske Chef for signalregimentet, Oberst Ewald ser til at alt går ret for sig. Efter: Air Combat Vol. 3, nummer 4, s. 101. (nr. 1 på tegningen side 112).

Reflektoren med dipoler på FuMO 303. Antennen var todelt. Den nederste halvdel fungerede som sender og den øverste som modtager. (Nr. 1 på tegningen side 112). (Gilleleje Lokalhistorisk arkiv).

FuMB 27 signalopklaringsstationen N.V. for de to store søgeradarer ved Mindestenen. (Nr. 4 på tegningen side 112). (Gilleleje Lokalhistorisk arkiv).

Afslutning

Det har ud fra det foregående været muligt at sætte Gilbjerghovedstillingen i en forholdsvis tilfredsstillende organisatorisk og historisk sammenhæng.

Det, der stadig skaber en smule forvirring, er at materiellet i radarstillingen på Gilbjerg løste to opgaver: Kontrol- og varselingstjeneste og specielt efter september 1944 en række opgaver for det tyske sø-artilleri på Nordkysten. Samtidig anvendte de to værn, *Kriegsmarine* og *Luftwaffe*, hver deres forskellige betegnelser for det samme radarmateriel. Det, der forplumrer verden fuldstændig, er at betegnelserne heller ikke bliver brugt konsekvent af de to værn.

Signalopklaringsstationen for den tyske kystartillerikommando stod tilbagetrukket fra kysten i stillingens sydlige afsnit. (Nr. 5 på tegningen side 112). (Gilleleje Lokalhistorisk arkiv).

Artiklen her indeholder en pæn omgang forkortelser og fagtermer for 60 år gammelt mystisk tysk elektronisk udstyr. Jeg synes derfor, at det her til sidst er hensigtsmæssigt, at gøre lidt ud af ordforklaringen. Beskrivelsen begrænser sig hovedsagligt til materiellet i Gilbjerg hovedstillingen, og skal derfor kun forstås som en hjælp til forståelse af artiklens tekniske betegnelser og være en beskeden ledetråd for dem, der ønsker at gå videre med emnet. Det har her kun været muligt at præsentere generelle træk og forhåbentlig vække nysgerrigheden.

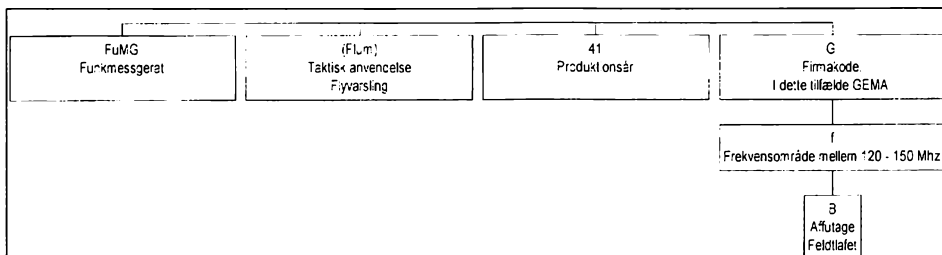
Radar

Fra engelsk radio detection and ranging; metode til ved hjælp af højfrekvente radiobølger, at opdage og måle afstanden til objekter over store afstande.

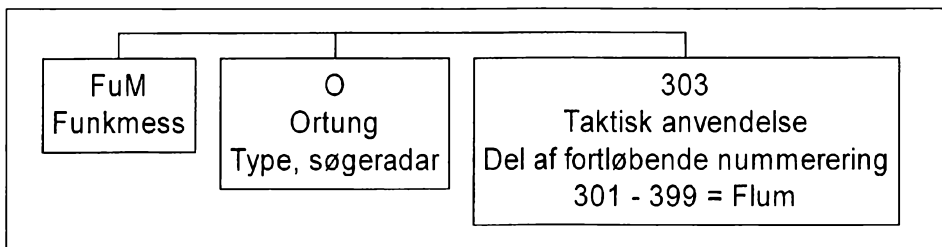
Metoden bygger på måling af tidsforskellen fra impulserne blev udsendt fra en senderantenne til de reflekteres af målet og modtages igen.

De reflekterede radiobølger forstærkes i modtageren og målet fremstilles som et silhuetbillede på en indikatorskærm.

Refleksionen af HF-energi fra metaloverflader opdages af Marconi. Katodestrålerøret opfindes i 1897 af Braun. C. Hulsmeyer får i 1904 patenteret et »Telemobilscope«. Forskeren H. Yagi baner i 1929 vejen til den moderne radar med sine studier med mht. retningsantennen. Militære systemer bliver udviklet i midten af 30'erne især i England og Tyskland. Den tyske betegnelse for metoden var i 30'erne og 40'erne »Funkmessverfahren« .

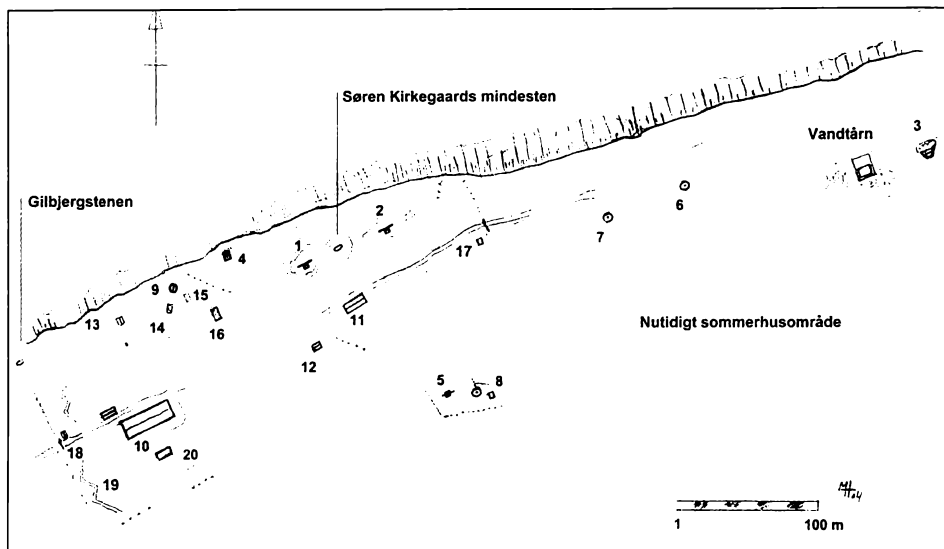

Opbygning af de tyske radarbetegnelser. Luftwaffemateriel indtil 1943. Eks.: FuMG (Flum) 41 G. (fB)

Kriegsmarines kode for det samme udstyr er efter 1943 lidt mere enkel. Eks.: FuMO 303

Bygninger og jordanlæg

Kortet er dels tegnet efter en skitse fra Søværnets bevogtningsstyrke i august 1945 og eget markarbejde i terrænet. Det er her forsøgt at fastslå stillingens nøjagtige udstrækning, fordi Søværnets skitse er uden mål. Der er dog fundet spor i området, der giver os et ganske godt billede af anlægget. Bygninger efter 1945 er tegnet med punkteret streg. (Tegning: Marco Hansen)..

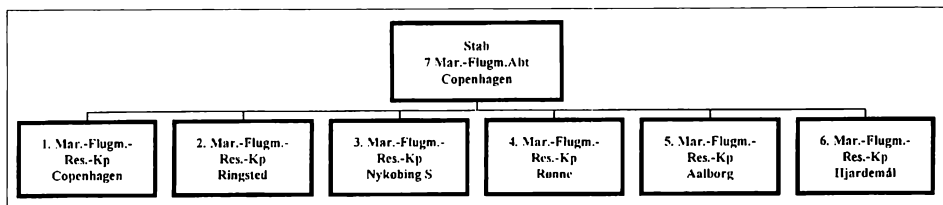
6 – 9	Luftværnsstillinger til 20 mm Madsen. Nr. 8 har en lille stilling til 7,92 MG som nabo. Kystløjtnanten lister den under luftværnsskyts. Det har sandsynligvis drejet sig om en stilling til forsvar bag terrænet.	Nærforsvar mod lavtgående fly	Placeringerne er ret usikre. Der er dog stadig spor af løbegrave og stilling aftegnet i vegetationen ved nr. 8
10	30 mands barak	Indkvartering	Sikker
11	Motorbarak	Generator og strømforsyning	Sikker
12	Barak	Ukendt	Ingen spor
13	Skur	Toilet	Ingen spor
14 – 15	Jordanlæg	Dækningsgrave	Ingen spor
16	Jordanlæg/tømmerkonstruktion	Drivmiddellager: Dieselolie	Ingen spor
17 – 18	Skue med bom	Vagt	Ingen spor. Placering dog sikker
19	Jordanlæg	Skyttegrave	Aftening i skovbunden
20	Jordanlæg/tømmerkonstruktion	Bunker/dækningsgrav til betjeningsmandskab	Ingen spor

Ved befrielsen fandtes der følgende anlæg på Gilbjerg hoved:

Radarmateriel

Nr	Type og kodenavn	Anvendelse	Operativ status	Placering 2005
1	FuMO 303/FuMG 41G (fB) »Freya« (G. 637*)	(Flum) Varslings og søgeradar mod luftmål 125 Mhz	06. 1942	Sikker
2	FuMO 5 »Boulogne« (G. 1122)	Varslings og søgeradar med højere frekvens område end FuMG 41 G (330 – 430 Mhz)	Efteråret 1944	Sikker
3	FuMO 214 »Würzburg Riese«	Præcisionsradar til luft og sømål. sømål. Kunne anvendes som søgeradar med en rækkevidde på 80 km og som pejleradar med en rækkevidde på 60 km	05. 1945. Radaren nåede ikke at blive operativ inden kapitulationen	Sikker
4	Kombination af FuMB 21 & FuMB 27 »Chinesestand« (556)	Signalopklarings udstyr mod den engelske H2S/X navigationsradar.	Efteråret 1944	Ingen spor. Placering usikker
5	FuMB med ukendt pejleantennetype	Pejlestation til radiosonder monteret under vejrballoner til bla. beregning af vindafdrift ved artilleriskydning.	Efteråret 1944	Sikker

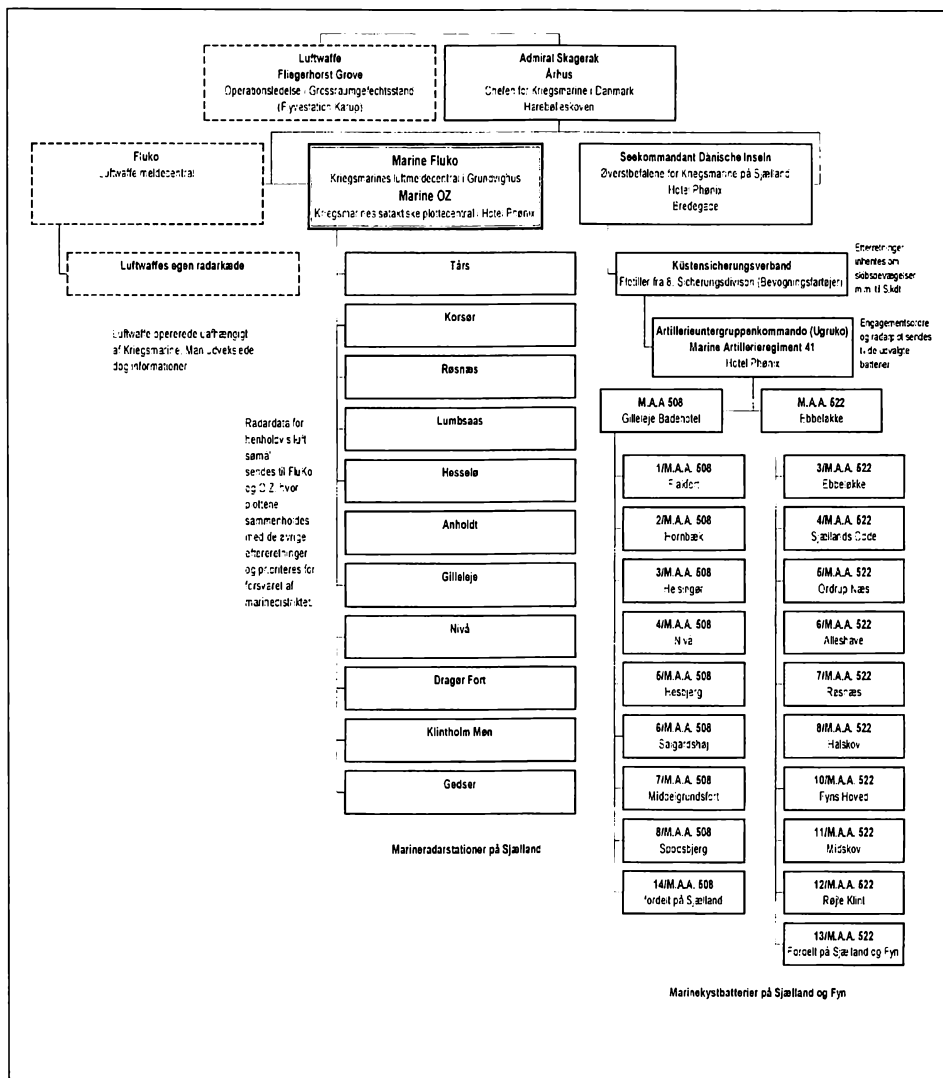
* MCH: RM 35 I/299: I rapporten fra 22. 06. 42 er stelnummeret på »Freyaen« på Gilbjerg hoved angivet som G. (Gerät) 637. SES: Generalstabens Eksa. Kont. I Reg. Nr. 348.45 320/1945-20/9. Beskrivelse af radiopejlestation på Gilbjerg hoved (Kortdel). Fumo 41g er på kortskitsen fra Søværnet også betegnet som G. 637. Det giver os ikke kun stelnummeret på radaren men også en sikker placering af udstyret til venstre for Søren Kirkegaards stenen.

Organisationsdiagram for Kriegsmarines luftmeldetjeneste for Nordjylland, Sjælland og øerne pr. 14 oktober 1944. Staben sad også i Grundtvighus, Studiestræde 38 i København. Michael Svejgaard.

Forkortelser	Tysk betegnelse	Oversættelse
FuMo	Funkmessortung	Radar
FuMB	Funkmessbeobachtung	Signalopklaring
Flum	Flugmelde	Luftmelde
FluKo	Flugkommando	Meldecentral (Luftwaffe betegnelse)
G.	Gerätenummer	Stelnummer
HS2/X		Engelsk flybåren Navigationsradar
Mar. Flugm. Abt	Marine Flugmeldeabteilung	Marine luftmeldeafdeling
Mar. Res. Flugm. Abt.	Marine Reserve Flugmeldeabteilung	Marine reserve luftmeldeafdeling
O.Z	Ortungszentrale	Meldecentral/Plotterum (Kriegsmarine)
PPI	Plan Position Indikator	Radarscoop
UgruKo	Untergruppenkommando	Artilleri-undergruppekommando
Tote	Hauptlagekarte	Fra engelsk: Totalisator

Kommunikationsdiagram over ampinformationstjenesten for det tyske marineartilleri på Sjælland og øerne, maj 1945 *

* Efter: MAB. German Seacoastdefences. European Theater, vol 5, inclosure 2: General Communications Diagram for German Navy Coast Defence, HL. Indberetningen til Frederiksborg Amt 06.45. og Andersen 2001: Bilag 2 h.

Noter

Tak til oberst (pens.) Michaël Svejgaard fra Karup, der allerede en menneskealder før alle os andre begyndte at forske i de tyske radarsystemer. for arkivmaterialet og den store interesse han har vist for denne undersøgelse.

- ¹ Bomberkommandoen: S. 166 – 167.
- ² Ktb. Seekriegsleitung. Eigene Lage 18.04.40 s. 183.
- ³ Schröder: S. 90.
- ⁴ Andersen, 2001: S. 95.
- ⁵ Kieler s. 17: »Den eneste form for suverænitetshåndhævelse, som nu var pålagt søværnet med kystbevogtningen, tjente grundlæggende tyske interesser.«
- ⁶ I 1941 krævede tyskerne 12 danske torpedobåde udleveret. Kongen, Marineministeriet og Søværnet var imod udleveringen, der trods al modstand blev tvungent igennem efter pres fra tyskerne og statsministeren. Der blev dog kun udleveret 8 både uden våben og udstyr. Det blev stærkt kritiseret i England, at fartøjerne var faldet ubeskadiget i tyskernes hænder. Marinen var kommet i en svær loyalitetskrise mellem regeringens samarbejdspolitik og modstanden mod den fremmede besættelsesmagt.
- ⁷ Ibid: S. 23 »Den danske militære efterretningstjenestes forbindelse med England forblev en hemmelighed også for tyskerne til efter den 29. august 1943.«
- ⁸ RA 203. 6/127 Küstenverteidigung IV. Marineoberkommando Nord B.Nr. Gkdos. 1635/42 AIII. S. 8: »Die Erhöhung der Zahl der Sicherungsfahrzeuge wird auf die Dauer unvermeidlich. Sämtliche im Sicherungsdienst eingesetzten Verbände werden z.Zt. bis an die Grenze der materiellen und personellen Leistungsfähigkeit beansprucht. [...] infolge der verschärften englischen Grundminen offensive [...] und der notwendigen Geleitverstärkung infolge starker Luftangriffe treten bereits Schwierigkeiten bei Durchführung des Geleit- und Minensuchdienstes infolge Mangel an Verbänden auf.«
- ⁹ USNHC-OAB Box 76: Rapport skrevet af admiral Wurmbach vedrørende hans tjeneste som marinechef i Danmark.
- ¹⁰ Se: Die Marinebatterie Hornbæk Teil 1 – 2. IBA Heft 36 & 37. Giver en detaljeret beskrivelse af batteriets historie og opbygning. En dansk oversættelse af del 1 findes i tidsskriftet Hornbækegenen Nr. 64 fra 2001.
- ¹¹ Se: Grøndal, Gert: Besættelsestiden i Munkerup og Gilleleje set og oplevet af en lokal teenager.
- ¹² KGB. Oversigt over de af den tyske værnemagt udførte befæstningsanlæg i Danmark. Bilag 7.
- ¹³ Se: Hansen, Marco: Tyske miniubåde på Lynæsfort i 1945.
- ¹⁴ VTA. 70/50/1. Beslaglæggelsessag for sommerhusgrunde ved Salgaarshøj/Vejby.
- ¹⁵ Se Kristensen, Kofod & Weber: s. 363 – 64. Tallene er hentet fra primært kildemateriale med provinens i Public Record Office i London. Bind 1 af Vestallierede luftangreb indeholder, forfattet af Frank Weber, på siderne 317 – 363 en velskrevet og levende beretning om R.A.F. 's mineoperationer. I Politikens årbog fra 1948 angives S. 166 antallet af bundminer med ca. 4300 hvoraf pr. 1. august 1947 de 1135 var uskadeliggjort ved minestrygning, desarmering, selvdetonation eller skibsforslis. Antallet af forankrede miner angives til ca. 15000 hvoraf pr. 1. august 1947 5000 var uskadeliggjorte.
- ¹⁶ Se Hvem –Hvad –Hvor 1948 s. 166. Hvis man sætter det i forhold til de udlagte miner fortæller disse tal lidt om hvor ressourcekrævende det har været, at rydde op efter Anden Verdenskrig i de danske Farvande. Se også »Et brag af en historie - eller to« af Michael Ahlström, HHKCs årbog 2003.

- ¹⁷ Branmsen m.fl. bind 4 . S. 535.
- ¹⁸ SES. Militære hovedkvarterer afslører sig nådesløst når man betragter telefonforbindelserne. Det har ud fra listen også været muligt, at verificere luftmeldecentralen på Grundvighus (Hotel Dannevirke).
- ¹⁹ SES. Beskrivelse af radiopejlestation på Gilbjerg hoved (tekstdel).
- ²⁰ Trenkle: S. 90.
- ²¹ Se Schröder s. 132 for flere detaljer om FuMo 214. Det var hårdt arbejde, at være personel på en operativ Würzburg-radar. Der fandtes ingen moderne servomotorer til at holde radaren låst på målet. Operatørerne skulle manuelt dreje den tunge radar og kabine. Løbende nye meldinger for målet og korrektioner for kurs og fart sammen med varmen fra radiatorerne har tjenesten i kabinen været noget af en prøvelse.
- ²² Arena bind II s. 169 og efter samtale med oberst M. Svejgaard.
- ²³ Kristensen, Kofod & Weber: s. 288.
- ²⁴ HA. Indberetning til Frederiksborg Amt Vest fra den 26.05.1945: Det synes også at forklare de "64 ilt eller brintflasker" som modstandsfolkene tæller op på den artillerikommandostationen, der har været indrettet på Gilbjerg hoved Badehotel og omkringliggende sommerhuse.
- ²⁵ SES: Beskrivelse af radiopejlestation på Gilbjerg hoved. Kortdel.

Litteratur

- Andersen, Jens: Det tyske invasionsforsvar i Danmark. Upubliceret Ph.d. afhandling, Syddansk Universitet, 2000.
- Arena, Nino: Il Radar, volume secundo, La Guerra Aerea, attacco-difesa. Modena 1977.
- Bramsen, Bo og Palle Fogtal (Udg): København før nu og aldrig. Bind 4. København 1987.
- British Air Ministry: Bomberkommandoen. Stockholm 1945.
- Grøndal, Gert: Besættelsestiden i Munkeup og Gilleleje set og oplevet af en lokal teenager. Årbog 2003. Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre. S. 26 - 27.
- Hansen, Marco: Tyske miniubåde på Lynæsfort i 1945. Fortidsnyt på Halsnæs nr. 44 jan. 2004 s. 56 - 62.
- Kieler, Kommandør S. S.v. F.: Søværnets vilkår og virke under den tyske besættelse april 1940 til august 1943. Tidskrift for søvæsen 1993. S. 1 - 55.
- Kristensen, Henrik Skov, Claus Kofod & Frank Weber: Vestallierede luftangreb i Danmark under 2. verdenskrig. Århus 1988.
- Larsen, Helge (ansvarh. red.) m. fl.: Hvem - Hvad - Hvor, Politikens Aarvog 1948. København 1947.
- Marineküstenbatterie Hornbæk 2/MAA 508 Teil 1. IBA informationen nr. 36.
- Marineküstenbatterie Hornbæk 2/MAA 508 Teil 2. IBA informationen nr. 37.
- Rahn, Werner, Gerhard Schreiber & Hansjoseph Maihofer (udg.): Kriegstagebuch der Seekriegsleitung 1939 - 1945. Teil A Bd. 8. Berlin/Bonn/Hamburg 1988-97.
- Schröder, Hans A.: Luftforsvarets grå eminence, Træk af kontrol- og varslingstjenestens historie. Vedbæk 1987.
- Svejgaard, Michaël : The Luftnachrichtendienst in Denmark , vol. 1 "Post Post Mortem" Karup 2002.

Trenkele, Fritz: Die deutschen Funkmessverfahren bis 1945. Stuttgart 1979.

Rigsarkivet (RA)

Danica-mikrofilm Marine-Oberkommando Ostsee -Führungsstab-. B.Nr. Gkdos. 1982/43
AIK. Verteidigung des dänischen Raumes. Danica 628/10/9476-77.

Håndskriftsamlingen XVI Danica 2037/142: Küstenverteidigung VI.2, Bd. 1 u. 2.
26.3.1941 - 10.11.1943

Stadsarkivet København (SA)

Kraks København og omegn - erhverv 1942 - 45

Helsing Lokalkativ (HA)

Indberetning til Frederiksborg Amt Vest fra den 26.05.1945 vedr. tysk krigsmateriel.

Vejby Tibirke Sognearkiv (VTA)

70: Yngre sognekommune og Forsvarsvæsen A115/1986, L. 70/ Ks. 50/1: Sag vedrørende
»Die deutsche Wehrmacht 1944 - 45«.

Det kongelige Garnisionsbibliotek (KGB)

Generalkommandoen, 12.5.1945: Oversigt over de af den tyske værnemagt udførte
befæstningsanlæg i Danmark.

Marinens Bibliotek (MAB)

Report of seacoast Artillery Evaluation Bord, United States Forces, European Theater:
German Seacoastdefences. European Theater, vol 6, 1945.

MuseumsCenter Hanstholm (MCH) -original i Bundesarchiv Militärarchiv Freiburg

RM 35 I / 299 Akte G.Kdos. 81 - Funkmessgeräte. Bd. 2 1.5. - 31. 12. 1942

Oberst Michaël Svejgaards samling (SES)

Generalstabens Ekse. Kont. I Reg. Nr. 348.45 320/1945-20/9. Beskrivelse af
radiopejlestation på Gilbjergshoved (Kortog tekstdel).

Air Combat Vol. 3, number 4. New Jersey 1970.

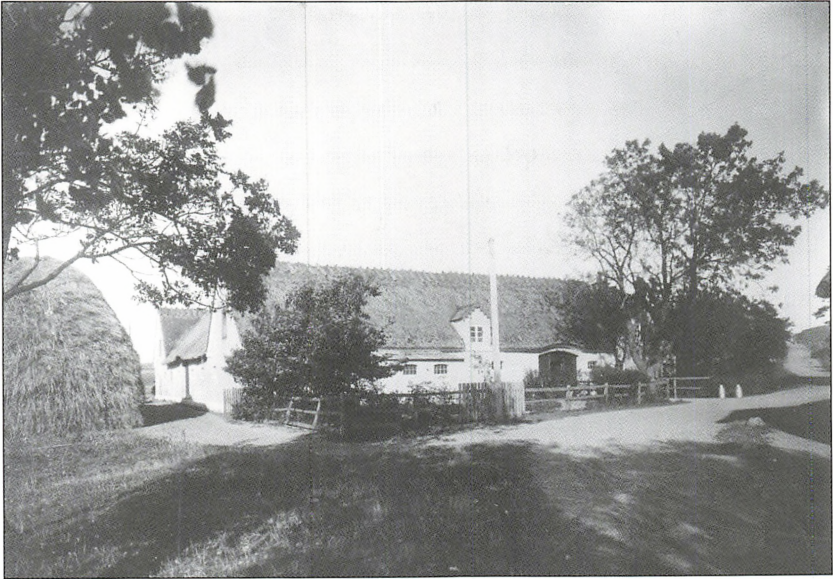
Oversigt over: Tyske faste telefonforbindelser i Storkøbenhavn 1940 - 45. Ajourført sep.
1996.

United States Naval Historical Center, Washington DC (USNC-OAB)

Operational Archives Branch German Naval Archives, 1922 - 1945

Box 76, NID 1/GP/2 Essay by Admiral Wurmbach on his Activities in Denmark as FOIC
and Admiral Skagerrak from 29 march 1943-4 August 1945, 23 Jan. 1946. (Kopi via
Museumscenter Hanstholm).

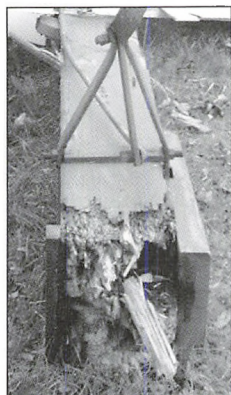
Marco Hansen, født i 1965, er B.A. i tysk fra Odense Universitet og har fra 1989 til 1998 været tilknyttet Miljøministeriets projekt til registrering af betonbefæstningsanlæg i Danmark fra 1848 - 1945.

Sandbjerggård i Huseby ved Arresø fotograferet 1910.

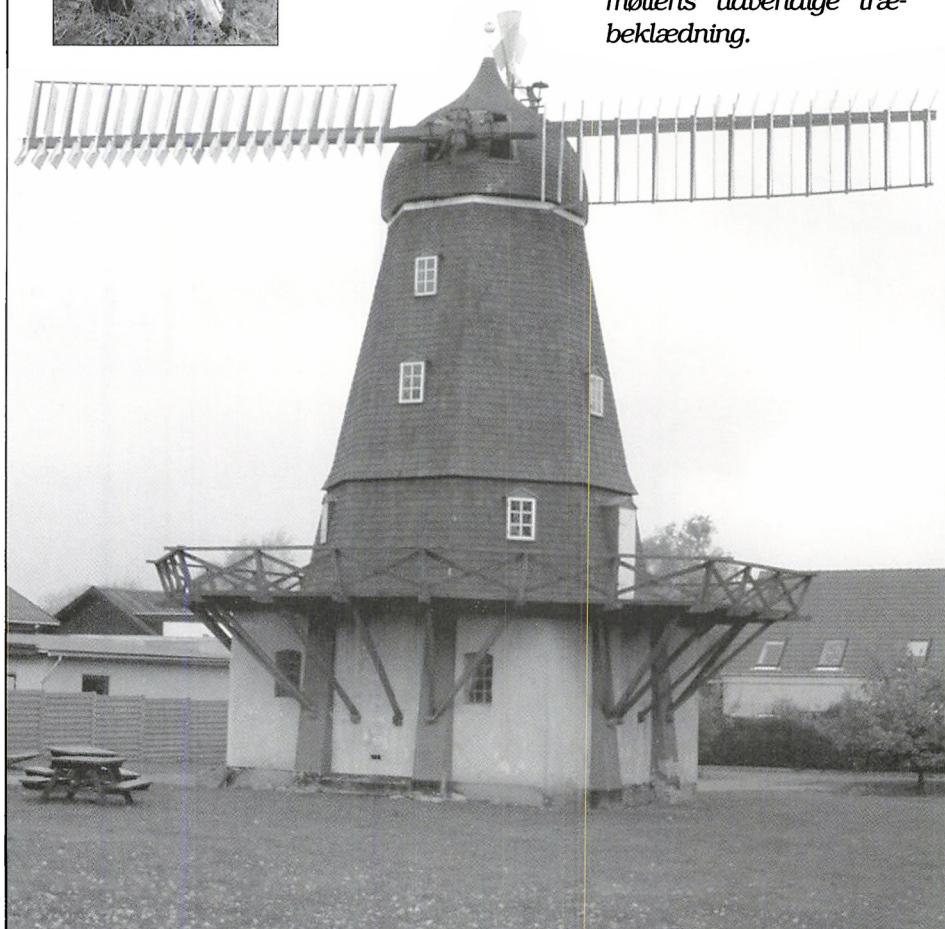
*Sandbjerggård
fotograferet i 2003.
(Foto: Peter Kalko).*

*Råd i vingen,
der var årsag
til at den
brækkede af i
september
2003 og faldt
ned.*

*Ved et tilfælde beskadi-
gede den nedfaldende
vinge kun en lille del af
møllens udvendige træ-
beklædning.*

*Ramløse Mølle i november 2003, hvor der nu kun er en vinge tilbage.
Kranen er på vej for at afmontere vingen.*

Fra lærketræer til mølevinger

I 1882 fik Ramløse sin første mølle. Da denne udbrændte i 1908, blev en ny, større og mere tidssvarende mølle opført. I tilknytning til møllen oprettedes i de følgende år et savværk, og det driftige møllerpar, Niels og Sofie Petersen, drev også et brøudsalg såvel som telefoncentral fra deres ejendom.

Ramløse Mølle kørte for sidste gang i 1937, og gennem de følgende årtier blev møllen kun nødtørftigt vedligeholdt.

I 1973 rev vinden den ene vinge af, og den anden måtte demonteres. Borgere i Ramløse samlede penge ind til bekostning af et par nye vinger. Der gik kun otte år, før uheldet atter ramte møllen - en voldsom storm rev i november 1981 den 6,5 tons tunge møllehat af.

Forsikringspenge og midler fra Helsingørskommune, der havde købt møllen i 1979, dækkede udgifterne til en gennemrestauration af Ramløse Mølle og i 1984 stiftedes Ramløse Mølleforening. Som et led i foreningens bestræbelser på at »bevare og levendegøre møllen« arrangerer mølleforeningen flere gange om året mølledage og rundvisninger, hvor besøgende kan se møllen arbejde.

Møllebygger Jørn Nielsson besigtiger mølevingen, inden den skal nedtages.

Der var således en del gæster på møllen, der den 21. september 2003 fik sig en oplevelse ud over det sædvanlige. Der var god vind, og der blev derfor malet mel, da et stort brag og kaskader af træsplinter fortalte, at møllen igen var ramt af uheld. Den ene vinge var knækket.

Med hjælp fra Falck, en stor kran og møllebygger Jørn Nielsson fra Løve, blev vingerne nedtaget, og jagten på træ til et par nye møllevinger gik ind.

Tekst og fotos:

Lene Bagger, Inge Margrethe Davidsen, Peter Kalko og Jørgen Larsen

Den sidste del af vingen gøres fast til kranen af møllebygger Jørn Nielsson.

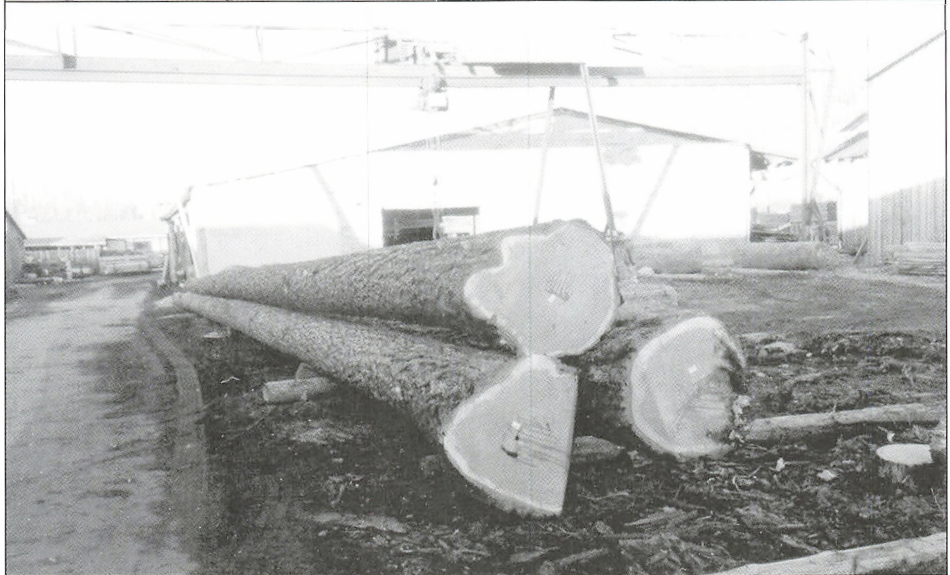
Vingen fjernes med kran. Til højre står Ramløse Mølleforenings formand Jørgen Larsen og overvåger nedtagningen.

Der skulle bruges 3, men blev fældet 4 lærketræer. Hvert lærketræ skulle være mindst 23 meter højt og have en diameter på min. 60 cm. Her overvåger møllebygger Jørn Nielsson og skovfoged Knud Larsen fældningen af et af lærketræerne.

Det stolte lærketræ er fældet.

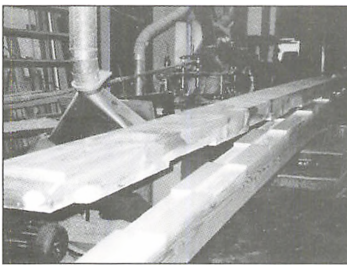
Tre af de fældede lærketræer på savværket klar til udskæring.

Opskåret tømmer til de nye møllevinger er lagt til tørring hos møllebyggeren.

Møllebygger Jørn Nielsson i gang med udkæmning til lasken, en planke på 10 x 30 cm, som skal lægges over møllevingen, for at få den til at bue.

Vingen og lasken er klar til at samles. Efter samlingen har vingen en bue på 60-70 cm.

Møllebyggeren forbereder hækskederne, som jalou-sierne skal monteres på.

Hækskederne er nu færdigmonteret.

Boring med håndkraft af hul til »ladestokken« - akslen, der går igennem vingen og styrer åbning og lukning af jalousierne.

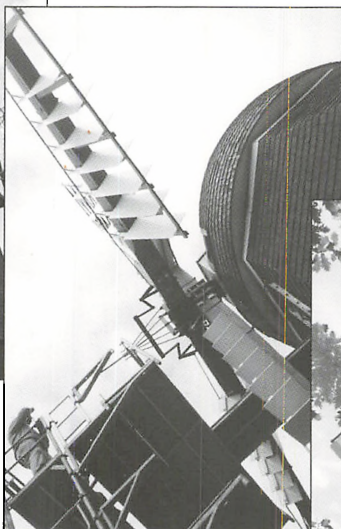
Den færdige vingearm køres ud af værkstedet. Læg mærke til vingens bue.

De to færdige vingearme ankommer på blokvogn til Ramløse Mølle.

*Nummer to vingearm
hejses på plads og
monteres.*

*Ramløse Mølle
med de to nye
vinger og åbne
jalousier
fotograferet i juni
2005.*

*Jalousierne monte-
res på vingearmene
og møllen er klar til
at male mel igen!*

Før nu

Nejlinge gadekær. I baggrunden Hvidekærgård. Foto fra ca. 1920

*Samme motiv i 2003.
(Foto: Peter Kalko).*

Det skete for hundrede år siden i Holbo Herred

Uddrag fra Frederiksborg Amts Avis årgang 1902

Samlet og redigeret af Peter Kalko

For at give et indtryk af hvad der rørte sig her på egnen i Holbo Herred for ca 100 år siden, har jeg gennemgået en hel årgang af Frederiksborg Amts Avis på Det kgl. Bibliotek.

For at skabe en vis overskuelighed i de mange notitser, indlæg og annoncer, er det udvalgte stof samlet i kronologisk orden. Af pladshensyn er ikke alle notitser og omtaler medtaget, men det skulle ud fra det her viste materiale være muligt at danne sig et indtryk af, hvad der rørte sig i tiden for hundrede år siden, hvad der skete her på egnen og hvilke muligheder befolkningen havde for at deltage i fester, religiøse sammenkomster, foredrag, udflugter og meget mere.

Det er Frederiksborg Amts Avis' lokale meddelere der har skrevet og indsendt beretningerne om stort og småt til avisen.

Helsinge, den 2. Januar 1902

Helsinge Sangforening holdt forleden aarlig Generalforsamling. Formanden Dyrnlæge Gram bød Velkommen. Maler Jensen valgtes til Dirigent. Medlemstal 60. Til Bestyrelsen genvalgtes Sagfører Kapel, Skræddermester Jensen og Forpagter Larsen.

Good Templar Logens Julefest var besøgt af ca. 130 Børn, som beværtedes med Chokolade og andre gode

Sager. Festen varede til hen paa Morgenstunden.

Gæstgiver O.P. Olsen, Helsinge Kro, er i Dag erklæret fallit.

Græsted, den 5. Januar

Græsted nye Lærerindeskole indvies, vil Gud, Mandag den 6te Kl. 2½ ved Sognepræsten. Sognets Beboere indbydes.

Helsinge-Valby Sogneraads ordinære Møde i Lørdags.

Blandt andet: Skrivelse fra Birkedommer Hammerich med

Besværing over, at Vandstanden i Gadekæret i Helsingør er saa høj, at Beholdningen af Brænde og Tørv i Tinghusets Kælder er udsat for at blive ødelagt, hvorfor Birke-dommeren anmoder om, at Vandstanden hurtigst mulig maa blive sænket. Sogneraadet vedtog at afholde en Vand-synsforretning ved Gadekæret.

*Annisse, den 8. Januar –
Annonce:*

Stor Præmiemaskerade i Annisse.

Søndag den 26. Januar afholder 38te Kreds offentlig Præmiemaskerade i Annisse Forsamlingshus. Der udsættes en Præmie til den mest komiske herre og en til den smukkeste herre, to Præmier til de to smukkeste Damer. God Beværtning, Hornmusik og bonet Gulv.

Græsted, den 13. Januar

Græsted Afholdsforening afholdt i Fredags offentligt Møde i Græsted Skole med Fr. Lindberg, Silkeborg, som Taler. Hr. L. holdt et interessant Foredrag, i hvilket han særlig sammenlignede de nedbrydende kræfter i Samfundet og da igen de berusende Drikke med et »Dødningeur«.

Helsingør, den 21. Januar

Vejby-Tibirke Foredragsforening afholdt forleden aarlig Generalforsamling i Vejby Forsamlingshus. Der har i Aarets Løb været afholdt 11 Foredrag, og Medlemstallet har været 344.

111-Mands Foreningen for Helsingør og Omegn afholdt i Søndags Generalforsamling. I Aarets Løb er indtruffet 7 Dødsfald. Af nye medlemmer er der tilgaaet 6. Medlemstallet er 126.

Gilleleje, den 25. Januar

Et Ulykkestilfælde, der nær havde kostet et Menneske Livet, skete i Forgaars her i Gilleleje.

Det herværende Bryggeris Ishus, der efterhaanden var bleven stærkt medtaget af Tidens Tand, skulde underkastes en Reparation, men endnu inden Haandværkerne havde faaet det tunge Tag, der var dækket af et tykt Lag Tørvejord, stivet tilstrækkeligt af, styrtede det pludseligt sammen og begravede fuldstændig Brygger Carl Petersen, der var gaaet ind i Ishuset. Heldigvis opholdt der sig i Nærheden nogle Arbejdere, der hørte Braget af det sammenstyrtede Tag og et Raab om

Hjælp, og som hurtig ilede til og gav sig til at rydde Tomten for at faa den ulykkelige Mand gravet ud. Det var imidlertid langt fra nogen let Opgave og først efter Omtrent en Times Forløb kom man saa vidt, at man kunde faa et Reb bundet om Livet paa Hr. Petersen og paa den Maade faa ham reddet fra den ufrivillige Begravelse. Men Bryggeren var da ogsaa meget ilde medtaget efter den Tur, og Dr. Scharling, der blev tilkaldt, konstaterede, at Brystkassen var slemt læderet, samt 2 Ribben brækkede, men mente for øvrigt, at der ikke var nogen større Fare for den tilskadekommandes Liv, der sikkerligen ville være endt, hvis der ikke saa hurtigt var kommet Hjælp.

Helsinge, den 27. Januar

Good-Templar Logen »Skovly« i Nejlinge indviede i Lørdags den ny Forsamlingsbygning samme Sted ved en Festlighed, der overværedes af ca. 200 mennesker. Festligheden, som afholdtes i den smukt pyntede Sal, overværedes af Helsinge Afholdsforening med Fane.

Helsinge, den 6. Februar

Helsinge gl. Hingsteforening afholdt forleden afsluttende Generalforsamling, hvor Fore-

ningen blev opløst, hvorefter man drak Gravøl

Gilleleje, den 7. Februar

Paa det saakaldte »Hulerød Teater« holdtes i Forgaars Kostumeprøve til en Dilletantforestilling. Der blev bl.a. opført det kendte og smukke Stykke »Slægtningene«, der fik en saa god Udførelse, at det sikkert vil blive et Par fornøjelige Aftener, der venter det skuelystne Publikum. Ved talrigt Besøg, bør man lønne de flinke Dilletanter.

Den sjællandske Bondestands Sparekasse holder Kontordage i Helsinge hos Gjæstgiver O.P. Olsen den 1ste og 3dje Tirsdag i hver Maaned fra Kl 11-2 og i Græsted Kro den 2nden og 4de Tirsdag fra 11-2.

Paa disse Kontordage modtages Indskud, som forrentes med 4 Kr. aarlig af 100 Kr.

Helsinge, 7. Februar – annonce:

Læge Lundgaard, Helsinge, er bortreist Lørdag og Søndag.

Helsinge, 8. Februar

En grov Mystifikation. Blandt vore Kundgørelser vil man i Fredagsnumret finde en Annonce om, at Læge Lundgaard er bortreist. Den er indrykket efter en Skrivelse, undertegnet med Lægens Navn,

som vi modtog i Torsdags.
Hvem skildrer derfor vor
Forbavselse, da Doktor
Lundgaard i Dag ringer os op
og meddeler, at det ikke er
ham, der har sendt os
Annoncen.

*Annoncer, indrykket den 12.
Februar*

I Udsholt Forsamlingshus
afholdes, vil Gud, evangeliske
Møder Torsdag den 13. og
Fredag den 14. Februar, hver
Aften Kl 6½. Alle er velkomne.

Evangelisk Møde afholdes hos
Lauritz Olsen, Vejby, Tirsdag
den 11. og Onsdag den 12.
Aften Kl 7.

Vækkelsesmøder afholdes, vil
Gud, i Græsted Missionshus
Torsdag, Fredag og Lørdag Kl
7, og Søndag Kl 2 ved
forskellige Talere. Sang og
Guitarspil.

Luthersk Missionsforening
afholder Møde, om Gud vil,
Lørdag Aften hos Jensen ved
Sandkroen.

Missionsuge i Maarum Sogn
(Ejlstrup Missionshus) – 16.,
17., 18., 19., 20. 21., 22. med
forskellige Talere fra Køben-
havn, Odense og Ørsted.

Søndag den 23. Februar Kl 10
i Maarum Kirke: Pastor Kold

Tandflinit i Helsingø.

Onsdag den 12. Februar aabner under-
tegne med Assistance af min Hustru,
Tandlæge Valborg Lundgaard,
en Tandflinit i Helsingø. Alle Tandopera-
tioner udføres. Kunstige Tænder indsatte.
Tandudtrækning under eller uden Bedøvelse.
Konfultationstid Kl. 9–4.

L. Lundgaard,
Læge.

fra København. Alle er hjærtelig
velkomne.

**Stor offentlig Præmiema-
skerade** afholdes i

Logebygningen i Nejlinge
Søndag den 16. Februar.
Maskeraden begynder Kl. 6 og
Masken falder Kl. 9. Derefter
Bal. Entre: 75 Øre for en Herre
og 40 Øre for en Dame.

Tilskuerbilletter faas a 35 Øre
for Voksne og 20 Øre for Børn.

Blidstrup, den 12. Marts

Blidstrup Foredragsforening
holdt Møde i Søndags, ved
hvilket fhv. Grd. Lars Larsen,
Vejby talte om Landbo-
forholdenes Udvikling i de
sidste 100 Aar. Derefter havde
Foreningen en selskabelig
Sammenkomst, hvori baade
bosiddende Folk og unge
deltog. Det bekræftedes ved
denne Sammenkomst som
tidligere, at Udelukkelsen af
spirituøse Drikke langt fra at
virke dæmpende, tvertimod
fremhjælper en god og en livlig

Winfefest paa Thingbaffen ved Esrom

afholdes 2den Winfedag af Esbønderup Sogns Sngeløse.

Kl. 4—5 **Forumust paa Ffestpladsen.**

Kl. 5—6¹, **Gymnastikopvisning.**

Kl. 7 tager **Dansen** sin Begyndelse.

Paa Ffestpladsen, der er smukt dekoreret og om Aftenen oplyst af kulørte Lamper, forefindes foruden mange forskellige Forlystelser Bedørtning (ikke spirituose Drikke), Røgetelt, Garderobe og Cyllestald, og med forventet Tilløbelse **Lombola**. **En Cytte**, **Herre-** eller **Domechle** efter Winderens eget Valg, vil blive bortloddet.

Stemning og giver Sammenkomsten et ædlere Præg.

Helsinge, 29. Marts

Helsinge Kro. Ved den 2den Tvangsauktion, som afholdtes her i Dag over Helsinge Kro, blev højstbydende fhv. Gæstgiver Søren Mikkelsen, Herning, med 56.300 Kr. for hvilket Bud han erholdt Hammerslag.

Levende Billeder. James Hansen gav forleden i Vejby Forsamlingshus en Forevisning af Edisons geniale Opfindelse »Levende Billeder«. Mange af Billederne var aldeles fortrinlige. Særlig Lykke gjorde de mange comiske Scener samt Brandvæsenets Udrykning, Boerkrigen og Badeanstalten. Det talrige Publikum gav ofte livligt sit Bifald til Kende, og alle var vist enige om at have tilbragt en fornøjelig og interessant Aften.

Tisvilde, 10. April

Kongens Fødselsdag fejredes af 50 Damer og Herrer paa Tisvilde Kro. Lærer Hansen Vejby talte for Kongen og Lærer Bro, Tisvilde for Fædrelandet. Festen var meget vellykket.

I Skærød Skole afholdtes paa Kongens Fødselsdag Bal for Skolens Elever.

Græsted, den 9. Maj

Det nye Orgel i Græsted Kirke er nu færdigt og toges første Gang i Brug ved Gudstjenesten Kristi Himmelfartsdag. Orgelet, der har 5 Stemmer, har kostet i alt 2160 Kr., hvoraf halvdelen er betalt af Kirkens Kasse, medens den anden Halvdel er indsamlet blandt Sognets Beboere.

Græsted, den 27. Maj

Græsted By udvider sig Aar for Aar. I denne Tid er der

f.Eks. 5 nye Huse under Opførelse. Mærkeligt nok synes Udvidelsen ikke at gaa i Retning af Stationen, men derimod snarere bort fra denne.

Helsinge, den 29. Maj

Rejsegilde. I Dag hejses Kransen paa den Bygning, hvori Apoteket skal residere. Rejsegildet holdes paa Centralkroen. Bygningen, der har Kælder, Stue og 1. Sal, dominerer med sin 20 Alens Facade i høj Grad Omgivelserne.

Rubrikannoncer indrykket den 10. Juni:

Udsalg i Græsted,

Vil Gud, Fredag den 13. Juni paa Fredbogaard. Begynder Kl. 11. Møder kl 12, 3 og 6½. Pastor Juhl, cand.theol. Ricard og Sogenepresten taler. Spise- og Drikkevarer udsælges mellem Møderne. Egnens Folk indbydes venligst.

Tørveskær

Kan underhaanden faas til Købs eller mod Afgivelse af halvt Opskær.

Skovgaard, Esbønderup. Carl E. Damgaard.

En nyopført Smedie

Med Beboelseslejlighed og godt Arbejde er straks til Salg hos

Sommerconcert

i Hr. Gæstgiver Michelsens Sal
Helsinge Kro.

Søndag den 15. Juni Kl. 7½,
giver
Concertsangerinde Fru Paula Herreborg
og
Hr. Otto Storch,
begge fra København,

en Sang-Concert

i 4 Afbejlinger.

Billetter: Guldet 1½, og 1 Kr., Val-
fon 75 Øre, faas hos Hr. Manufaktur-
handler Fr. Larsen samt ved Indgangen.

Smed Lars Nielsen, Taagerup
pr Helsinge.

Græsted Husflidsforening

Afholder Husflidsudstilling i Græsted Missionshus Torsdag den 26. Juni. Udstillingen aabnes Kl. 3. Flere Foredrag vil blive afholdt. Kaffe udskænkes. Udstillingsgenstande bedes afleveret i Missionshuset. Tombola forefindes, hvortil Gaver modtages af undertegnede:

Karen Jørgensen, Andelsbageriet, Kirsten Nielsen, Dønnevælde, Oline Olsen, Lopholm, Karen Nielsen, Fredbo, Mathilde Samuelsen, Græsted Overdrev, Karen Vindal, Græsted Mark.

Esbønderup, den 21. Juni

Da Automobiltoget i Gaar Eftermiddags var paa Vej fra Helsinge til Helsingør, mødte det i Nærheden af Esrom Gaardejer Anders Nielsen, Sodemark, der kom kørende paa en Vogn. Da Hesten opdagede Automobilerne, blev de saa forskrækkede, at de vendte kort omkring, hvorved Vognen væltede saa uheldigt, at Anders Nielsen kom alvorligt til Skade. Hans Hoved tørnede haardt mod Vejen, men den værste Skade skete dog ved, at Vognen næsten knuste hans ene Ben, saa der er stor fare for, at det maa amputeres. Den tilskadekomne er bragt til Sygehuset i Esbønderup.

Tisvilde, 4. Juli

Dyr Cigar. En glad Københavner, som forleden kom til Tisvilde Hegn og havde sat Dampen højt op, og som over for en Betjent gjorde sig udtil-Bens, blev af den konstituerede Skovfoged noteret.

Cykelstien igennem Tisvilde Hegn ud til Havet er nu færdig og taget i Brug.

Helsinge, den 8. Juli – Annonce:

Helsinge Skytteforening og Helsinge Sangforening.

Fællesudflugt Søndag den 13. Juli til Frederiksværk. Mødested Foreningslokalet Kl. 11. Musik medfølger. Bal paa Centralhotellet. Befordring kan bestilles hos Dyrlæge Gram a 1 Kr og 50 øre pro Persona. De Deltagere der ønsker at spise ved sluttet Bord (varm Ret og koldt Bord) a 1 Kr. og 50 Ø. Kuverten, kan til samme Tid erholde Spisebillet.

Græsted, den 22. Juli

Helliggørelsesmøder. I disse Dage er en Del Indremissionsfolk rundt om fra hele Landet samlede til Forhandling her i Græsted. Hver Dag holdes Sammenkomster, saakaldte Helliggørelsesmøder i Alume Missionshus.

Sanginspektion afholdtes af Sanginspektør, Professor Nebelong i Lørdags i Maarum og Ejlstrup Skoler.

Annonce indrykket den 23. Juli:

Stor Folkefest i Annisse.

Søndag den 27. Juli afholder Bestyrelsen for Annisse Forsamlingshus offentlig Fest i Forsamlingshuset, hvortil indbydes. Festen begynder med Travløb paa Gdr. N. Albrechtsens Mark for Heste fra Frederiksborg Amt. Der bliver et Løb for 3 Aars og et for ældre

Bazar i Esrom.

Søndag den 20. Juli k. A. afholdes Bazar i Esrom Kro til Fordeel for Anskaffelse af en moderne Sygetransportvogn til Esbønderup Sygehus. Med forventet Tillæbelse afholdes Tombola og Roulet, hvortil Gaver modtages med Taknemlighed.

Tilfagn om Gaver af enhver Slags bedes sendt til Esbønderup Apothek senest Mandag den 14. Juli. En Del smukt syede Genstande sælges og bortlobbes.

I Haven forefindes forskellige Forlystelser. Fra Kl. 4—8 Hornmusik i Haven, fra Kl. 8—2 Dans i Kro salen.

For Afgang til Festspladsen betales 10 Øre og til Dansen 1 Kr. for en Herre og 50 Øre for en Dame.

Alle indbydes venligst.

Festkomiteen.

Heste. Indmeldelse maa ske til Skomager C.C. Svendsen, Annisse, hvor der erlægges 2 Kr. Efter Løbets Slutning afholdes Taler og Sang. Derefter Dans til stort Orkester. Paa Festspladsen forefindes Tombola, hvor der vil blive bortspillet mange smukke og nyttige Genstande, ligesom de sædvanlige Forlystelser forefindes. God Beværtning og Garderobe forefindes.

Tisvilde, den 24. Juli

Gæsterne. Direktør J. Bruhn, med Familie, Billedhugger Poul Olrik, Malerinderne Johanne Bruhn, Benedicte Olrik og Pianistinden Frk. Helga Thiess har taget Ophold i Tisvildeleje.

Helsing og Raageleje, den 6. August

Koncert i Helsing.

Vi har modtaget følgende: Der laa det lille Fiskerleje »Raageleje«, gemt og glemt og drømte ikke om nogen Sinde at komme til at huse noget større indenfor sine Grænser. Hvis det overhovedet indlod sig paa at drømme, da var det vel kun om Slid og Slæb – stort Tab og lille Gevinst.

Saa vilde Skæbnen, at én af vore ypperste Kunstnerinder opslaar sit Sommerpaulun dér og samtidig lukker sin Hjertedør op paa vid Gab for Fiskerlejet og dets Beboere. Og viser det i Gerningen ved at give Koncerter, hvis Indtægter

tilfalder Fiskerlejet, der saavist kan trænge til det.

I denne Tid huser »Raageleje« endnu en af Kunstens ypperste, idet Operasangerinde Fru Jungstedt fra Stockholms Opera er Fru Norries Gæst. Disse to udmærkede Kunstner-

inder giver en Koncert i Helsing Centralkro først-kommende Søndag til Indtægt for »Raageleje«. Damerne vil optræde i svenske Nationaldragter og bl.a. synge »Gluntarne«.

Til Gilleleje

Om Badesæsonen og det ny Havneanlæg.

Langtsomt og med synligt Besvær snegler Gribskovbanen – nu altid populært kaldet »Grisen« – sig ad Gilleleje til. Som ved et Lune er det i Dag imod Sædvane ikke Regnvejr, men straalende Sommervejr, hvorfor ogsaa samtlige Togets Waggoner er helt overfyldte af Passagerer. Vi har derfor, det strenge Forbud til trods, vovet at nedlade os paa den lille Platform udenfor Kupeen, hvor vi nu sidder og betragter det henrivende, stadig vekslende Landskab, hvorigennem Toget bevæger sig, snart Bøge- snart Granskov, snart gule Kornmarker eller grønne Agre med græssende Kreaturer.

Desværre gaar det kun saare langsomt fremad, (man har ikke ventet saa mange Passagerer, og har derfor kun en lille »Lokomotivunge« for), saa at vi hver Gang, Banelinien løber over en smule Bakke, sidder i Skræk og Angst for, at det hele skal gaa i Staa, saadan hvæser og jamrer Maskinen sig. Heldigvis er der med Toget en Sangforeningen fra Hovedstaden, som fornøjer Publikum med en Del muntre Sange og derved gør sit til at forkorte Tiden. I en anden Kupée ved Siden af mig er der en landlig Kunstner, der paa en mere sjelden end egentlig smuk Maade trakterer sin Harmonika.

Omsider naar vi da Kagerup Station, hvor Halvdelen af Toget bliver skilt fra, til Fordel for et ventende Lokomotiv, der skal føre os videre til Helsing. Derved kommer der heldigvis lidt mere Fart i »Grisen« og langt om længe naar vi da efter 28 Minutters Forsinkelse Gilleleje.

Vel ankomsten til Gilleleje

Ved Ankomsten iler vi straks med at afskylle Rejsens Støv ved et af de henrivende Strandbade, for hvilke Gilleleje er blevet saa søgt Badested. Man føler sig som et nyt og bedre Menneske efter det dejlige Bad, der baade har styrket Legeme og Sjæl. Og saa et Svip op til Badehotellet for ogsaa at nyde lidt af Livets mere materielle Goder. Vi hilser her paa Hotellets Ejer, den vel kendte Købmand Hansen. Gilleleje, der i Aar selv har overtaget Ledelsen af Hotellet, og underkaster ham med det samme et lille Interview, om Gilleleje i Almindelighed og Badehotellet i Særdeleshed. Hr. H. fortæller: Forsommeren har været yderst tarvelig, og allerede Pinsen bragte et ikke ubetydeligt Tab, idet kun en halv Snes af de 100 Gæster, som havde forudbestilt Værelser ankom. Men Juli Maaned har været ret god, og for Øjeblikket bor her ca. 80 Pensionærer. Vi faar Lov at løbe Listen over Pensionærene igennem og træffer foruden en Mængde Svenskere og Tyskere, ikke saa faa kendte Københavnerne, blandt andre: Baron v. Plessen, Direktør Nørregaard, Forfatteren Zakarias Nielsen, Direktør Malmquist, Grossererne Fich, Levison. Vald. Davidson, Meyer, Direktør Malling, Højesteretssagførerne Rée og Bockher osv. Også Hillerød har givet sit Bidrag, idet 2 Baronesser Wedell-Wedellsborg der fra Byen, har boet der i 14 Dage.

Vi æsker derpaa Hr. Hansens Mening om, hvorvidt Gilleleje stadig vil florere som Badested og Byen vedblivende gaa en god udvikling i Møde. Herpaa svarer Hr. H., at Hotellet sikkert vedblivende ville kunne gøre Regning paa godt Besøg, da det for en stor Del er Udlændinge, der søger hertil. Derimod vil – fortsatte Hr. Hansen –Byen sikkert ikke udvikle sig mere som Villaby, saalænge Trafikforholdene paa Gribskovbanen er saa daarlige, som de er. Det er nemlig alt for besværligt og langsomt at komme til og fra København.

Naar blot Gribskovbanens Bestyrelse vilde imødekomme de af Befolkningen heroppe, saa ofte fremsatte Forslag til Forbedring af Trafiken, saa vilde sikkert langt flere Københavnerne flytte hertil og bo om Sommeren. Men forhaabentlig bliver det nok bedre engang i Tiden, slutter Hr. Hansen.

Den ny Mole

Vi takker for Oplysningerne og tømmer vort Glas og gaar derpaa gennem det skønne lille Anlæg foran Hotellet ned til Byens Havn for at bese den i disse Dage fuldførte Sanddæmpning. Som en mægtig Arm paa ca. 1200 Fods Længde strækker den ny Mole sig i en stor Bue ud i Havet. Dette store Arbejde, hvis Udførelse er ledet af Ingeniør Meden, og hvortil Staten bevilligede 200.000 Kr., har allerede vist sig at være af uvurderlig Værdi for Lejets Beboere, idet Materialevandringen, d.v.s. Havets Bortførelse af Sand og Sten, ganske således som man har beregnet, nu går uden om Molen og Sejlløbet ind til Havnen for at ende et Sted i Retning af Nakkehoved, hvor det ikke kan genere noget Menneske. Vi taler med flere Fiskere, der alle udtaler sig meget lovprisende om dette Foretagende, som de i saa mange Aar har stridt for at få gennemført. Begejstringen for Arbejdet er saa meget større, som det hovedsagelig er Lejets egne Fiskere, der har nydt godt af de mange Penge, idet de har opfisket af Havet de mægtige Sten, hvoraf Molen er bygget (for ca. 80.000 Kr. Sten) og derved flere Aar igennem haft en Indtægt, der var betydelig bedre end Fiskeriet. Ligeledes har Entreprenørerne, Firma Gundersen og Brinck, Hinrichsen & Jørgensen, der har haft Arbejdet i Entreprise, i saa vid Udstrækning som muligt brugt Byens egne Håndværkere, Tømrere og Stenhuggere, der således også har fuldt op med Arbejde i den forløbne Tid.

»Nu skulde vi blot se at få bygget en lignende Mole ud til den anden Side« siger en Fisker til os, »se, saa fik vi en Havn, der kunde sige Sparto til alle andre«.

Badelivet

Vi foretager den brillante Spadseretur ud til Enden af Molen og kan ikke noksom Glæde os over den enestående smukke Promenade, der sikkert ikke er til mindre Glæde for Fiskerlejets mange Badegæster. Alt i alt kan man kun lykønske Gilleleje til dette i enhver Henseende udmærkede Foretagende.

Det er nu herimod Aften, og vi sidder igen foran Hotellet og nipper til vort Glas, medens vi betragter det storlsaaede Panorama, der udbreder sig for os. Paa den flade Strandbred foran Hotellet pulserer Badelivet nu ritigt. Livligt passierende

spadserer Badegæsterne frem og tilbage, eller de ligger henstrakte i Marehalmen og fryder sig over den henrivende Udsigt. En lang Række af hvid, rød- og blaamalede Badevogne er kørt ud i Stranden, og herude høres nu og da smaa Hvin og Latter fra de badende.

Over det hele hvælver Aftenhimmelen sig klar og blaa, og ind fra Havet blæser en mild behagelig Brise. En Mængde Skibe glider for fulde Sejl forbi i det fjærne og hinsides Havet ligger den svenske Kyst med Kullens imponerende Fjældmasser stærkt belyst af den nedgaaende Sols Straaler.

Ernst

Helsing
Apothek
aabnes forstkommende Onsdag d.
10de September.

Helsing, den 11. August

Fru Anna Norries og Fru Mathilde Jungstedts Koncert her i Søndags var besøgt af hen ved 200 Mennesker, hvoraf sikkert ingen fortrød Besøget, thi begge Fruerne tog straks Publikum med Storm, ja, gjorde et saa vældigt Indtryk paa de tilstedeværende, at vi næste Gang tør love Fruerne 400 Tilhørere. Gid næste Gang maa komme snart! For øvrigt – hvis vi skal fremhæve noget

enkelt af programmets Numre – nævner vi Slutningsnumret, Duetten, som det mest bedaarende Nummer.

Esrom, den 21. Oktober

Banemødet i Esrom i Gaar, hvortil den valgte Komité var Indbyder, havde samlet 75 interesserede Tilhørere, der med Opmærksomhed fulgte Kaptajn Brandts Oplysninger om Banen fra Kvistgaard til Tisvilde.

Parcellist N. Jensen, Sodemark, kunde ikke indse, at det var nødvendigt med denne Bane, den vilde kun bebyrde Kommunen.

Sørensen, Havreholm, vilde kun sige, at vi her i Nordsjælland er stedmoderlig behandlede med Hensyn til Baner og vi har dog en af Danmarks skønneste Egne.

Skytte- og Høstfest i Vejby.

Søndag den 14. September afholder 17. Skyttekreds i Forening med Bestyrelsen for Forsamlingsbygningen

en Skytte- og Høstfest i Vejby.

Præmieskydningen, hvortil alle Amtets Skytter har Afgang, begynder præcis Kl. 8 Form. paa Banen ved Ørby og omfatter en Række Præmier samt Blet- og Trestubsskydning. Skydekort a 1 Kr. 50 Øre kan løses til Kl. 1. Skydningen ophører præcis Kl. 3.

Kl. 4 tager Festen sin Begyndelse med **Forumusik ved Forsamlingsbygningen.**

Præcis Kl. 4 $\frac{1}{2}$: **Stor Koncert**, som udføres af **Teaterselskabet** fra København, der bestaar af **s seks Sangere.** Til Koncerten koster numererede Pladser 75 Øre, Staa-pladser 50 Øre; til Dansen 1 Kr. for en Herre og 50 Øre for en Dame. Efter Koncerten **Præmieuddeling, Festmaaltid og Dans.**

Tilbud om Stadelpladser til Kraftprøve, Reglebane, Fugleskydning, Karusjel og Ragetelt modtages af Gdr. P. Hansen, Hølløse, senest Torsdag den 11te September.

Festkomiteen.

Forpagter Larsen, Dragstrup: Jeg kan ikke indse, at en Bane, der kommer til at løbe jævnsides med Gribskovbanen skulde kunne forrente sig. Kroejer Petersen, Esrom, troede at denne Bane nok skulde forrente sig, thi det store Forbrug af Foderstoffer og Kul og forskellige Ting, som det er besværligt at føre helt op til Tisvilde, vilde sikkert blive en god Forretning.

Helsing, den 2. December

Koncerten på Helsing Kro blev en fortjent Sukces. Over

500 Mennesker var til Stede, og Bifaldet lød ustandseligt. I Forbindelse med Koncerten var forud arrangeret et Andegilde, der talte 150 Deltagere og var meget animeret. Dyrslæge Gram indledede en lang Række af Taler. Efter Koncerten dansedes der.

Nejlinge Foredragsforening afholdt i Aftes Møde i Nejlinge Forsamlingshus, hvor hen ved 150 Tilhørere havde indfundet sig. Højskoleforstander Begtrup, Hillerød talte om Digtningens Betydning for Folke-

oplysningen og kom ind paa Bondestandens Udvikling og Landbrugets Fremskridt i det sidste Aarhundrede.

Et Tyveri. Købmand L. Sørensen, Maarum havde et Par Dage et Anker med ca. 50 Potter Kognac staaende udenfor sin Butiksdør. Forleden Morgen var det imidlertid forsvundet – en eller

anden tørstig Sjæl har ikke kunnet modstaa de liflige Draaber. Sagen er meldt til Politiet.

Helsingø Sangforening. Stiftelsesfesten den 13. December 1902 henleder vi Opmærksomheden paa, da mange af vore »egne Piger« vil synge. Der er denne Gang ingen Grund til at blive hjemme.

Arkiv- og Museumsforeningen for Helsing Kommune

Hvem er vi?

Arkiv- og Museumsforeningen for Helsing kommune har til formål at udbrede kendskabet og vække interessen for lokalhistorien i hele det område, der omfattes af Helsing kommune.

Foreningen har nær kontakt og tæt samarbejde med følgende andre foreninger og institutioner i lokalområdet:

Ramløse Mølleforening, Pibemølle, Laugø Smedje, Hestevogsmuseet, Bymuseet Kongensgave og Håndværker museet i Ramløse.

For at dække de enkelte lokalområder har Arkiv- og Museumsforeningen sammensat et sogenerrepræsentantskab, der består af lokalboende foreningsmedlemmer

Gratis årbog

Hvert år udgiver foreningen en årbog i samarbejde med Gilleleje og Omegns Museumsforening og Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre. Årbogen sendes gratis til foreningens medlemmer.

Gratis adgang

Som medlem har du gratis adgang til følgende museer: Bymuseet Kogensgave i Helsing. Helsing Vognmuseum i Laugø, Gilleleje Museum Pyramiden, Skibshallerne og Det gamle Fiskerhus i Gilleleje samt Nakkehoved Østre Fyr.

Lokalhistoriske aftener

I løbet af året afholdes lokalhistoriske aftener i lokalområderne Helsing, Tisvilde, Vejby, Ramløse, Annisse og Raageleje.

Aktiv indsats

Foreningen ser det som en af sine vigtigste opgaver at støtte Helsing Lokalhistoriske Arkiv med indsamling af fotos, billeder, plakater og meget andet. Men alt dette skal identificeres, registreres og sættes på plads.

Her kan din hjælp bruges! Arbejdet med registrering m.m. foregår på arkivet. Er du interesseret i at hjælpe til med dette interessante arbejde, skal du kontakte arkivet og høre nærmere om arbejdsopgaverne og hvordan din indsats kan bruges.

Foreningens bestyrelse har nedsat to arbejdsgrupper:

Lauøgruppen, der bl.a. tager sig af Hestevogsmuseet i Laugø. Har du hænderne skruet rigtigt på og kunne du tænke dig at være med til f.eks. at restaurere gamle hestevogne, har vi brug for din indsats.

Kogensgave-gruppen (Helsing Bymuseum) har til opgave at komme med ideer til udstillinger, at hjælpe til med det praktiske, når udstillingerne skal etableres, at have øjne og ører åbne for ting af værdi for museet.

Ring og hør nærmere hos foreningens formand, Inger Larsen på telefon 48 79 44 46.

Bliv medlem af

Gilleleje og Omegns Museumsforening

Det koster kun 140 kroner i kontingent om året (2002).

For pengene får du:

- indflydelse på den selvejende institution Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre, som driver de statsanerkendte museer og lokalhistoriske arkiver i Helsingø og Græsted-Gilleleje kommuner..
- Gratis adgang til alle museumsafdelingerne: Den historiske samling i Pyramiden, Vesterbrogade 56, Gilleleje, Det gamle Hus og Skibshallerne, Gilleleje Hovedgade 49, Fyrhistorisk Museum på Nakkehoved (åbner 2005), Helsingø Bymuseum på Kongensgade, Laugø Smedie og Hestevognsmuseet i Laugø.
- Årbogen
- Kanalen, museumsforeningens medlemsblad.

Du støtter samtidig:

- Den frivillige indsats for det lokalhistoriske arbejde, som er grundlaget for Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre.
- Vedligeholdelsen af Skibshallerne og Det gamle Hus, Gilleleje Hovedgade 49.
- Vedligeholdelsen af museumskutteren Vilhelm.

For et mindre beløb (i øjeblikket 25 kr. om året) kan du samtidig blive medlem af Vilhelm Skibsflugt, og dermed få ret til at deltage i sejladsene med skibet, der er bygget i 1888 – og restaureret i slutningen af 1980-erne og begyndelsen af 1990-erne.

Du er også meget velkommen til at melde dig som frivillig, hvadenten du har lyst til at sy, restaurere gamle skibsmodeller eller fungere som kustos (ulønnet).

Foreningen kan kontaktes gennem:

GILLELEJE MUSEUM

Pyramiden

Vesterbrogade 56

3250 Gilleleje

tlf. 48 30 16 31

GILLELEJE OG OMEGNS MUSEUMSFØRING

formand Bertil Christensen

Årbog 2005

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre
Gilleleje og Omegns Museumsforening
Arkiv- og Museumsforeningen for Helsing Kommune

Nakkehoved som udflugtsmål. Fyrene på Nakkehoved med fyrmester Fabers have blev i første halvdel af 1800-tallet et populært udflugtsmål. Kong Frederik VII og grevinde Danner tog ophold på stedet adskillige gange, og også for det københavnske borgerskab var det populært at besøge Nakkehoved. Lonnie Burchardt fortæller historien.

Gillelejes første sognepræst. Fiskerne i Gilleleje brød i begyndelsen af 1500-tallet alle regler og antog deres egen præst uden først at spørge kongen. Gillelejes nuværende sognepræst, Leif Holmstrøm har forsket i begivenheden.

Munkerup i 1930'erne. Nu afdøde Gert Grøndahl tager læserne med på en tur gennem sin barndoms Munkerup. Det var dengang i 1930'erne, da Munkerup begyndte at blive et mål for det københavnske borgerskab, der »lå på landet«.

Græsted-Gilleleje storkommune. Simon Steinfeldt Laursen fortæller om de begivenheder, der førte til dannelsen af Græsted-Gilleleje kommune ved kommunalreformen i 1970.

En rågeleje-drengs erindringer. Preben Pedersen fortæller om sin barndom og ungdom i Rågeleje i 1930'erne og 1940'erne.

Den tyske radarstation på Gilbjerg hoved. I det meste af besættelsestiden var Gilbjerg hoved inddraget i den tyske varslingstjeneste for Kattegat-området. Marco Hansen har været på opdagelse i de tyske arkiver.

Fra lærketræer til møllevinge. En billedserie beskriver, hvordan der blev lavet en ny vinge til Ramløse mølle til erstatning for den, der knækkede i 2003.

Det skete i Holbo Herred i 1902. For at give et indtryk af, hvad der rørte sig i Holbo Herred for godt 100 år siden, har Peter Kalko gennemgået en årgang af Frederiksborg Amts Avis.